

Kwartalnik Prawno-Kryminalistyczny Szkoły Policji w Pile

Adres redakcji:

64-920 Pila, pl. Staszica 7
tel. 0 67 352 2555; fax 0 67 352 2599
www.pila.szkolapolicji.gov.pl

Łączność z czytelnikami:

sekretariat@pila.szkolapolicji.gov.pl

Redaktor naczelny:

insp. Jerzy Powiecki

Zastępca redaktora naczelnego

mł. insp. Piotr Gaca
podinsp. Roman Gryczka

Sekretarz redakcji:

mł. insp. Krzysztof Opaliński

Zespół redakcyjny:

insp. Roman Wojtuszek
podinsp. Marzena Brzozowska
podinsp. Wojciech Thiel
podinsp. Leszek Koźmiński
nadkom. Jacek Czechowski
Piotr Józwiak

Redakcja językowa i projekt okładki:

Waldemar Hałuja

Nakład:

100 egz.

Redakcja nie zwraca materiałów niezamówionych, zastrzega sobie prawo skrótów i opracowania redakcyjnego tekstów, przyjętych do druku oraz prawo nieodpłatnego publikowania listów. Redakcja zastrzega sobie również możliwość nieodpłatnego wykorzystania publikowanych materiałów na stronie internetowej Szkoły Policji w Pile.

Kwartalnik wydawany jest przez:

Szkołę Policji w Pile

W numerze

- Anna Fons
Służyć i chronić. Wywiad z mł. insp. Krzysztofem Łaskiewiczem, pełnomocnikiem Komendanta Głównego Policji ds. Ochrony Praw Człowieka 4
- Marzena Szczepańska
Podstawy prawne współpracy państw członkowskich Unii Europejskiej w sprawach karnych. Część VI - Europejski nakaz aresztowania a zasady międzynarodowego prawa karnego i prawa człowieka 7
- Marek Ratajczak
Warsztaty metodyczno-szkoleniowe jako forma doskonalenia zawodowego nauczycieli policyjnych taktyki i technik interwencji 15
- Marek Rychel
Praktyczne aspekty stosowania środków oddziaływania wychowawczego w prawie wykroczeń 18
- Jolanta Curyło
Postępowanie w niezbędnym zakresie – art. 308 k.p.k. 21
- Jacek Słoński
Kontrola operacyjna 25
- Jacek Czechowski
Opinia publiczna, jako element budowania, na poziomie lokalnym, wizerunku Policji 40
- Marek Ratajczak
Ogólna sprawność fizyczna słuchaczy kursów specjalistycznych z zakresu taktyki i technik interwencji na tle sprawności słuchaczy kursu zawodowego podstawowego – próba diagnozy 51
- Michał Safjański, Janusz Gołębiowski*
Przestępczość narkotykowa – produkcja narkotyków z leków zawierających pseudoefedrynę 53
- Ewa Mańka
Wybrane zagadnienia psychologii śledczej 57
- Leszek Koźmiński
Recenzje 73
- Z życia Szkoły** 76

***Z okazji nadchodzących Świąt Bożego Narodzenia,
życzę wszystkim Czytelnikom
„Kwartalnika Prawno-Kryminalistycznego”
radości i spokoju.***

***Niech przy wigilijnym stole
nasze serca napełnią się ciepłem i miłością,
a nadchodzący Nowy Rok niech będzie obfity
w pomysły, siłę i energię
do tworzenia nowych pomysłów
i realizacji planów.***

Komendant
Szkoły Policji w Pile
insp. Jerzy Powiecki

SŁUŻYĆ I CHRONIĆ

Wywiad z mł. insp. Krzysztofem Łaszkiewiczem,
 pełnomocnikiem Komendanta Głównego Policji
 ds. Ochrony Praw Człowieka

Z jaką problematyką spotyka się Pan w swojej służbie i czym się Pan zajmuje na co dzień?

Pełnię funkcję Pełnomocnika Komendanta Głównego Policji ds. Ochrony Praw Człowieka Jest to stanowisko samodzielne, doradcze. Jest to też kontynuacja działań, ponieważ stanowisko to powstało ok. 2004 r. Od tego czasu można datować rozwój tej funkcji również w jednostkach terenowych Policji (komendy wojewódzkie, stołeczna, szkoły).

Jeśli chodzi o problematykę, to na co dzień zajmuję się nie tylko prawami człowieka, ale także etyką zawodową, ponieważ obie rzeczy są ze sobą nierozzerwalne. Analizuję wszystkie dostępne mechanizmy funkcjonujące w Policji, które podnoszą jakość działań policjantów w zakresie ochrony praw człowieka. Ta analiza to w pierwszym etapie rekrutacja, czyli monitorowanie procesu doboru do Policji. Dążę do tego, aby już na początku procesu wykryć ewentualne niebezpieczeństwa, zbadać motywacje i nastawienie ludzi wstępujących w nasze szeregi. Drugi obszar to edukacja, która jest niezwykle ważna, jeśli weźmiemy pod uwagę procesy, jakie zachodzą w naszym społeczeństwie, które staje się coraz bardziej wielokulturowe, wieloetniczne. Coraz widoczniejsze są mniejszości seksualne w naszym codziennym życiu. Musimy być przygotowani jako Policja, aby umieć odnaleźć się w każdej sytuacji i szanować prawa człowieka, traktować go profesjonalnie, bez względu na jego pochodzenie czy orientację seksualną. Trzecim obszarem moich działań jest kwestia edukacji w zakresie praw człowieka i etyki zawodowej na poziomie wyższym (mana-

gerskim) poprzez liczne kursy, sympozja, konferencje, warsztaty i szkolenia.

Czy częste są przypadki łamania praw człowieka w Policji, czy można podać konkretne przykłady?

Warto pamiętać o powadze rzeczy osądzonej, a po drugie zawsze obowiązuje nas zasada domniemania niewinności. Przykład ze Świąta Niepodległości z 11 listopada. Obserwowałem działania Policji, które w mojej ocenie były zgodne z prawem i adekwatne do zaistniałej sytuacji. Natomiast jeden przypadek, który został uwidoczniony w mediach, mimo że funkcjonuje zasada domniemanej niewinności pokazuje, że mogło dojść do naruszenia praw człowieka. W mediach pokazywany jest spektakularny obrazek policjanta kopiącego obywatela w twarz. Ten przypadek będzie jeszcze badany, ale istnieją prawdopodobieństwo, że doszło do nieprawidłowości.

W swojej pracy nie bazuję tylko na doniesieniach medialnych, ale przede wszystkim staram się analizować raporty Biura Kadr i Szkolenia KGP dotyczące stanu dyscypliny w Policji, skarg na funkcjonariuszy, raporty Biura Spraw Wewnętrznych. Z tego rysuje się dosyć korzystny obraz, jeśli chodzi o zachowanie policjantów. Niekorzystnymi rzeczami, jeśli chodzi o zachowanie funkcjonariuszy, są drobne przewinienia, np. niewłaściwe zachowanie się wobec obywatela, nie okazywanie legitymacji służbowej, nerwowe i nieprofesjonalne reakcje słowne. Na szczęście nie odnotowuje się nadmiernych przypadków użycia środków przymusu bezpośredniego czy broni. Są to sprawy incydentalne. To sprawia, że poparcie dla działań Policji jest dziś wysokie i wynosi 72%.

Jakie działania podejmuje Policja w zakresie ochrony praw człowieka?

Działania dotyczące omawianej problematyki wynikają ze *Strategii Komendanta Głównego Policji na lata 2010-2012*. Zostały one przełożone na główne kierunki działań pełnomocników. Położony został nacisk na praktyczną promocję etyki zawodowej i praw człowieka w Policji przez tematyczne szkolenia, sympozja i warsztaty. W maju br. we współpracy ze Szkołą Policji w Katowicach, katowicką Komendą Wojewódzką Policji i terenowym pełnomocnikiem rzecznika praw obywatelskich, została zorganizowana konferencja, która miała na celu nawiązanie szerszej współpracy pomiędzy wspomnianymi instytucjami. Niedawno w Szczytnie też odbyła się międzynarodowa konferencja poświęcona prawom człowieka. Myślę, że było to pierwsze takie spotkanie, gdzie z taką otwartością odniesiono się do środowiska LGBT (gejów, lesbijek, osób biseksualnych i osób transgeneracyjnych). Takimi spotkaniami chciałbym otworzyć cykl poświęcony tym trudnym tematom, zwłaszcza w kontekście zbliżającego się Euro 2012, gdzie nasz kraj odwiedzi wielu turystów z całego świata. Chciałbym też, kiedy opadną już piłkarskie emocje, aby nawyki wypracowane podczas przygotowań do Euro 2012 zostały i były nadal wdrażane. Chciałbym, aby polska Policja zaprezentowała się jako policja europejska, która dorosła do zderzenia się z innymi grupami etnicznymi, kulturowymi, mniejszościami seksualnymi. W maju przyszłego roku tuż przed Euro zaplanowana jest kolejna konferencja, na której chciałbym poruszyć, oprócz ochrony praw człowieka, także zagadnienia związane z profilowaniem dyskryminacyjnym, aby skutecznie prowadzić proces wykrywczy, ale bez uprzedzeń i stereotypów.

Uważam również, że aby szerzyć te idee niezwykle ważna jest rola policyjnej edukacji. Myślę, że każde zajęcia, nawet np. z pomocy przedmedycznej, mogą być realizowane tak, aby wspomnieć o godności, poszanowaniu jednostki ludzkiej i praw człowieka. Chciałbym, aby szczególnie w młodej kadrze zakorzenić przekonanie,

które przekażą później słuchaczom, dotyczące tego, jak ważne są kwestie poszanowania praw innego człowieka, że wszyscy rodzimy się ludźmi, a dopiero później jesteśmy narodami. Aby idea „służyć i chronić” (ang. *serve and protect*) sprawdzała się jak najbardziej w praktyce. Przez edukację rozumieć też, aby wykładowcy byli wzorem dla młodych policjantów, aby reagowali na wszelkie przejawy niewłaściwego zachowania (stereotypowe dowcipy przekraczające granice dobrego smaku dot. mniejszości seksualnych, antysemityzmu). Obowiązkiem policjanta wyższego stopniem jest zwrócenie uwagi na takie zachowanie i wysłanie osoby, która dopuszcza się tego na krótki kurs do pełnomocnika ds. ochrony praw człowieka. Na tym etapie edukacji chodzi też o to, aby wszystkie momenty pobytu słuchacza w Szkole były powiązane z problematyką, o której rozmawiamy. Od momentu przyjazdu, poprzez jego akomodację w Szkole, należy wykorzystać każdą chwilę i sytuację do tego żeby wychowywać.

A jak sprawa ochrony praw człowieka w Polsce wygląda na tle krajów europejskich?

Jeśli chodzi o ochronę praw człowieka i umiejscowienie polskiej Policji na tle krajów europejskich, to powiem, że nie mamy się czego wstydzić. W maju br. wyjechałam do Wiednia, aby uczestniczyć w dużym projekcie dotyczącym metod zmierzających w kierunku zmiany policji na bardziej różnorodną, otwartą. Pomysłodawcą była komenda policji w Niderlandach (Holandia), ministerstwo administracji w Austrii oraz policja irlandzka, którzy stworzyli koalicję, która zorganizowała środki, po to, aby spotykać się z policjantami z krajów europejskich i dyskutować. Na tych spotkaniach zauważam jak Polska wychodzi z cienia i przestaje być tylko biernym uczestnikiem i zaczyna pokazywać swój dorobek w postaci polskiej polityki antidyskryminacyjnej, szeregu programów i akcji społecznych. Uczymy się od innych krajów, ale już dzisiaj inni chcą się uczyć od nas. Z obserwatorów i uczestników tych spotkań we-

szliśmy do grupy, w której mamy wpływ na ich kształtowanie.

Jakie są Pańskie plany zawodowe i czy będzie Pan w nich nawiązywał do doświadczeń europejskich?

Tak, wkrótce zacznie funkcjonować coś, co sprawdziło się w Irlandii, to będzie „terapia szokowa”. Mówię o projekcie „żywej biblioteki”. Są to spotkania i rozmowy z osobami wobec których często mamy stereotypy: geje, prostytutki, mniejszości etniczne i seksualne. Podczas tych spotkań, osoby te opowiadają o sobie, swojej inności, wyborze życiowym, a czasem po prostu losie, który ich spotkał. Słuchaczami są policjanci, dla których taka konfrontacja jest również ciekawą lekcją.

Poza tym, oprócz realizacji strategii, o której już wspomniałem, od czerwca szkolimy na specjalnie zorganizowanych warsztatach – komendantów miejskich, powiatowych, rejonowych i ich zastępców w zakresie ochrony praw człowieka. Do tej pory większość zajęć była realizowana teoretycznie, teraz skupiamy się na części praktycznej tego aspektu. Noty ewaluacyjne tych szkoleń są wysokie i będziemy je kontynuować. Warto również dodać, że mamy także przeszkolonych już dziesiątki tysięcy policjantów (od niedawna szkolimy także pracowników Policji) w zakresie tzw. przestępstw z nienawiści.

Kolejną kwestią jest projekt MULTIKULTI dotyczący powstania biblioteki – wypożyczalni zbiorów dotyczących ochrony praw człowieka i etyki zawodowej. Takie multimedialne wsparcie w zakresie dydaktycznym. To także próba stworzenia filmów edukacyjnych, w których w aktorów będą wcielać się osoby np. z grup mniejszości etnicznych, kulturowych czy seksualnych, które zagrają w krótkich scenkach opatrzonej pytaniami. Później, po obejrzeniu filmu, będzie prowadzona dyskusja, refleksja na temat zachowań policjantów.

Następny projekt, który chciałbym wprowadzić w życie to tzw. „rozmowy w cieniu”. Polegałyby one na szczerzej rozmowie pomiędzy policjantem a pełnomoc-

nikiem ds. ochrony praw człowieka w jednostce, która wyjaśniłaby kwestie dotyczące omawianej problematyki. Są one potrzebne, aby uświadomić policjantom jak ważne są omawiane zagadnienia, czasami wyjaśnić wątpliwości, powiedzieć, w jaki sposób należy zachowywać się profesjonalnie w stosunku, do osób, wobec których panują powszechne i krzywdzące je stereotypy. W tej kwestii uzyskałem już wstępne wsparcie z Centrum Badań nad Uprzedzeniami Uniwersytetu Warszawskiego (Wydział Psychologii) oraz organizacji pozarządowych.

Chciałbym również, choć to zapewne odległa przyszłość, aby powołana została przy Komendancie Głównym Policji rada ds. ochrony praw człowieka i etyki zawodowej, która w sposób całościowy zajmowałaby się wspomnianą problematyką, monitorując raporty ze wszystkich jednostek terenowych i wyciągała z nich wnioski i proponowała konstruktywne rozwiązania. Będą także realizowane programy społeczne, jak „żywa biblioteka”, który w pewien sposób Szkoła Policji w Pile realizuje już od dawna – chodzi o wyjazdy wolontaryjne do podopiecznych domów pomocy społecznej czy do warsztatów terapii zajęciowej.

Z przedsięwzięć realizowanych przez Komendę Główną Policji, mogę powiedzieć, że zgłosiła się do mnie „Kampania przeciwko homofobii” i razem pracujemy przy programie „Pozycja ofiary w procesie karnym”, który ma za zadanie zbliżyć środowisko LGBT i budować ich zaufanie do Policji. Oprócz tego prowadzona jest działalność publicystyczna, medialna (audycje telewizyjne, radiowe), w których występują umundurowani policjanci. Są także publikacje w naszej prasie branżowej, ale także w czasopiśmie związanych z LGBT. Prowadzone są również różnego rodzaju akcje, np. środowiska emigrantów często proszą, aby opowiedzieć im o prewencji kryminalnej, przepisach prawnych, co również buduje wzajemne zaufanie.

Dziękuję za rozmowę.

Rozmawiała: Anna Fons

Marzena Szczepańska

Inspektor Wydziału Inwestycji Urzędu Miasta Lublin
Doktorant studiów doktoranckich na Wydziale Prawa
i Administracji UMCS w Lublinie

PODSTAWY PRAWNE WSPÓŁPRACY PAŃSTW CZŁONKOWSKICH UNII EUROPEJSKIEJ W SPRAWACH KARNYCH

Część VI – Europejski nakaz aresztowania a zasady międzynarodowego prawa karnego i prawa człowieka

1. Europejski nakaz aresztowania a zasady międzynarodowego prawa karnego

Wraz z rozwojem instytucji ekstradycji, zarówno w prawie międzynarodowym, jak i w wewnętrznych regulacjach prawnych, wykształciły się swoiste instrumenty międzynarodowej współpracy w sprawach karnych w postaci zasad wskazujących ogólne ramy tej instytucji. Zasady te stanowią wyraz suwerenności uczestników postępowań ekstradycyjnych oraz ich swobody w zakresie kształtowania swych stosunków z innymi państwami, będąc jednocześnie gwarancją praw ekstradowanej osoby i sprawiedliwego procesu. Regulują one warunki dopuszczalności ekstradycji danej osoby do innego państwa z jednoczesnym uzyskaniem gwarancji podstawowych praw ekstradowanego oraz politycznego interesu wydającego państwa, dążąc do efektywnego zwalczania międzynarodowej przestępczości, niemniej jednak będąc często przeszkodą utrudniającą szybkie i sprawne prowadzenie postępowań,¹ szczególnie w obszarze zjednoczonej Europy.

Wprowadzony Decyzją Ramową europejski nakaz aresztowania (ENA) stanowi ogromny krok w kierunku usunięcia dotychczasowych utrudnień w walce z przestępczością na obszarze Unii Europejskiej pozostawiając jednocześnie samą instytucję ekstradycji nienaruszoną w stosunkach z państwami trzecimi.

Należy uznać za A. Sakowiczem i A. Górskim, że ENA jest „okrętem flagowym” europejskiej integracji w sprawach karnych, który ma w założeniu, obok celu podstawowego w postaci zastąpienia dotychczasowych instrumentów międzynarodowej współpracy w postaci procedur ekstradycyjnych, także dokonanie zniwelowania klasycznych zasad oraz barier stanowiących przeszkodę we współpracy międzynarodowej w zakresie spraw karnych, takich jak polityczny charakter przestępstwa, zakaz ekstradycji własnych obywateli, zasada specjalności, zasada podwójnej karalności oraz przeszkoda azylu.²

1.1. Polityczny charakter przestępstwa

Przeszkoda politycznego charakteru przestępstwa w międzynarodowym prawie karnym pojawiła się w okresie rewolucji francuskiej i jest ściśle powiązana z jej ideami i nastrojami. Miała ona chronić prawo do samostanowienia bądź do walki przeciwko narzucanemu przez ciemniźcicieli ustrojowi. Regulacje prawne dotyczące tej bariery stanowiącej przeszkodę we współpracy międzynarodowej w zakresie spraw karnych uchwalano w atmosferze gloryfikacji przestępców politycznych i utożsamiania ich z liberalnymi rewolucjonistami nie zważając przy tym na to, że niektórzy przestępcy polityczni przeciwstawiają się właśnie temu liberalnemu porządkowi.

¹ K. Kuczyński, Znaczenie Europejskiego Nakazu Aresztowania w zwalczaniu terroryzmu w Unii Europejskiej, *Studia Europejskie* Nr 1/2005, s. 71-72.

² A. Górski, A. Sakowicz, Zasady prawa karnego międzynarodowego a „zasady europejskiego prawa karnego”, w: *Bariery prawne integracji europejskiej w sprawach karnych*, Forum – Wymiar Sprawiedliwości i Sprawy Wewnętrzne UE, materiały robocze 3/05, s. 12

W prawnej historii tej przeszkody występowała też „klauzula zamachowa”, według której zamach na głowę państwa, szefa rządu lub członków ich rodzin nie był uznany za przestępstwo polityczne, oraz powstało szerokie, niekiedy dalece odmienne, orzecznictwo sądów w wielu krajach na świecie, w szczególności w Stanach Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii, Irlandii, ale także Francji, Szwajcarii i w Niemczech. Przeszkoda ta, choć ugruntowana w regulacjach ekstradycyjnych³, była kontrowersyjna i szeroko krytykowana z uwagi na brak zgody, co do tego, kiedy sprawca powinien uniknąć kary oraz co decyduje o przekroczeniu granic przestępstwa politycznego powodującego, że przestaje ono być przestępstwem politycznym, a staje się zwykłym przestępstwem pospolitym.

Każde państwo zwykle bardzo ostrożnie podchodzi do zjawisk politycznych zachodzących w innych krajach, zwłaszcza gdy są one suwerenne, aby nie wykazywać sympatii dla którejkolwiek ze stron politycznych konfliktów. Dlatego też, w stosunku do osób podejrzanych o przestępstwa polityczne, rozwinęła się zasada ich niewydawania. Ponadto w toku wielu postępowań wykształcił się szereg odmian politycznych przestępstw. Występują przestępstwa polityczne z uwagi na okoliczności ich popełnienia, przestępstwa o politycznym charakterze, przestępstwa popełnione w związku z politycznym przestępstwem, a także przestępstwa popełnione z pobudek politycznych.⁴ W związku z taką różnorodnością brak jest jednolitej definicji dla przestępstwa politycznego. Wywołuje to znaczne utrudnienia w międzynarodowej współpracy w sprawach karnych, w szczególności w zwalczaniu terroryzmu, gdyż niezwykle trudno jest rozróżnić terrorystę od bojownika o wolność i zakwalifikować go oraz jego czyny do tej drugiej kategorii, co w efekcie skutkowało będzie odmową wydania. Dłate-

³ W prawie traktatowym oraz w regulacjach wewnątrz krajowych. Bywa także zasadą konstytucyjną, np. zob. art. 55 ust. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej przed nowelizacją, a po niej ust. 4.

⁴ Więcej zobacz M. Plachta, *Kidnapping międzynarodowy w służbie prawa*, s. 31.

go postanowiono usunąć te problemy poprzez akty prawa międzynarodowego jasno rozróżniające obie te kategorie⁵ poprzez definitywne wykluczenie aktów terroryzmu z szeroko rozumianego pojęcia przestępstwa politycznego.⁶

Pojęcie przestępstwa politycznego zawiera dwojaką treść. Po pierwsze jest to ochrona przestępców politycznych, a po drugie zasada *non enquiry* (dosłownie - nie dochodzić)⁷. Określenie „polityczny” ma dużą liczbę znaczeń, w związku z tym budzi wiele wątpliwości dotyczących definicji i istoty przeszkody politycznego charakteru przestępstwa.⁸ Z kolei zasada *non enquiry* wskazująca niejako dwuznaczność prawa, posiada wewnętrzną sprzeczność przez co jest zaprzeczeniem towarzyszącej europejskiemu nakazowi idei znoszenia barier prawnych pomiędzy państwami członkowskimi Unii Europejskiej.

Wskazane okoliczności przemawiały za zniesieniem omawianej tu bariery w odniesieniu do ENA, przede wszystkim dlatego, że stanowi ona potencjalną ochronę dla sprawców terrorystycznych ataków, jednakże do dziś nie udało się do końca usunąć aktu terroryzmu z pojęcia politycznego

⁵ Europejska Konwencja o zwalczaniu terroryzmu (EKZT) z 1977r. zobowiązała państwa – sygnatariuszy do ekstradycji na podstawie wymienionych w niej czynów terrorystycznych, ograniczając tym samym wewnątrzpaństwowe rozumienie pojęcia przestępstwa politycznego. Jednakże regulacja ta została jednocześnie osłabiona zachowaniem prawa sygnatariuszy do złożenia zastrzeżenia w zakresie zastosowania tego postanowienia. Ponadto Konwencja o ekstradycji z 1996r. zawiera obligatoryjny zakaz uznawania przestępstw z art. 1 i 2 EKZT oraz odnośnie zmywu przestępczej/uczestnictwa w organizacji przestępczej za czyny polityczne.

⁶ K. Kuczyński, *Znaczenie Europejskiego Nakazu Aresztowania w zwalczaniu terroryzmu w Unii Europejskiej*, *Studia Europejskie* Nr 1/2005, s. 75-76.

⁷ A. Górski, A. Sakowicz, *Zasady prawa karnego międzynarodowego a „zasady europejskiego prawa karnego”*, w: *Barriere prawne integracji europejskiej w sprawach karnych*, *Forum – Wymiar Sprawiedliwości i Sprawy Wewnętrzne UE*, materiały robocze 3/05, s. 21-22.

⁸ Porównaj szczególnie B. Wierzbicki, *Pojęcie przestępstwa politycznego w prawie międzynarodowym*.

przestępstwa.⁹ Zniesienie przeszkody politycznego przestępstwa stało się najbardziej rewolucyjną zmianą w instytucji ENA. Zrezygnowano tu z wyodrębniania w katalogu przestępstw stanowiących podstawę wydania ENA z tego typ przestępstwa, gdyż przyjęto założenie, że w demokratycznych państwach członkowskich Unii Europejskiej, każde działanie przeciwko władzy czy ustrojowi mające znamiona przestępstwa jest niczym innym jak przestępstwem bez jakichkolwiek dodatkowych warunków. Istnieją bowiem tu ugruntowane mechanizmy zmiany władzy w postaci instytucji wyborów. Jednakże i na terytorium Unii istnieją walczące o wolność grupy, np. w Irlandii Północnej czy w Kraju Basków, używające niekiedy środków niejednoznacznie ocenianych przez prawo karne. Z tej to właśnie przyczyny zrezygnowano w Decyzji Ramowej w sprawie ENA z przeszkody politycznego charakteru przestępstwa, stawiając tym samym największy nacisk na zasadę wzajemnego zaufania pomiędzy państwami Unii Europejskiej, zgodnie z którą zaufanie opiera się na wzajemnym uznawaniu orzeczeń sądowych. Mamy więc tu do czynienia z założeniem, że organ sądowy innego państwa członkowskiego może bezstronnie i prawidłowo przebadać problem, czy dane przestępstwo zasługuje na kwalifikację przestępstwa politycznego, czy też nie.

Rezygnacja z zasady politycznego charakteru przestępstwa jest olbrzymim krokiem do usprawnienia procedury ekstradycyjnej. Powstają jedynie wątpliwości, czy aby na pewno jest to słuszny krok. Są bowiem obawy, że Europa nie jest jeszcze na to gotowa, mając na względzie sytuację niektórych obecnych państw członkowskich oraz państw pretendujących do członkostwa w UE (problemy Cypru czy Kurdów tureckich). W ENA zabrakło regulacji odnoszących się do przestępstw wojskowych oraz wyroków wydawanych przez sądy *ad hoc* i sądy specjalne. W modelowym traktacie ekstradycyjnym ONZ z 1990 r. prze-

stępstwo wojskowe było bowiem obligatoryjną przesłanką odmowy wydania. Pominięcie tego przestępstwa daje zatem podstawę do zrównania wszystkich kategorii przestępstw. Natomiast rezygnacja z możliwości odmowy wydania w przypadku orzeczeń sądów innych niż sądy stałe, prawdopodobnie spowodowana jest tym, że orzeczenia te wydawane są bardzo rzadko, bądź wcale nie występują lub nie powinny występować w państwach demokratycznych i stąd utrzymanie tej przeszkody stało się niecelowe.¹⁰

1.2. Zasada specjalności

W swym klasycznym ujęciu, zasada specjalności ogranicza możliwość pociągnięcia sprawcy czynu przestępczego do odpowiedzialności karnej tylko w odniesieniu do tych przestępstw, które zostały objęte wnioskiem ekstradycyjnym. Natomiast inne, nieujęte w nim przestępstwa dokonane przez wskazaną tym wnioskiem osobę, nie mogą stanowić przedmiotu ścigania. W ten sposób umożliwione jest utrzymanie kontroli nad losem osoby ekstradowanej przez państwo podejmujące decyzję o wydaniu. Celem tej zasady jest bowiem zapewnienie, by bez uzyskania zgody państwa wydającego osoba podejrzana nie stała się podmiotem w postępowaniu prowadzonym w zakresie czynów popełnionych przez nią, a nieobjętych wnioskiem ekstradycyjnym, na podstawie którego nastąpiło jej przekazanie.¹¹

Zasada specjalności jest jedną z najbardziej powszechnie uznawanych zasad, dlatego też jej ograniczenie, bądź usunięcie możliwe jest tylko za wyraźną zgodą państwa wezwanego lub samego zainteresowanego objętego wnioskiem.¹²

W ENA zasada specjalności została uwzględniona w kilku modyfikacjach.

⁹ A. Górski, A. Sakowicz, *Zasady prawa karnego* ..., s. 21-22.

¹⁰ H. Maroń, *Integracja Europejska a Prawo Karne*, s. 112-115.

¹¹ K. Kuczyński, *Znaczenie Europejskiego Nakazu Aresztowania w zwalczaniu terroryzmu w Unii Europejskiej*, *Studia Europejskie* Nr 1/2005, s. 79.

¹² Np art. 14 § 1 traktatu ekstradycyjnego ONZ z 1990r., art. 10 § 1pkt d Konwencji UE o ekstradycji z 1996r.

W pierwszym przypadku, jako wersja klasyczna, zasada specjalności stanowi bezwzględną przeszkodę w wykonaniu nakazu aresztowania w sytuacji, gdy brak jest zgody ze strony państwa wykonującego nakaz. W drugim przypadku, jako wersja odwrócona, o ile wykonujące nakaz państwo członkowskie nie sprzeciwi się ściganiu osoby objętej wnioskiem za przestępstwa inne niż stanowiące podstawę nakazu, istnieje domniemanie jego zgody, jednakże pod warunkiem zawiadomienia Rady UE oraz tylko pomiędzy państwami składającymi takie zawiadomienie. W trzecim przypadku, ENA pozwala, by zasada specjalności nie obowiązywała, jeżeli:

- 1) osoba ścigana w ciągu 45 dni od przeprowadzenia procesu nie opuści terytorium państwa wydającego lub powróci na nie,
- 2) gdy państwo wydające lub osoba ścigana zrezygnuje z tej zasady,
- 3) także w sytuacji, gdy przestępstwa nie będące przedmiotem ENA nie są zagrożone karą pozbawienia wolności,
- 4) bądź osoba objęta wydaniem nie będzie taką karą zagrożona,
- 5) kara z zasady nie spowoduje ograniczenia wolności skazanego,¹³
- 6) oraz gdy osoba ścigana dobrowolnie zgodziła się na wydanie, włącznie z rezygnacją z zasady specjalności.¹⁴

Ograniczenie zasady specjalności było krokiem zmierzającym do uproszczenia procedur przewidzianych europejskim nakazem, potwierdzającym wzmocnienie zasady wzajemnego zaufania pomiędzy państwami członkowskimi. Ponieważ zasada ta jest ograniczeniem suwerennych praw państwa wzywającego dokonywanym w interesie państwa wezwanego oraz pełni rolę gwarancji wykonania ekstradycji na warunkach postawionych przez państwo wezwane. W przypadku braku zagrożenia karą pozbawienia wolności lub karą ograniczenia wolności wyłączenie zasady specjalności

stanowi zmniejszenie jej znaczenia. Jednakże, jeżeli osoba ścigana na podstawie ENA została wcześniej ekstradowana do państwa wykonującego z państwa trzeciego i jest chroniona zasadą specjalności, uchylenie tej zasady może nastąpić tylko z poszanowaniem reguł określonych w umowie ekstradycyjnej obowiązującej pomiędzy tymi państwami. Do chwili uzyskania stosownej zgody państwa wezwanego, nie rozpoczynają biegu terminy do wydania.¹⁵

1.3. Zasada podwójnej karalności

Zasada podwójnej karalności, zwana także zasadą obustronnej karalności jest jedną z najszerzej dyskutowanych wyłomów dokonanych Decyzją Ramową w sprawie ENA. Ponieważ jest ona traktowana albo jako zasada międzynarodowego prawa karnego,¹⁶ albo jako proceduralny warunek ekstradycji, albo też wiązana jest z zasadą wzajemności,¹⁷ bądź zaliczana do międzynarodowego prawa zwyczajowego,¹⁸ mimo jej nieobecności w postanowieniach międzynarodowych traktatów należy ją traktować jako wiążącą zasadę prawa międzynarodowego. Rozumowanie takie, w przypadku ograniczenia znaczenia, bądź całkowitej eliminacji tej zasady w ENA, może mieć szczególne znaczenie.

Z uwagi na fakt, że zasada podwójnej karalności bywa łączona z zasadami suwerenności oraz wzajemności, stanowiło to chyba najtrudniejszy problem związany z instytucją europejskiego nakazu, z tego względu, że w założeniach swych jest on zaprzeczeniem tych zasad. Wynika to stąd, że państwa członkowskie UE poprzez przyjęcie ENA zobowiązały się, że ich organy sądowe, niemal automatycznie wykonywać będą każdy wystawiony przez kompetentne

¹⁵ H. Maroń, *Integracja Europejska a Prawo Karne*, s. 110-112.

¹⁶ Np. M. Płachta, *The Role of Double Criminality in International Criminal Matters*, w: *Double Criminality. Studies in International Criminal Law*, Uppsala 1989, s. 128

¹⁷ Np. M. Ch. Bassiouni, *International Extradition and the Word public Order*, Oceana 1974, s. 323.

¹⁸ D. Pincet, P. Gully Hart, *Extradition: the European Model*, w: M. Ch. Bassiouni, *International Criminal Law*, t. II, s. 138.

¹³ Art. 10 i 11 Konwencji UE o ekstradycji z 1996r.

¹⁴ Art. 9 Konwencji UE o uproszczonej ekstradycji z 1995r.

organy sądowe innego państwa nakaz aresztowania, oczywiście po spełnieniu określonych w Decyzji Ramowej warunków, co spowodowało, że zasady suwerenności oraz wzajemności, a tym samym zasada podwójnej karalności, zostały wyeliminowana z międzynarodowej współpracy w sprawach karnych na obszarze Unii Europejskiej.¹⁹

Rozwiązania wprowadzone na mocy ENA miały na celu pogodzenie eliminacji zasady podwójnej karalności z brakiem terytorialności europejskiej w odniesieniu do spraw karnych. W efekcie takiego rozwiązania ENA stał się konstrukcją stojącą niejako w połowie drogi pomiędzy klasyczną współpracą międzynarodową w sprawach karnych opartą na suwerenności państw w zakresie podejmowania decyzji karnych, a wyraźnym przeniesieniem określonej części tych kompetencji na samą Unię. W art. 2 ust. 2 Decyzji Ramowej w sprawie ENA, umieszczony został katalog przestępstw, popełnienie których powoduje, że przy podejmowaniu decyzji w sprawie wydania ENA, nie analizuje się czy wewnętrzne przepisy prawa krajowego państwa wydającego, przewidują karalność tego czynu, lecz osobę ściganą wydaje się automatycznie. Wystarczającą przesłanką wydania jest tu sam fakt przebywania w kraju osoby ściganej nakazem. Natomiast w odniesieniu do przestępstw, które nie zostały umieszczone w katalogu, brak podwójnej karalności może, ale nie musi stanowić przesłanki do odmowy wydania na podstawie ENA. Brak wymogu podwójnej karalności stanowi tu zatem fakultatywną przeszkodę wykonania ENA.²⁰

---

¹⁹ A. Górski, A. Sakowicz, Zasady prawa karnego międzynarodowego a „zasady europejskiego prawa karnego”, w: Bariery prawne integracji europejskiej w sprawach karnych, Forum – Wymiar Sprawiedliwości i Sprawy Wewnętrzne UE, materiały robocze 3/05, s. 22-24.

²⁰ P. Filipek, Traktat o Unii Europejskiej – komentarz, artykuł 31, tytuł IV, Postanowienia dotyczące współpracy policyjnej i sądowej w sprawach karnych, pod red. K. Lankosz, s. 424-425.

1.4. Przeszkoda azylu

W ujęciu klasycznym azyl traktowany jest jako przesłanka stanowiąca przeszkodę w wydaniu, występująca albo w proceduralnych regulacjach prawa, albo w ustawach ekstradycyjnych, albo też w konstytucjach państw. W związku z tym, że trudno jest mówić o azylu jako o przeszkodzie mającej swe źródła w zwyczajach międzynarodowych, przy czym sam fakt udzielania azylu takie źródła posiada, ENA w zasadzie nie mówi nic w sposób jednoznaczny na temat roli azylu jako przeszkody w wydaniu.

W ramach harmonizacji prawa azylowego dokonano na mocy Układu Schengen, utworzony został jednolity obszar azylowy dla wszystkich wnioskodawców spoza grupy państw sygnatariuszy Układu. Jednocześnie, na obszarze integrującej się Europę, nadal istnieją konflikty, które mogą stanowić przyczynę ubiegania się o azyl wewnątrz utworzonego obszaru Schengen, a udzielenie azylu nie może być postrzegane jako akt wrogości w stosunku do państwa, przez które ubiegająca się o azyl osoba czuje się prześladowana, lecz jako akt humanitaryzmu. Ponadto należy pamiętać, że prawo azylu nie jest prawem człowieka, lecz tylko pozostałym do swobodnego uznania przejawem suwerenności państwa. W związku z powyższym, osoba ścigana na podstawie ENA, chcąc uniknąć wydania, nie może powoływać się na prawo azylu, jako przysługujące jej prawo człowieka, wskazując je jako przesłankę stanowiącą przeszkodę tego wydania.²¹

1.5. Zakaz ekstradycji własnych obywateli

Zasada zakazu wydawania własnych obywateli jest chyba najbardziej kontrowersyjną instytucją współczesnej ekstradycji. Regulacje wprowadzone na mocy ENA spowodowały przesunięcie, tej uznawanej

---

²¹ A. Górski, A. Sakowicz, Zagadnienia prawnokarną integracji europejskiej. Traktatowy chaos czy ład prawny, Europejski Nakaz Aresztowania: nowy instrument współpracy w sprawach karnych w Unii Europejskiej. Zarys problematyki, w: Wymiar Sprawiedliwości Unii Europejskiej, pod red. M. Perkowski, s. 343-344.

do tej pory za „świętą zasadę” reguły, do poziomu jedynie fakultatywnych przeszkód w wydawaniu osób objętych nakazem. I w ten oto sposób obalona została główna zasada, na której opierał się dotychczasowy system ekstradycyjny kontynentalnej Europy. Zasada ta była już znana w Grecji i Państwie Rzymskim i w zasadzie zawsze była powodem zaciętych polemik pomiędzy przedstawicielami nauki prawa kontynentalnego i prawa anglosaskiego. Tak więc widać wyraźny podział państw na dwie zasadnicze grupy o zupełnie przeciwnych zapatrywaniach na problem wydawania obywateli własnego państwa.²² Zdaniem jednej grupy zakaz wydania obywatela stanowi nieodłączny element ekstradycji, natomiast w opinii drugiej grupy nie stanowi on przesłanki uprawniającej do odmowy wydania. Granica tego podziału przebiega dokładnie pomiędzy dwoma systemami prawnymi występującymi na europejskim kontynencie, a mianowicie pomiędzy systemem prawa kontynentalnego i systemem *common law*. W tym ostatnim, granica ta określana jest w oparciu o forum *loci delicti commissi*.²³ Miejsce czynu wyznaczone jest tu przez państwo właściwe do jego ścigania i na jego terytorium powinna zostać wydana osoba ścigana. Taka regulacja pociąga za sobą konsekwencje w postaci dopuszczalności wydawania własnych obywateli. Wyjątek stanowi tu Cypr, który pomimo funkcjonującego tam systemu *common law*, stoi na stanowisku, że wydawanie własnych obywateli jest zakazane.²⁴

W Europie kontynentalnej natomiast, system ekstradycyjny opierał się zawsze na zasadzie zakazu wydawania obywateli własnego państwa. Przyjmowano bowiem,

---

²² Zobacz więcej M. Płachta, Zakaz ekstradycji obywatela polskiego w Konstytucji i kodeksie postępowania karnego z 1997 roku, Prokuratura i Prawo, Nr 3/1998, s. 32-46.

²³ Więcej o krajowej kompetencji karnej M. Płachta, Jurysdykcja państwa w sprawach karnych wobec cudzoziemców, Studia Prawnicze PAN, zeszyt 1-2 (111-112)/1992, s. 97-123.

²⁴ K. Kuczyński, Znaczenie Europejskiego Nakazu Aresztowania w zwalczaniu terroryzmu w Unii Europejskiej, Studia Europejskie Nr 1/2005, s. 73-74.

że obywatelstwo jest na tyle silną i trwałą więzią, że jest wystarczającą podstawą obowiązywania przepisów prawa karnego bez względu na miejsce popełnienia przestępstwa, ale pod warunkiem funkcjonowania innej zasady – zasady podwójnej karalności czynu. Racjonalizacją obowiązywania zasady zakazu wydawania własnych obywateli było istnienie obowiązku wierności państwa w stosunku do jego własnych obywateli. Jednakże, mimo powszechności takiego podejścia, pozycja omawianej zasady nie jest do końca całkowicie jasna, gdyż wielu przedstawicieli nauki prawa odmawia tej zasadzie statusu międzynarodowego prawa zwyczajowego, a także statusu zasady międzynarodowego prawa. Dlatego na zakaz ekstradycji własnych obywateli jako normę *ius cogens* mogą powoływać się tylko te państwa, które normę tę wyraziły w ustawodawstwie krajowym *expressis verbis*.

Wszystkie argumenty w sprawie ekstradycji zostały zebrane przez Królewską Komisję już w 1878 roku w Wielkiej Brytanii. Zauważono tam, że osoba ekstradowana, postawiona przed organem sądowym obcego mu państwa może znaleźć się na mniej uprzywilejowanej pozycji z powodu sądenia jej w obcym, niezrozumiałym języku, braku osób mogących świadczyć o jej życiu, a nawet narażona jest na ewentualne uprzedzenia z powodu jej obywatelstwa. Dlatego też należy uznać, że istotnym elementem zakazu ekstradycji własnych obywateli jest naturalne prawo oskarżonego do rozpatrzenia sprawy przez ten sąd, który jest jego naturalnym sądem. Jednakże określenie „sąd naturalny” nie musi oznaczać sądu, czy też sędziego o narodowości oskarżonego. Obowiązuje bowiem zasada „*forum locus delicti*”, a zatem sędzią naturalnym będzie sąd właściwy ze względu na miejsce popełnienia przestępstwa.²⁵

---

²⁵ A. Górski, A. Sakowicz, Zasady prawa karnego międzynarodowego a „zasady europejskiego prawa karnego”, w: Bariery prawne integracji europejskiej w sprawach karnych, Forum – Wymiar Sprawiedliwości i Sprawy Wewnętrzne UE, materiały robocze 3/05, s. 18-20.

Postępująca integracja państw starego kontynentu oraz koncepcja obywatelstwa europejskiego stworzyły podstawę dla podjęcia działań zmierzających do zmiany zasady zakazu wydawania własnych obywateli. W konsekwencji państwa europejskie podjęły decyzję o całkowitym obaleniu tej bezwzględnej przeszkody ekstradycyjnej na obszarze Unii Europejskiej, dając tym samym wyraz braku zaufania do skuteczności zasady ekstradycyjnej: „wydaj albo osądź” stanowiącej „żelazną alternatywę” dla wydania obywatela w międzynarodowych traktatach ekstradycyjnych. W związku ze stopniowym zmniejszaniem się znaczenia obywatelstwa kosztem domicylu, należy uznać, że zmiana ta należy do najistotniejszych innowacji wprowadzonych na mocy ENA.²⁶ Organ sądowy podejmujący decyzję o wydaniu nie ma prawa badać obywatelstwa osoby podejrzanej oraz jej miejsca zamieszkania za wyjątkiem sytuacji przewidzianych art. 4 ust. 6 Decyzji Ramowej w sprawie ENA, które mają na celu prawidłową resocjalizację osoby sprawcy poprzez zapewnienie odbywania kary we własnym, kulturowym i osobistym otoczeniu.²⁷

Obalenie przez Decyzję Ramową wprowadzającą do porządku prawa europejskiego instytucję ENA, zasady zakazu wydawania własnych obywateli spowodowało spore zamieszanie w wewnętrznych systemach prawnych poszczególnych państw członkowskich. Stało się tak dlatego, że znajdowały się tam przepisy zakazujące wydawania obywateli, które z chwilą wejścia w życie przepisów o ENA stały w sprzeczności z nowymi regulacjami, a co za tym idzie zaktualizował się obowiązek dokonania nowelizacji krajowych przepisów w celu ich dostosowania do prawa eu-

ropejskiego, który wynika z traktatów akcesyjnych i prawa pierwotnego Unii Europejskiej.

2. ENA a prawa człowieka

Istotnym problemem, który pojawił się wraz z wejściem w życie Decyzji Ramowej w sprawie ENA, stały się zarzuty stawiane przez obrońców praw człowieka, a wywołane obawą, że wprowadzone przez Decyzję rozwiązania nie będą posiadały odpowiednich gwarancji w zakresie ochrony fundamentalnych praw człowieka do ochrony przed dowolnością zatrzymania czy aresztowania, a także każdym innym rodzajem pozbawienia wolności oraz ochrony w zakresie prawa do uczciwego i rzetelnego procesu. W zakresie tego ostatniego prawa już w memorandum Decyzji Ramowej Rada Unii Europejskiej umieściła deklarację jego poszanowania.²⁸ W memorandum znalazły się także postanowienia o fundamentalnym znaczeniu dla ochrony praw człowieka w postaci klauzuli antydyskryminacyjnej.²⁹ Ponadto, jeżeli zostanie aresztowana osoba objęta ENA, to wówczas, zgodnie z art. 34 ust. 2 lit. b Traktatu o Unii Europejskiej wiążącym wszystkie państwa co do skutku jaki ma być osiągnięty, nie należy stosować wobec niej środków przewidzianych w decyzji ramowej, lecz tylko takie środki, które są zgodne z wewnętrznym prawem państwa wezwanego do wydania osoby na podstawie ENA.

Mimo różnych, niekiedy odmiennych, proceduralnych regulacji kodeksowych, wszystkie państwa członkowskie połączone są postanowieniami Europejskiej konwencji o prawach człowieka z 1950 roku, która na skutek jej ratyfikacji weszła do wewnętrznych porządków poszczególnych państw sygnatariuszy i dzięki temu stała się elementem katalogu źródeł prawa unijnego.

²⁶ A. Górski, A. Sakowicz, Zagadnienia prawnokarne integracji europejskiej. Traktatowy chaos czy ład prawny, Europejski Nakaz Aresztowania: nowy instrument współpracy w sprawach karnych w Unii Europejskiej. Zarys problematyki, w: Wymiar sprawiedliwości Unii Europejskiej. Wybrane zagadnienia., pod red. M. Perkowskiego, s. 344.

²⁷ K. Kuczyński, Znaczenie Europejskiego Nakazu Aresztowania w zwalczaniu terroryzmu w Unii Europejskiej, *Studia Europejskie* Nr 1/2005, s. 74.

²⁸ Punkt 12 Decyzji Ramowej, O.J./Dz. Urz. WE 2002 L 190/1 *European Arrest Warrant and the surrender procedures between the Member States* (2002/584 JHA).

²⁹ M. Płachta, Europejski Nakaz Aresztowania (wydania): kłopotliwa „rewolucja” w ekstradycji, *Studia Europejskie* 2002, Nr 3 tom 23, s. 67-69.

Istotne znaczenie dla ochrony oraz poszanowania praw człowieka w państwach Unii Europejskiej ma także orzecznictwo Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości. Już w 1970 r. ETS w swym orzeczeniu *Internationale Handelsgesellschaft* stwierdził, że respektowanie praw fundamentalnych, w tym zwłaszcza praw człowieka, powinno być chronione, ponieważ stanowią one nierozłączną część podstawowych zasad wspólnotowego prawa.³⁰ W opinii Trybunału ochrona praw podstawowych inspirowana jest wspólną, konstytucyjną tradycją państw członkowskich, dlatego „musi zostać zapewniona w ramach podstawowych struktur i być celem Wspólnoty...”³¹ Podstawowe zasady prawa wspólnotowego zostały później potwierdzone w licznych orzecznictwie, zgodnie z którym w odniesieniu do konstytucyjnej tradycji państw europejskich nastąpiło wyłączenie regulacji w zakresie praw człowieka objętych międzynarodowymi traktatami przez systemy prawne tych państw. Najistotniejszą regulacją międzynarodową w tym zakresie jest Europejska konwencja praw człowieka, ponieważ jej sygnatariuszami stały się wszystkie państwa członkowskie Wspólnot. Europejski Trybunał Sprawiedliwości w Luksemburgu w swym orzecznictwie bardzo często odwoływał się do postanowień tej konwencji uznając, że europejskie państwa nie mogą aprobować takich środków, które nie dadzą się pogodzić z przestrzeganiem gwarantowanych i uznawanych konwencją praw człowieka. A zatem w odniesieniu do ENA również dużą rolę odegrał Europejski Trybunał Sprawiedliwości, szczególnie w zakresie gwarancji procesowych. Dotyczy to zwłaszcza postanowień art. 11 decyzji Ramowej w sprawie

---

³⁰ Orzeczenie Liselotte Hauer v. Rheinland-Pfalz z dnia 13.12.1079r., skarga nr 44/79 [1979] ECR s. 3727, par. 3.

³¹ Orzeczenie *Internationale Handelsgesellschaft v. Einfuhr und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel* z dnia 17.12.1070r., skarga nr 11/70 [1970] ECR-II, s. 1125, w którym ETS odwołując się bezpośrednio do postanowień konstytucji poszczególnych państw członkowskich, potwierdził swoje wcześniejsze orzeczenia zmierzające do zapewnienia właściwej ochrony fundamentalnych praw.

ENA zobowiązującego wezwany sąd do udzielenia osobie objętej nakazem informacji o jego treści, o możliwości wyrażenia zgody na poddanie się procedurom ENA bez przeprowadzania postępowania sądowego, jednakże nieokreślającego terminów na ich udzielenie, co w zestawieniu z wynikającym z art. 5 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, obowiązkiem niezwłocznego informowania, nasuwa pewne wątpliwości interpretacyjne, a także prawa aresztowanego do skorzystania z pomocy prawnej i tłumacza, które w Decyzji Ramowej zostały sformułowane w sposób ogólnikowy i realizowane są zgodnie z wewnętrznym prawem poszczególnych państw członkowskich.³²

---

³² A. Górski, A. Sakowicz, Europejski nakaz aresztowania. Między skutecznością ścigania a gwarancyjną funkcją praw człowieka. Przegląd Policyjny 2003 Nr 3/4, s.5-6.

Marek Ratajczak

Starszy wykładowca Zakładu Interwencji Policyjnych
Szkoły Policji w Pile

WARSZTATY METODYCZNO-SZKOLENIOWE JAKO FORMA DOSKONALENIA ZAWODOWEGO NAUCZYCIELI POLICYJ- NYCH TAKTYKI I TECHNIK INTERWENCJI

Kto dzisiaj „zna się na wszystkim”, ten prawdopodobnie nie zna się w istocie na niczym. Inne hasło zdobyło żywotność i narzuca się w świadomości powszechnej coraz natarczywiej: dobrze się znać na swojej robocie, być dobrym specjalistą w swojej specjalności, dążąc do mistrzostwa w czymś określonym, wiedząc, że „ograniczenie rodzi mistrza.” Więc kultura specjalizacji? Tak. Wyzwolenie z udręczeń specjalizacji czeka nie w drodze jej zaniechania, lecz w drodze jej sublimacji, pogłębienia, rozszerzenia jej zasięgu we własnej dziedzinie, w drodze towarzyszącego temu procesowi jakościowego rozkwitu.³³

Powyższe słowa wielkiego polskiego myśliciela są najlepszym wprowadzeniem w tematykę doskonalenia zawodowego. Ma być ono świadomym procesem prowadzonym systematycznie w celu pogłębienia umiejętności zawodowych, doskonalenia posiadanego warsztatu pracy i jego poziomu. Prowadzi się go w celu osiągnięcia poziomu doskonałości. Doskonalenie zawodowe ma określone funkcje służące uzupełnieniu przygotowania pracownika do wykonywania zadań w ciągle zmieniającej się rzeczywistości.

Według Tadeusza Nowackiego³⁴, doskonalenie zawodowe jest potrzebne wszędzie tam, gdzie np. trzeba posiadane już umiejętności odpowiednio przeorganizować, dostosować do nowego rodzaju zadań (funkcja adaptacyjna), uzupełnić wykształcenie do określonego poziomu (funkcja wyrównawcza), nabyć umiejętności i wia-

domości potrzebne do funkcjonowania w zmieniającej się ciągle sytuacji (funkcja wdrożeniowa), trzeba wreszcie uzupełnić wiedzę i umiejętności w związku z postępem technicznym zachodzącym w danej dziedzinie (funkcja renowacyjna).

Doskonalenia zawodowego z zakresu taktyki i technik interwencji nie należy traktować wyłącznie jako rozwijania się w obrębie wąsko pojętej specjalnej sprawności fizycznej i taktyki postępowania w czasie interwencji policyjnych. Odpowiednio prowadzony proces szkolenia i doskonalenia zawodowego w tej dziedzinie ma szerokie oddziaływanie. Poczynając od kształcenia prawidłowych nawyków ruchowych, refleksu, spostrzegawczości, opanowania, nabytych w czasie treningu, przydatnych nie tylko w czasie wykonywania technik interwencji, ale także innych sytuacji służbowych, wymagających odpowiednich kwalifikacji ze strony ciała i umysłu. Umiejętności takie skutkują większym bezpieczeństwem policjanta oraz kontrolą nad własnym postępowaniem. Aby było to możliwe, doskonalenie musi odbywać się systematycznie pod okiem doświadczonej, dobrze przygotowanej kadry szkoleniowej (szkoły policyjne, jednostki terenowe).

„Dbałość o wszechstronny rozwój psychofizyczny, a później utrzymanie tej sprawności na odpowiednim poziomie ma także inne konsekwencje. Prowadzone we właściwy sposób zajęcia mają wpływ na integrację zespołów ludzkich i komórek organizacyjnych, pozwalają poznać się w czasie wykonywania zadań praktycznych, dając pogląd o predyspozycjach psychofizycznych do wykonywania zawodu. Jeżeli odbywają się z odpowiednią intensywno-

³³ Kotarbiński T.: Traktat o dobrej robocie.

³⁴ Nowacki T.: Podstawy dydaktyki zawodowej, PWN, Warszawa 1973.

ścią, to powodują adaptacje organizmu do pracy w warunkach maksymalnego wysiłku fizycznego i psychicznego, tak potrzebnej każdemu policjantowi. Wywołują rozładowanie negatywnych emocji, pomagają zwalczać stres zawodowy oraz życia codziennego, a zarazem zwiększają zdrowotność, zmniejszają absencję i fluktuacje kadr.”³⁵

Dobrze wyselekcjonowana kadra szkoleniowa sama powinna systematycznie uczestniczyć w doskonaleniu zawodowym realizowanym w formie kształcenia (doskonalenia) oraz samokształcenia (samodoskonalenia).

Doskonalenie zawodowe realizowane w jednostkach Policji prowadzi się np. w postaci kursów, seminariów, konferencji, warsztatów, zajęć, instruktażu, doradztwa. Celem tego doskonalenia jest między innymi „wyposażenie w wiedzę i umiejętności zawodowe w związku ze zmianami w systemie prawa, technice i wyposażeniu policyjnym, taktyce i technice działania, metodach kierowania, dowodzenia i organizacji pracy oraz zmianami w tendencjach rozwojowych przestępczości albo niezbędne do wykonywania wysoce specjalistycznych zadań i czynności, a także do uzyskania dodatkowych uprawnień, w tym uprawnień instruktorskich.”³⁶

Warsztaty metodyczno-szkoleniowe są bardzo ważną formą realizowania doskonalenia zawodowego nauczycieli policyjnych taktyki i technik interwencji, gdyż „doskonalenie zawodowe ma umożliwić w relatywnie krótkim czasie reakcje na zdiagnozowaną potrzebę szkoleniową.”³⁷ Warsztaty taką właśnie możliwość posiadają.

Przykładowe warsztaty szkoleniowe dla nauczycieli policyjnych zajmujących się

omawianym zakresem szkolenia – „Taktyka i techniki stosowania środków przymusu bezpośredniego podczas przeprowadzania interwencji” odbyły się w dniach 6-8 kwietnia 2011 r. w Szkole Policji w Słupsku. Tematyka szkolenia obejmowała między innymi:

- unieruchomienie w parterze za pomocą dźwigni, trzymań i duszeń w pozycji do zakładania kajdanek,
- unieruchomienie przeciwnika w parterze możliwe do wykonania w czasie wolnej walki,
- techniki i taktyka posługiwania się paralizatorem elektrycznym Taser X26 z wykorzystaniem osłon pionowych i poziomych,
- zasady posługiwania się paralizatorem elektrycznym Taser X26 w czasie działań indywidualnych i zespołowych w budynkach,
- techniki i taktyk wejść i przeszukiwania pomieszczeń w zespole dwu osobowych,
- techniki obezwładniania osób z wykorzystaniem technicznych środków przymusu bezpośredniego [kaftan bezpieczeństwa, pas obezwładniający, kajdanki zespołone],
- reakcja funkcjonariuszy na zagrożenie z wykorzystaniem broni palnej krótkiej w trakcie interwencji podjętej w pomieszczeniu w stosunku do niebezpiecznego przestępcy,
- reakcja funkcjonariuszy na zachowanie osoby, która w trakcie zatrzymania atakuje policjantów z użyciem niebezpiecznego narzędzia,
- reakcja funkcjonariuszy na zagrożenie z wykorzystaniem broni palnej krótkiej, komunikacja i czynności po użyciu broni na miejscu zdarzenia,
- reakcja funkcjonariuszy na zagrożenia z wykorzystaniem broni palnej krótkiej w warunkach ograniczonej widoczności,
- taktyka i techniki wymiany magazynka w trakcie użycia broni palnej krótkiej w warunkach ograniczonej widoczności³⁸

³⁵ Ratajczak M.: Doskonalenie zawodowe z taktyki i technik interwencji „Bezpieczeństwo Osobiste Policjanta” pod redakcją Janusza Fiebiga i Agaty Tyburskiej, WSPol. Szczytno 2004 r.

³⁶ Michalak P.: Doskonalenie zawodowe – organizowanie i organizacja. Szkoła Policji w Katowicach, Katowice, 2005.

³⁷ Stawicki R., Walancik P. Doskonalenie zawodowe w policji – pytania i odpowiedzi. „Policja. Kwartalnik kadry kierowniczej policji” 1|2008

³⁸ Scenariusz warsztatów metodyczno szkoleniowych „taktyka i techniki stosowania środków przy-

Warsztaty metodyczno-szkoleniowe są bardzo ważnym elementem kształcenia (doskonalenia) nauczycieli policyjnych zajmujących się szkoleniem nowych kadr polskiej Policji. Stąd wniosek, że od jakości tego szkolenia zależy przyszłość i rozwój całej polskiej Policji, dlatego też na takie formy doskonalenia zawodowego nie powinno zabraknąć czasu i pieniędzy.

---

musu bezpośredniego podczas przeprowadzania interwencji.” w dniach 06-08 kwietnia 2011 w Szkole Policji w Słupsku.

Marek Rychel

Wykładowca Zakładu Prawa Szkoły Policji w Pile

PRAKTYCZNE ASPEKTY STOSOWANIA ŚRODKÓW ODDZIAŁYWANIA WYCHOWAWCZEGO W PRAWIE WYKROCZEŃ

Postępowanie w sprawach o wykroczenia znacząco różni się od postępowania w sprawach o przestępstwa. Zakres podmiotowo-przedmiotowy regulacji wskazuje, że postępowanie w sprawach o wykroczenia toczy się według zasad ujętych w wykroczeniowym prawie procesowym z tym, że w postępowaniu tym mają zastosowanie przepisy ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks postępowania karnego jedynie wówczas, gdy wynika to z przepisu szczególnego. Pośród wszystkich zasad procesowych na pierwszy plan w przypadku postępowania w sprawach o wykroczenia, wysuwają się dwie zasady, które znajdują zastosowanie wyłącznie w tym postępowaniu i ODRÓŻNIAJĄ postępowanie w sprawach o wykroczenia od innych postępowań prawnych (np. zasadą legalizmu art.10 kpk):

- 1) zasada celowości zwana inaczej zasadą oportunistyczną,
- 2) zasada preferencji środków poza karnych.

Zasada celowości (zasada oportunistyczna). Oznacza uprawnienie, a nie obowiązek ścigania. Organ ścigania może zatem ścigać sprawcę wykroczenia, ale może również poprzestać np. na zastosowaniu tzw. środków oddziaływania wychowawczego

Zasada preferencji środków poza karnych. Oznacza, że środki oddziaływania społecznego, środki oddziaływania wychowawczego mają pierwszeństwo przed karami przewidzianymi w kodeksie wykroczeń.

Dla realizacji tych zasad ustawodawca wprowadził do kodeksu tzw. środki oddziaływania poza karnego, które zastępują stosowanie kar. W postępowaniu sądowym są to środki oddziaływania społecznego (art. 39 kw), które stosuje sąd, a w toku czynności wyjaśniających środki oddziaływania wychowawczego (art.41 kw), które stosuje uprawniony organ. Środki oddziaływania poza karnego są jednym z instrumentów oddziaływania na sprawców wykroczeń.

Środkami służącymi zwalczaniu wykroczeń, znanymi prawu wykroczeń, są:

- kary,
- środki karne,
- środki oddziaływania poza karnego (środki oddziaływania wychowawczego i środki oddziaływania społecznego).

Odpowiedzialność za wykroczenia oparta jest na zasadzie winy indywidualnej, zgodnie z którą środek reakcji na wykroczenie powinien być odpowiedni do stopnia winy i stopnia społecznej szkodliwości czynu. Uprawniony organ może w określonych sytuacjach:

- zastosować środki oddziaływania wychowawczego wobec sprawcy (art. 41 kw),
- nałożyć grzywnę w drodze mandatu karnego,
- lub po przeprowadzeniu czynności wyjaśniających skierować wniosek do sądu.

Można poprzestać na zastosowaniu wobec sprawcy wykroczenia środków oddziaływania wychowawczego, jeśli nie pozostaje ono w ostrej sprzeczności z regułami zawartymi w przepisach materialnego i procesowego prawa wykroczeń, np. nie ma obowiązku lub potrzeby orzeczenia środka karnego.

Nie można stosować środków oddziaływania wychowawczego wobec osób posiadających immunitet materialny, ponieważ takie osoby nie podlegają osądowi na zasadzie prawa wykroczeń. Osobami posiadającymi immunitet materialny (zakrajowy) są osoby wymienione w art. 5 ust. 1 pkt 6 kpw oraz niektóre osoby korzystające z ochrony immunitetu materialnego (krajowego) nadanego na mocy Konstytucji RP lub ustaw szczególnych wymienionych w art. 5 ust. 1 pkt 7 kpw, są to:

- sędzia Sądu Najwyższego,
- sędzia lub upoważniony do czynności sędziowskich asesor sądu powszechnego, względnie wojskowego,
- prokurator lub asesor powszechnej, względnie wojskowej jednostki prokuratury.

Wszystkie pozostałe osoby podlegające ochronie na podstawie art. 5 ust. 1 pkt 7 kpw, posiadają immunitet formalny (procesowy). Immunitet ten nie powoduje uchylecia karalności, lecz uzależnia jej realizację od zgody odpowiedniego organu. Tak więc osoby te podlegają osądowi na zasadzie prawa wykroczeń i wobec tych osób można bez żadnych ograniczeń stosować środki oddziaływania wychowawczego. Do grupy tych osób należą:

- poseł,
- senator,
- członek Parlamentu Europejskiego,
- sędzia Trybunału Konstytucyjnego,
- sędzia Trybunału Stanu,
- Prezes Najwyższej Izby Kontroli,
- Rzecznik Praw Obywatelskich,
- Rzecznik Praw Dziecka,
- Generalny Inspektor Ochrony Danych Osobowych,
- Prezes Instytutu Pamięci Narodowej.

W przypadku posłów i senatorów należy jednak pamiętać, że posiadają oni częściowy immunitet materialny na mocy art. 105 ust. 2 Konstytucji RP (posłowie) i art. 108 Konstytucji RP (senatorowie). Tak więc poseł nie może być pociągnięty do odpowiedzialności za swoją działalność wchodzącą w zakres sprawowania mandatu

poselskiego ani w czasie jego trwania, ani po jego wygaśnięciu. Za taką działalność poseł odpowiada wyłącznie przed Sejmem, a w przypadku naruszenia praw osób trzecich może być pociągnięty do odpowiedzialności sądowej tylko za zgodą Sejmu. W tym zakresie nie można stosować środków oddziaływania wychowawczego, ponieważ immunitet materialny w tym zakresie wyłącza możliwość jego stosowania.

Przewidziane w art. 41 kw środki oddziaływania wychowawczego to środki oddziaływania pozakarnego, mające na celu oddziaływanie wychowawcze, które w przyszłości powstrzyma ma sprawcę przed ponownym popełnieniem wykroczenia. Środkami tymi są:

- pouczenie,
- zwrócenie uwagi,
- ostrzeżenie,
- lub zastosowanie innych środków oddziaływania wychowawczego.

Pouczenie - może polegać np. na przytoczeniu przez organ stwierdzający naruszenie prawa przepisu, który sprawca naruszył.

Zwrócenie uwagi – może polegać np. na odwołaniu się do ogólnie przyjętych norm i zasad postępowania w określonej sytuacji oraz wezwanie do poszanowania prawa i zasad współżycia społecznego.

Ostrzeżenie – polega najczęściej na zakomunikowaniu sprawcy, że w przypadku ponownego naruszenia prawa zostanie ukarany, np. grzywną w drodze mandatu karnego.

Inne środki oddziaływania wychowawczego – ustawodawca nie precyzuje, co to są inne środki, lecz nic nie stoi na przeszkodzie, aby zastosować tu wykładnię językową, celowościową i historyczną. Przy ich zastosowaniu nic nie stoi na przeszkodzie, aby do innych środków oddziaływania wychowawczego zaliczyć środki o odpowiedzialności dyscyplinarnej lub porządkowej opisane w kodeksie pracy, regulaminach, statutach, instrukcjach postępowań dyscyplinarnych, np. zawiadomienie zakładu pracy lub organizacji, której członkiem

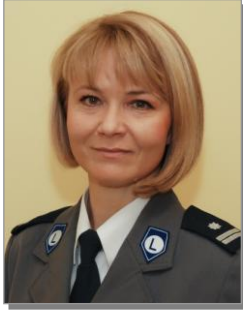
jest sprawca o zachowaniu naruszającym normy prawne.

Przepis art. 41 kw, nie zawiera żadnych ograniczeń do stosowania środków oddziaływania wychowawczego, a z drugiej – wskazówek co do ich stosowania. Na zasadzie analogii można kierować się wskazaniami płynącymi z art. 39 kw, który zezwala sądowi na odstępianie od wymierzenia kary lub środka karnego. Tak więc może decydować tu ocena indywidualnego przypadku, uwzględniająca alternatywnie przesłanki bądź to przedmiotowe (odnoszące się do czynu), bądź podmiotowe (właściwości i warunki osobiste sprawcy). Stosujący środek oddziaływania wychowawczego powinien być przekonany (ale nie musi ponieważ przepis ustawy tego warunku nie narzuca), że będzie to wystarczająca reakcja na wykroczenie i wdroży sprawcę do poszanowania prawa i zasad współżycia społecznego. Środki oddziaływania wychowawczego można stosować pojedynczo lub dowolnie je łączyć. Przepis art. 41 kw używa określenia „sprawca czynu”, które jest znaczeniowo szersze od określenia „sprawca wykroczenia”. Tak więc środki oddziaływania wychowawczego można stosować także wobec sprawcy czynu za-

bronionego, gdy ustawa stanowi, że nie popełnia on wykroczenia, np.:

- wobec nieletniego (art. 8 kw),
- działającego w błędzie (art. 7 kw).

Zastosowanie wobec sprawcy wykroczenia środka oddziaływania wychowawczego nie rodzi tzw. powagi rzeczy osądzonej, ponieważ nie jest to rozstrzygnięcie w rozumieniu art. 32 kpw). W związku z powyższym nie ma przeszkód prawnych w późniejszym nałożeniu grzywny w drodze mandatu karnego lub skierowaniu wniosku o ukaranie. Środki oddziaływania wychowawczego zastępują kary, a więc w przypadku przesłuchania sprawcy w trybie art. 54 § 6 kpw, tj. w charakterze osoby, co do której istnieje uzasadniona podstawa do sporządzenia przeciwko niej wniosku o ukaranie, gdy nie przyznaje się on do popełnienia zarzucanego mu czynu, a zebrane dowody wskazują, że jest sprawcą wykroczenia, można poprzestać na zastosowaniu środka oddziaływania wychowawczego. Zastosowany środek oddziaływania wychowawczego nie podlega zaskarżeniu.

Jolanta Curyło

Starszy wykładowca Zakładu Prawa Szkoły Policji w Pile

POSTĘPOWANIE W NIEZBĘDNYM ZAKRESIE

– art. 308 k.p.k.

1. Przesłanki, cel, uprawnione organy

Postępowanie w niezbędnym zakresie na podstawie art. 308 k.p.k. prowadzone powinno być wówczas, gdy uzyskano wiarygodną wiadomość o popełnionym przestępstwie, nie występują żadne przesłanki ujemne i ze względów pragmatycznych należy szybko działać procesowo, jeszcze przed formalnym wszczęciem postępowania przygotowawczego. Z reguły postępowanie przygotowawcze wszczyna się poprzez formalne wydanie postanowienia o wszczęciu śledztwa lub dochodzenia, na podstawie art. 303 k.p.k. Jednakże w wielu sytuacjach takie formalne działanie jest niemożliwe lub istotnie utrudnione, gdyż jakakolwiek zwłoka i brak szybkiego i intensywnego działania organów ścigania może powodować nieodwracalne negatywne skutki dla zebrania śladów i dowodów dla potrzeb dalszego procesu karnego. Zastosowanie tej instytucji z art. 308 k.p.k. dotyczy w szczególności takich spraw jak np. zabójstwa, pożary i inne katastrofy, wypadki komunikacyjne, przestępstwa rozbójnicze i kradzieże z włamaniem. Do chwili otrzymania wniosku lub zezwolenia na ściganie władzy, od których ustawa uzależnia ściganie, Policja dokonuje tylko czynności nie cierpiących zwłoki w celu zabezpieczenia śladów i dowodów, a także czynności zmierzających do wyjaśnienia, czy wniosek będzie złożony lub zezwolenie będzie wydane (art. 17 § 2 k.p.k.). Oczywiście jest, że w razie odmowy złożenia wniosku o ściganie karne postępowanie należy umorzyć, zgodnie z art. 17 § 1 pkt 10 k.p.k.

Organami uprawnionymi do prowadzenia tych czynności w każdej sprawie, bez względu na formę postępowania jest prokurator, Policja. Ponadto, zgodnie z art. 312 k.p.k. uprawnione do tego są również organy Straży Granicznej, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Służby Celnej, Centralnego Biura Antykorupcyjnego i inne organy uprawnione do prowadzenia dochodzenia na podstawie odrębnych przepisów. Uprawnienie prokuratora, wymienione w art. 308 § 1 k.p.k. do wzięcia bezpośredniego udziału w czynnościach ma na celu wzmoczenie nadzoru prokuratorskiego nad ich wykonaniem, zarówno poprzez bieżące udzielanie wskazówek i wydawanie poleceń, jak i wykonanie czynności zastrzeżonych jedynie dla prokuratora, np. oględziny zwłok (art. 209 § 2 k.p.k.).³⁹

Postępowanie to jest dopuszczalne w wypadkach, gdy kumulatywnie zostaną spełnione następujące warunki:

- 1) zachodzi uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa,
- 2) jest to konieczne dla zabezpieczenia śladów i dowodów przestępstwa przed ich utratą, zniekształceniem lub zniszczeniem,
- 3) istnieje uzasadniona (realna) obawa ich utraty, zniekształcenia lub zniszczenia, jeżeli nie zostaną niezwłocznie podjęte odpowiednie czynności,
- 4) zachodzi wypadek nie cierpiący zwłoki.

³⁹ por. B. Szyprowski, Dochodzenie w niezbędnym zakresie jako faktyczne wszczęcie postępowania przygotowawczego, „Prokuratura i Prawo” 2006/11, s. 142 i n.

Wypadek nie cierpiący zwłoki jest kwestią ocenną, a ocena ta należy do organów ścigania prowadzących postępowanie przygotowawcze, które muszą brać pod uwagę m.in. możliwość wcześniejszego porozumienia się osoby, która będzie przesłuchiwana, ze świadkami lub innymi osobami uczestniczącymi w przestępstwie, co może grozić porozumieniem się tych osób i utrudnieniem postępowania karnego.⁴⁰

Przepis art. 308 § 1 k.p.k. nie wymienia wszystkich czynności dowodowych, jakie mogą być przeprowadzone w ramach postępowania w niezbędnym zakresie. Wymienia je w sposób przykładowy, używając zwrotu „a zwłaszcza”. Wskazane czynności dowodowe mają pierwszoplanowe znaczenie dla zabezpieczenia śladów i dowodów przestępstwa przed utratą i zniekształceniem, co bezpośrednio rzutuje na dalszy przebieg procesu i ich znaczenie na rozprawie sądowej.

2. Czynności procesowe do wykonania, sposoby zakończenia postępowania

Do czynności najczęściej dokonywanych w trybie art. 308 k.p.k. należą: oględziny miejsc i rzeczy, w razie potrzeby z udziałem biegłych, przeszukania, oględziny zewnętrzne ciała, pobranie krwi, włosów i wydzielin organizmu, przesłuchanie osoby podejrzanej w charakterze podejrzanego (art. 308 § 2 k.p.k.), zatrzymanie osoby podejrzanej, tymczasowe zajęcie mienia ruchomego, użycie elektronicznego urządzenia do badania zawartości alkoholu, natychmiastowe przesłuchanie świadka, gdyż niedokonanie tej czynności grozi utratą treści zeznań w sytuacji grożącej świadkowi śmiercią lub w sytuacji, gdy oczekuje się od świadka wskazania dowodów, śladów, które wymagają natychmiastowego zabezpieczenia.

Szczególnie istotną czynnością dowodową dokonywaną w toku art. 308 § 1 k.p.k. są oględziny, w razie potrzeby z udziałem biegłych i specjalistów. W razie

potrzeby można dokonać oględzin osoby, miejsca lub rzeczy - zgodnie z art. 207 § 1 k.p.k. Na miejscu zdarzenia można również dokonać oględzin zwłok, z udziałem biegłego lekarza, jeżeli zachodzi podejrzenie przestępnego spowodowania śmierci. Zasadą powinno być dokonywanie tej czynności przez prokuratora, natomiast rola Policji powinna być pomocnicza (np. sporządzenie dokumentacji, fotografowanie, nagrywanie czynności). Jedynie w wypadkach nie cierpiących zwłoki Policja może wykonać oględziny zwłok, z obowiązkiem powiadomienia prokuratora, zgodnie z art. 209 § 2 k.p.k.⁴¹ W toku oględzin powinny być zachowane wymogi określone przez obowiązujące procedury karne, stan nauk sądowych, bieżącą analizę wyników, racjonalne koszty, tak aby nie dopuścić do marnotrawstwa. Ich celem jest uzyskanie informacji na tzw. siedem złotych pytań (co, gdzie, kiedy, dlaczego, jaki sposób, za pomocą czego, kto), czyli określenie czynu, jego rekonstrukcji czasowo-przestrzennej, ustalenie związku przyczynowo-skutkowego, identyfikacja narzędzi, motywów, śladów oraz sprawcy.⁴²

Większości z wykonanych czynności procesowych nie da się powtórzyć w późniejszym postępowaniu karnym.

Czynności te mogą trwać najdłużej do 5 dni od dnia pierwszej czynności i są wliczane do czasu trwania śledztwa i dochodzenia. Jest to termin stanowczy (instrukcyjny), jego przekroczenie nie powoduje nieważności czynności.⁴³ Termin ten nie może być wydłużony, bowiem nie nastąpiło formalne wszczęcie postępowania, a jedynie może być przedłużone śledztwo lub dochodzenie, zgodnie z art. 310 k.p.k. i art. 325i k.p.k. Po formalnym wszczęciu śledztwa lub dochodzenia (tę datę zawiera posta-

⁴⁰por. Wyrok SN z dnia 03.05.1983 r. I KR 74/83, OSNKW 1984, nr 3-4, poz. 35.

⁴¹ por. B. Szyprowski, Dochodzenie... op. cit., str. 150.

⁴² por. J. Gurgul Standardy postępowania dla kierujących oględzinami miejsca zdarzenia. Próba komentarza, Prokuratura i Prawo 2000/10, str. 113-114.

⁴³ por. R. A. Stefański w: Kodeks postępowania karnego. Komentarz, II Wydanie, red. Z. Gostyński, T. II, str. 358.

nowienie o wszczęciu śledztwa lub dochodzenia) czas jego trwania liczony jest od dokonania pierwszej czynności procesowej w postępowaniu w niezbędnym zakresie. Późniejsze wydanie decyzji o wszczęciu śledztwa lub dochodzenia nie jest rozpoczęciem postępowania przygotowawczego, a jedynie potwierdzeniem faktycznego wszczęcia postępowania, a więc przekształca postępowanie fazy czynności zabezpieczających ślady i dowody w formę śledztwa lub dochodzenia. W art. 308 § 5 k.p.k. wskazana jest jedynie górna granica terminu, bowiem czas wykonania czynności zależy od rodzaju sprawy oraz jej złożonego charakteru, co w konsekwencji powoduje, że nie da się w sposób zdecydowany określić dolnej granicy terminu.⁴⁴ W toku postępowania w niezbędnym zakresie nie należy wydawać żadnych postanowień, gdyż nie ma na to czasu i procedura karna tego nie przewiduje. Bieglych powołuje się poprzez wpisanie ich udziału i ich wstępnej opinii do protokołu, np. protokołu oględzin zwłok.⁴⁵

Na podstawie art. 308 § 2 k.p.k. możliwe jest przesłuchanie osoby podejrzanej w charakterze podejrzanego:

- w wypadkach nie cierpiących zwłoki,
- gdy niedokonanie tej czynności mogłoby spowodować zatarcie śladów i dowodów przestępstwa,
- zachodzą warunki do wydania postanowienia o przedstawieniu zarzutów (dostateczne podejrzenie popełnienia przestępstwa), a tylko brak czasu uniemożliwia wydanie postanowienia.

Osobę podejrzaną informuje się o treści zarzutu, wpisuje zarzut do protokołu i przesłuchuje w charakterze podejrzanego. Przeważa pogląd, że na tym etapie podejrzany nie ma prawa żądać podania ustnie podstaw zarzutów, ani żądać ich na piśmie, gdyż to uprawnienie może ewentualnie realizować w dalszym stadium postępowania. W pozostałym zakresie należy

pouczyć podejrzanego o uprawnieniach oraz poinformować o obowiązkach konsekwencjach ich nieprzestrzegania. Osoba ta zyskuje status podejrzanego, co jednoznacznie wynika z art. 71 § 1 k.p.k. Prokurator najpóźniej w ciągu 5 dni od daty tej czynności ma podjąć decyzję, co do jej zasadności, wydając postanowienie o przedstawieniu zarzutów w sprawach, w których prowadzenie śledztwa jest obowiązkowe, a z braku warunków do jego sporządzenia umorzyć postępowanie w stosunku do tej osoby. Termin 5-dniowy jest terminem instrukcyjnym, nie można go również przedłużyć. Jego przekroczenie nie powoduje jednak nieważności tej czynności.⁴⁶

Policja powinna natychmiast informować prokuratora o najpoważniejszych zdarzeniach, z którymi związane jest uzasadnione podejrzenie zaistnienia przestępstwa (zwłaszcza przypadków gwałtownej śmierci, uzasadniającej popełnienie zabójstwa, katastrof, poważnych wypadków komunikacyjnych i groźnych pożarów). Jeżeli zachodzi potrzeba dokonania czynności z art. 308 § 1 i 2 k.p.k., prokurator – gdy jest obecny na miejscu zdarzenia - dokonuje osobiście tych czynności lub kieruje ich przebiegiem, a przede wszystkim podejmuje decyzje zapewniające zabezpieczenie miejsca zdarzenia, w szczególności uniemożliwiające zatarcie śladów i dowodów przez osoby spoza ekipy śledczej, a w uzasadnionych przypadkach dokonuje osobiście przesłuchania osób podejrzanych, pokrzywdzonych, świadków, w szczególności wówczas, gdy zostaną ujawnione okoliczności uzasadniające zastosowanie instytucji „świadka anonimowego”. Gdy prokurator jest obecny na miejscu zdarzenia, to podejmuje decyzje w przedmiocie śledztwa lub dochodzenia, przekazując jednocześnie w poleceniu ustnym odpowiednie wytyczne. Na wniosek policjanta dokonującego czynności lub uczestniczącego w ich dokonaniu, polecenia i wytyczne prokurator potwierdza w notatce urzędowej. Jeżeli dalsze postępowanie przygotowawcze wymaga prowadzenia śledztwa, Policja niezwłocznie

⁴⁴ por. B. Szyprowski... op. cit., s. 145.

⁴⁵ zob. Zarządzenie nr 1426 Komendanta Głównego Policji z dn. 23.12.2003 r.,... op. cit., § 41.

⁴⁶ por. R.A. Stefański... op. cit., s. 357 i n.

przekazuje akta sprawy prokuratorowi. W przypadku zaistnienia podstaw do umorzenia postępowania przygotowawczego, należy wydać postanowienie o umorzeniu śledztwa lub dochodzenia bez uprzedniego wydania postanowienia o wszczęciu śledztwa lub dochodzenia.⁴⁷

Postępowanie w niezbędnym zakresie może zakończyć się:

- formalnym wszczęciem dochodzenia,
- wnioskiem do prokuratora o wszczęcie śledztwa,
- umorzeniem przed formalnym wszczęciem,
- wnioskiem do prokuratury o umorzenie przed formalnym wszczęciem,
- umorzeniem rejestrowym.

Wykluczona jest odmowa wszczęcia postępowania przygotowawczego, gdy postępowanie przygotowawcze zostało faktycznie wszczęte w trybie art. 308 k.p.k.

---

⁴⁷ por. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23.03.2010 r. Regulamin... op. cit., §141-142.

Jacek Słoński

Wykładowca Zakładu Kryminalnego Szkoły Policji w Pile

KONTROLA OPERACYJNA

1. Pojęcie i podstawy prawne stosowania kontroli operacyjnej

Początek lat 90. XX wieku przyniósł istotne zmiany w funkcjonowaniu państwa polskiego. Demokratyzacja życia społecznego, poszerzenie obszarów wolności, swobód obywatelskich, wprowadzenie gospodarki rynkowej, niewątpliwie korzystnie wpłynęły na rozwój naszego kraju. Jednak równocześnie pojawiło się wiele zjawisk negatywnych, do których m.in. można zaliczyć dynamiczny rozwój przestępczości, na czele z jej najgroźniejszym rodzajem – przestępczością zorganizowaną.

Zwalczanie przestępczości „nowej generacji” jest procesem złożonym i trudnym. Skuteczność działań wykrywczych zależy od bardzo wielu czynników. Tradycyjne metody walki ze sprawcami czynów przestępnych okazały się w dużej mierze niedostosowane do obecnej rzeczywistości kryminalnej, a co za tym idzie - mało skuteczne. Zaistniała konieczność rozbudowania katalogu metod pracy operacyjnej Policji w taki sposób, aby mogły wkraczać w sferę wolności obywatelskich określonych w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej⁴⁸ oraz innych aktach prawnych.

Według Konstytucji RP:

Art. 47. Każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym.

⁴⁸ por. rozdział II: Wolności, Prawa i Obowiązki Człowieka i Obywatela.

Art. 49. Zapewnia się wolność i ochronę tajemnicy komunikowania się. Ich ograniczenie może nastąpić jedynie w przypadkach określonych w ustawie i w sposób w niej określony.

Art. 50. Zapewnia się nienaruszalność mieszkania. Przeszukanie mieszkania, pomieszczenia lub pojazdu może nastąpić jedynie w przypadkach określonych w ustawie i w sposób w niej określony.

Art. 51. 1. Nikt nie może być obowiązany inaczej niż na podstawie ustawy do ujawniania informacji dotyczących jego osoby.

2. Władze publiczne nie mogą pozyskiwać, gromadzić i udostępniać innych informacji o obywatelach niż niezbędne w demokratycznym państwie prawa.

3. Każdy ma prawo dostępu do dotyczących go urzędowych dokumentów i zbiorów danych. Ograniczenie tego prawa może określić ustawa.

4. Każdy ma prawo do żądania sprostowania oraz usunięcia informacji nieprawdziwych, niepełnych lub zebranych w sposób sprzeczny z ustawą.

5. Zasady i tryb gromadzenia oraz udostępniania informacji określa ustawa.

Ponadto Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z 4 listopada 1950 r.⁴⁹ stanowi, że *...każda osoba ma prawo do poszanowania miru domowego oraz swojej korespondencji...* Jednocześnie jednak czytamy dalej w treści Konwencji, że zasada zakazu ingerencji w prywatność może doznawać wyjątków pod warunkiem, że *...są one zgodne z pra-*

⁴⁹ Dz. U. z 1993 r. nr 61 poz. 284-285.

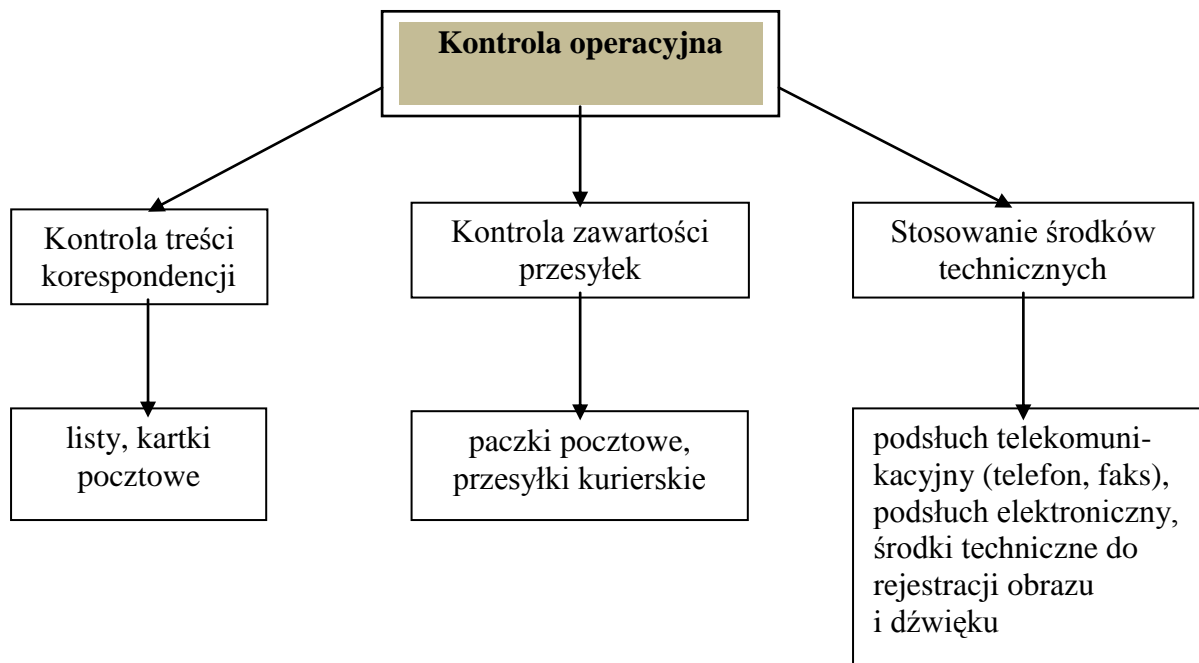
wem i konieczne w demokratycznym społeczeństwie ze względu na bezpieczeństwo narodowe, publiczne lub dobrobyt gospodarczy kraju, ochronę porządku lub zapobieganie przestępczości, ochronę zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób...

Jak czytamy w Konwencji: wkroczenie w sferę praw i wolności obywatelskich gwarantowanych konstytucją oraz innymi aktami prawnymi, takich np. jak tajemnica korespondencji, czy nienaruszalność mieszkania może nastąpić jedynie w przypadkach określonych w ustawie i w sposób w niej określony. W celu skutecznej walki z przestępczością, przede wszystkim w zakresie pracy operacyjnej, należało wprowadzić stosowne uregulowania do ustawy z dnia 06.04.1990 r. o Policji (tekst jednolity Dz. U. z 2007 nr 43, poz. 277 ze zm.).

Jednym z przyjętych rozwiązań w tej materii, jest metoda pracy operacyjnej określana mianem kontroli operacyjnej. Kwestie związane ze zdefiniowaniem jej oraz dopuszczalnością stosowania zostały uregulowane w art. 19 ustawy o Policji.

Według art. 19 ust. 6, kontrola operacyjna prowadzona jest niejawnie i polega na:

- kontrolowaniu treści korespondencji,
- kontrolowaniu zawartości przesyłek,
- stosowaniu środków technicznych umożliwiających uzyskiwanie w sposób niejawnie informacji i dowodów oraz ich utrwalanie, a w szczególności treści rozmów telefonicznych i innych informacji przekazywanych za pomocą sieci telekomunikacyjnych.

Rys. 1. Rodzaje kontroli operacyjnej.

Źródło: Opracowanie własne.

Art. 19 ust. 1 ustawy o Policji określa zakres przedmiotowy kontroli operacyjnej. Jest to katalog przestępstw umyślnych, ściganych z oskarżenia publicznego, przy których zapobiegając im, zwalczając je i wykrywając ich sprawców, a także uzyskując i utrwalając dowody ich popełnienia, po-

zwala się stosować ww. metodę pracy operacyjnej.

Są to przestępstwa:

- 1) przeciwko życiu, określone w art. 148 k.k. (zabójstwo), art. 149 k.k. (dzieciobójstwo), art. 150 k.k. (eutanazja);
- 2) określone w art. 134 k.k. (zamach na życie Prezydenta RP), art. 135 § 1 k.k.

(czynna napaść na Prezydenta RP), art. 136 § 1 k.k. (czynna napaść na głowę państwa lub przedstawiciela państwa obcego), art. 156 § 1 i 3 k.k. (ciężkie uszkodzenie ciała), art. 163 § 1 i 3 k.k. (sprowadzenie katastrofy), art. 164 § 1 k.k. (sprowadzenie niebezpieczeństwa katastrofy), art. 165 § 1 i 3 k.k. (sprowadzenie niebezpieczeństwa powszechnego), art. 166 k.k. (przejęcie kontroli na statku), art. 167 k.k. (sprowadzenie zagrożenia dla osób i mienia na statku), art. 173 § 1 i 3 k.k. (sprowadzenie katastrofy w ruchu), art. 189 k.k. (pozbawienie wolności), art. 189a k.k. (handel ludźmi), art. 200 k.k. (czynność seksualna z małoletnim poniżej 15. roku życia), art. 200a k.k. (kontakt z małoletnim), art. 211a k.k. (bezprawna adopcja), art. 223 k.k. (czynna napaść na funkcjonariusza publicznego), art. 228 § 1 i 3-5 k.k. (łapownictwo bierne), art. 229 § 1 i 3 -5 k.k. (łapownictwo czynne), art. 230 § 1 k.k. (płatna protekcja), art. 230a § 1 (łapownictwo związane z wpływem na decyzje instytucji), art. 231 § 2 k.k. (przekroczenie uprawnień lub niedopełnienie obowiązków w celu osiągnięcia korzyści), art. 232 k.k. (wywieranie wpływu na czynności sądu), art. 245 k.k. (bezprawne wpływanie na uczestników postępowania), art. 246 k.k. (wymuszanie zeznań), art. 252 § 1-3 k.k. (branie lub przetrzymywanie zakładnika), art. 258 k.k. (udział w zorganizowanej grupie albo związku przestępczym), art. 269 k.k. (niszczenie zapisów o szczególnym znaczeniu państwowym), art. 280 k.k. (rozbój), art. 281 k.k. (kradzież rozbójnicza), art. 282 k.k. (wymuszenie rozbójnicze), art. 285 § 1 k.k. (kradzież impulsów telefonicznych), art. 286 k.k. (oszustwo), art. 296 § 1 – 3 k.k. (niegospodarność), art. 296a § 1, 2 i 4 k.k. (korupcja związana z prowadzeniem działalności gospodarczej), art. 299 § 1-6 k.k. (pranie pieniędzy) oraz w art. 310 § 1, 2 i 4 k.k. (fałszowanie pieniędzy i papierów wartościowych);

2a) określone w art. 46 ust. 1, 2 i 4, art. 47 oraz art. 48 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie (Dz. U. nr 127, poz. 857),

- 3) przeciwko obrotowi gospodarczemu, określone w art. 297 k.k. (wyłudzenie kredytu), art. 298 k.k. (wyłudzenie odszkodowania z tytułu ubezpieczenia), art. 300 k.k. (udaremnienie lub uszczuplenie zaspokojenia wierzycieli), art. 301 k.k. (pozorne bankructwo), art. 302 k.k. (niezaspokojenie części wierzycieli), art. 303 k.k. (nierzetelne prowadzenie dokumentacji), art. 304 k.k. (lichwa), art. 305 k.k. (udaremnienie lub utrudnienie przetargu publicznego), art. 306 k.k. (fałszowanie znaków identyfikacyjnych), powodujących szkodę majątkową lub skierowanych przeciwko mieniu, jeżeli wysokość szkody lub wartość mienia przekracza pięćdziesięciokrotną wysokość najniższego wynagrodzenia za pracę określonego na podstawie odrębnych przepisów;
- 4) skarbowe, jeżeli wartość przedmiotu czynu lub uszczuplenie należności publicznoprawnej przekracza pięćdziesięciokrotną wysokość najniższego wynagrodzenia za pracę określonego na podstawie odrębnych przepisów;
- 4a) skarbowych, o których mowa w art. 107 § 1 kodeksu karnego skarbowego,
- 5) nielegalnego wytwarzania, posiadania lub obrotu bronią, amunicją, materiałami wybuchowymi, środkami odurzającymi lub substancjami psychotropowymi albo ich prekursorami oraz materiałami jądrowymi i promieniotwórczymi,
- 6) określone w art. 8 (niewolnictwo) ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Przepisy wprowadzające Kodeks karny (Dz. U. nr 88, poz. 554 i nr 160, poz. 1083 oraz z 1998 r. nr 113, poz. 715),
- 7) określone w art. 43-46 (handel organami ludzkimi) ustawy z dnia 01 lipca 2005 r. o pobieraniu, przechowywaniu i przeszczepianiu komórek, tkanek i narządów (Dz. U. nr 169, poz. 1411 ze zm.),
- 8) ściągane na mocy umów i porozumień międzynarodowych.

Warunkiem koniecznym dla możliwości skorzystania z kontroli operacyjnej jest sytuacja, **kiedy stosowanie innych środków okazało się bezskuteczne albo zachodzi wysokie prawdopodobieństwo, że będą nieskuteczne lub nieprzydatne (zasada subsydiarności).**

Należy przez to rozumieć, że kontroli operacyjnej nie wolno stosować w sytuacji, kiedy nie wyczerpano pozostałych metod pracy operacyjnej, możliwych do zastosowania w danej sytuacji lub też należy wykazać, że stosowanie innych metod będzie zbędne, czy wręcz niepożądane. Jest to niezwykle istotne z praktycznego punktu widzenia, gdyż decyzję co do zasadności stosowania kontroli operacyjnej podejmuje sąd okręgowy. Należy zatem tak uzasadniać materiały, aby sąd był absolutnie pewien, że wspomniane wyżej warunki zostały spełnione.

Podstawą prawną stosowania kontroli operacyjnej jako jednej z metod pracy operacyjnej jest art. 19 ustawy o Policji. Problematykę związaną ze stosowaniem kontroli operacyjnej regulują ponadto akty prawne o charakterze wykonawczym:

- rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 10 czerwca 2011 r. w sprawie sposobu dokumentowania prowadzonej przez Policję kontroli operacyjnej, przechowywania i przekazywania wniosków, zarządzeń i materiałów uzyskanych podczas

stosowania tej kontroli, a także przetwarzania i niszczenia tych materiałów (Dz. U. nr 122, poz. 697),

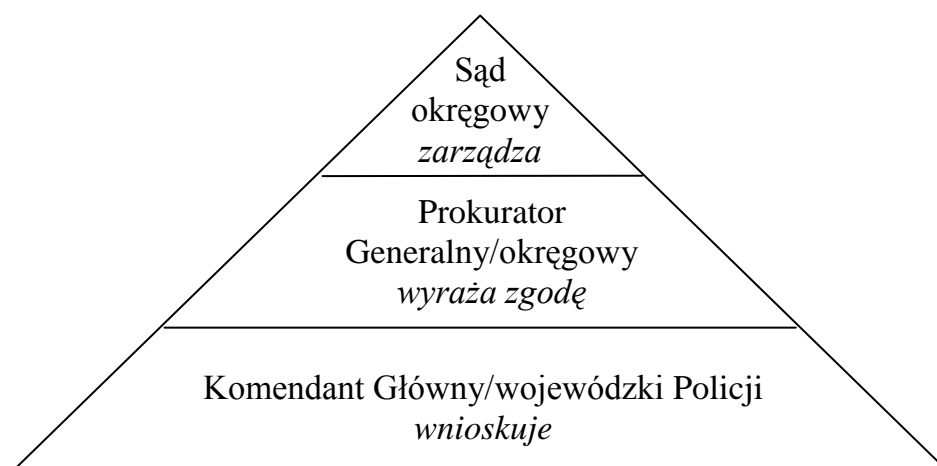
- decyzja nr 774 Komendanta Głównego Policji z dnia 19 grudnia 2008 r. w sprawie określenia podziału zadań służbowych policjantów wykonujących czynności w zakresie sporządzania i przekazywania dokumentacji kontroli operacyjnej (Dz. Urz. KGP z 2009 r. nr 1, poz. 4).

2. Czynności związane z wdrożeniem procedur kontroli operacyjnej

Kontrolę operacyjną, jako metodę pracy operacyjnej, charakteryzuje specyficzny tryb zarządzania, gdyż o zasadności jej wdrożenia decyduje sąd okręgowy.

Sąd ten, na pisemny wniosek Komendanta Głównego Policji, złożony po uzyskaniu zgody Prokuratora Generalnego albo na pisemny wniosek komendanta wojewódzkiego Policji, złożony po uzyskaniu pisemnej zgody prokuratora okręgowego właściwego ze względu na siedzibę składającego wniosek organu Policji, może w drodze postanowienia, zarządzić jej stosowanie lub nie wyrazić na to zgody. W przypadku nie wyrażenia zgody wnioskodawcy przysługuje zażalenie.

Postanowienie wydaje sąd okręgowy właściwy miejscowo ze względu na siedzibę składającego wniosek organu Policji.

Rys. 2. Procedura zarządzania kontrolą operacyjną w trybie art. 19 ust. 1 ustawy o Policji.
Źródło: Opracowanie własne.

Wnioski trafiające do sądu są rozpatrywane jednoosobowo, z zachowaniem warunków przewidzianych dla postępowania z materiałami zawierającymi informacje niejawne. W posiedzeniu sądu możliwy jest udział prokuratora i policjanta wnioskującego o zarządzenie czynności.

Należy podkreślić, że z dniem 11 czerwca 2011 roku weszła w życie ustawa z dnia 4 lutego 2011 roku *o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw* (Dz. U. nr 53 poz. 273). Art. 3 cytowanej ustawy wprowadza istotne zmiany w ustawie o Policji dotyczące procedury wdrażania kontroli operacyjnej. Otóż, w art. 19 po ust. 1 dodaje się ust. 1a w brzmieniu:

„Wniosek, o którym mowa w ust. 1, przedstawia się wraz z materiałami uzasadniającymi potrzebę zastosowania kontroli operacyjnej.”

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 10 czerwca 2011 r. *w sprawie sposobu dokumentowania prowadzonej przez Policję kontroli operacyjnej, przechowywania i przekazywania wniosków, zarządzeń i materiałów uzyskanych podczas stosowania tej kontroli, a także przetwarzania i niszczenia tych materiałów* (Dz. U. nr 122, poz. 697) określa m.in. wzór uzasadnienia do wniosku/zarządzenia o zarządzenie/przedłużenie kontroli operacyjnej. Jako załącznik do niniejszego uzasadnienia wskazane zostały „*materiały uzasadniające potrzebę zastosowania kontroli operacyjnej*”. Z uzasadnienia projektu rozporządzenia wynika natomiast, że ustawa nakłada na organy Policji wnioskujące o zarządzenie kontroli operacyjnej oraz o przedłużenie okresu jej stosowania obowiązek przedstawiania właściwemu prokuratorowi i sądowi materiałów, które **potwierdzają okoliczności uzasadniające zastosowanie tej kontroli albo jej kontynuację**. Należy jednak podkreślić, że organ Policji nie będzie zobowiązany do przedstawiania całości materiałów. Obowiązek taki dotyczyć bowiem będzie **wyłącznie tych materiałów, które poświadczają okoliczności uzasadniające potrzebę zastosowania lub kontynuowania kon-**

troli. Właściwy organ Policji obowiązany będzie zatem dokonać wstępnej selekcji zgromadzonych materiałów pod kątem uzasadnienia wniosku o przeprowadzenie lub kontynuację kontroli operacyjnej.

Wydaje się, że z przyczyn technicznych przy złożonych formach pracy operacyjnej, przekazanie całości zgromadzonych w nich niejawnych materiałów celem oceny przez właściwy organ, przy dużej dynamice sytuacji operacyjnej, może spowodować nawet ustanie celowości stosowania kontroli operacyjnej, co w konsekwencji doprowadzić może do utracenia dowodów popełnienia przestępstwa lub niemożności ustalenia jego sprawcy. Należy rozważyć możliwość ujednolicenia praktyki w tym zakresie na terenie całego kraju sporządzania obszernej, szczegółowej analizy (sprawozdania ze sprawy) materiałów sprawy operacyjnej w celu wskazania zastosowania metod pracy i zastosowanych środków, które okazały się bezskuteczne albo będą nieprzydatne. Tak sporządzony dokument, stanowiący załącznik do uzasadnienia do wniosku o zarządzenie kontroli operacyjnej, pozwoli na właściwą ocenę zgromadzonych w sprawie materiałów, a jednocześnie umożliwi wykluczenie ewentualnych nadużyć ze strony organu wnioskującego. Jednocześnie podkreślić należy, że zaprezentowany sposób postępowania eliminuje zagrożenie utracenia dowodów z powodu długotrwałości procesu technicznego przekazywania całości niejawnych materiałów zgromadzonych w formie pracy operacyjnej⁵⁰.

Techniczną stroną realizacji kontroli operacyjnej zajmują się wydziały techniki operacyjnej.

Jak zatem postępować (patrzac z perspektywy policjanta zamierzającego zastosować kontrolę operacyjną), aby w prawidłowy sposób wdrożyć powyższą procedurę? Odpowiedź na to pytanie daje się sformu-

⁵⁰ W Prokuraturze Generalnej i Sądzie Okręgowym w Warszawie przyjęto praktykę sporządzania takiego sprawozdania w 2 egzemplarzach jako załącznik do wniosku. Niemniej jednak nie wyłącza to możliwości zarządzania przez prokuratora i sąd innych materiałów uzasadniających potrzebę zastosowania kontroli operacyjnej.

mułować w algorytmie, który można zbudować na podstawie art. 19 ustawy o Policji, jak również cytowanych wcześniej, przepisów wykonawczych.

Policjant prowadzący sprawę operacyjną jest zobowiązany:

- 1) sporządzić notatkę służbową, zawierającą analizę przedmiotowej sprawy, którą akceptuje przełożony;
- 2) w przypadku akceptacji ww. notatki - wystąpić pisemnie do wydziału techniki operacyjnej z zapytaniem, czy istnieją możliwości techniczne potrzebne do realizacji kontroli operacyjnej w interesującym go zakresie;
- 3) wypełnić w trzech jednobrzmiących egzemplarzach druk wniosku o zarządzenie kontroli operacyjnej. Wniosek podpisuje przełożony policjanta;
- 4) dokonać rejestracji tego druku w wydziale techniki operacyjnej, w rejestrze wniosków i zarządzeń kontroli operacyjnej;
- 5) przekazać wniosek do podpisu Komendantowi Głównemu Policji / komendantowi wojewódzkiemu (Stołecznemu) Policji;
- 6) przekazać podpisany wniosek do Prokuratora Generalnego / prokuratora okręgowego właściwego ze względu na siedzibę składającego wniosek organu Policji, w celu uzyskania zgody na zarządzenie kontroli operacyjnej;
- 7) przekazać wniosek do właściwego miejscowo, ze względu na siedzibę składającego wniosek, organu Policji sądu okręgowego, w celu zarządzenia kontroli operacyjnej oraz uczestniczyć w posiedzeniu sądu;
- 8) w przypadku odmowy sporządzić zażalenie na postanowienie sądu okręgowego i przedstawić do podpisu Komendantowi Głównemu Policji / komendantowi wojewódzkiemu (Stołecznemu) Policji;
- 9) dostarczyć zażalenie do sądu okręgowego;
- 10) w przypadku braku zgody Prokuratora Generalnego / prokuratora okręgowego, odmowy sądu okręgowego zarządzenia kontroli operacyjnej, nieuwzględnienia

zażalenia na postanowienie sądu okręgowego, poinformować wydział techniki operacyjnej o odmowie zarządzenia kontroli operacyjnej;

- 11) poinformować wydział techniki operacyjnej o zarządzeniu przez sąd okręgowy kontroli operacyjnej;
- 12) sporządzić kserokopię egzemplarza nr 3 wniosku, wraz ze zgodą Prokuratora Generalnego / prokuratora okręgowego oraz postanowieniem sądu okręgowego w przypadku zarządzenia kontroli operacyjnej;
- 13) przekazać ww. kserokopię do wydziału techniki operacyjnej;
- 14) wypełnić w trzech egzemplarzach (wzrost sformalizowanego druku) notatkę urzędową z przeprowadzonej kontroli operacyjnej i przedstawić ją do podpisu Komendantowi Głównemu Policji / komendantowi wojewódzkiemu (Stołecznemu) Policji.

Nadmienić należy, że w praktyce jednostek terenowych stosuje się różne rozwiązania w zakresie tego, który z policjantów występuje jako przedstawiciel organu Policji przed prokuratorem okręgowym oraz sądem okręgowym. W niektórych województwach przyjęto zasadę, że przedstawicielem tym jest prowadzący sprawę operacyjną, natomiast w innych wyznacza się tzw. koordynatorów, którzy zajmują się tym zagadnieniem w stosunku do wszystkich wniosków o kontrolę operacyjną, jakie powstają w danym województwie.

Jednym z najistotniejszych elementów ww. algorytmu jest, jak się wydaje, odpowiednie zredagowanie wniosku o zarządzenie kontroli operacyjnej. Art. 19 ust. 7 ustawy o Policji wymaga zamieszczenia w jego treści następujących danych:

- numeru sprawy i jej kryptonimu, jeżeli został nadany;
- opisu przestępstwa z podaniem, w miarę możliwości, kwalifikacji prawnej;
- okoliczności uzasadniających potrzebę zastosowania kontroli operacyjnej, **w tym stwierdzonej bezskuteczności lub nieprzydatności innych środków**, (co wydaje się kluczowe dla uzyskania

- zgody oraz zarządzenia przedsięwzięcia);
- danych osoby, wobec której ma być stosowana kontrola operacyjna, ze wskazaniem miejsca lub sposobu jej stosowania;
  - celu, czasu i rodzaju kontroli operacyjnej, jaka ma być stosowana.

Szczególnego komentarza wymaga punkt wniosku dotyczący okoliczności uzasadniających potrzebę zastosowania kontroli operacyjnej. Zgodnie z rozwiązaniami przyjętymi w praktyce⁵¹, policjant sporządzający wniosek powinien w tej rubryce szczegółowo uzasadnić konieczność zastosowania kontroli operacyjnej z uwagi na to, że stosowanie innych środków okazało się bezskuteczne albo zachodzi wysokie prawdopodobieństwo, że będą nieskuteczne lub nieprzydatne.

Z uwagi na konieczność zamieszczenia w takim uzasadnieniu szczegółowych informacji dotyczących stosowanych wcześniej metod i środków pracy operacyjnej w stosunku do osoby figuranta, których stosowanie objęte jest tajemnicą służbową, przyjęto jako zasadę pisanie takiego uzasadnienia na odrębnej karcie, która stanowi integralną część wniosku. Takie rozwiązanie jest podyktowane koniecznością przesyłania kopii wniosku wraz z materiałami uzyskanymi w czasie stosowania kontroli operacyjnej do właściwego miejscowo prokuratora. Przesyłając sam wniosek, bez uzasadnienia, policjant nie naraża się na zarzut ujawnienia tajemnicy służbowej, a prokurator nie ma wątpliwości co do prawidłowości zdobycia materiałów, które mu przesłano.

Po tak przeprowadzonej procedurze można przystąpić do realizacji kontroli operacyjnej zarządzonej przez sąd na określony czas.

Przedstawiona wyżej procedura odnosi się do sytuacji typowej, gdy zarządzenie kontroli operacyjnej nie wymaga natychmiastowego działania. Istnieje jednak także

⁵¹ Pismo Dyrektora Biura Kryminalnego KGP nr Ato – 1985/09 (niepublikowane).

możliwość podjęcia natychmiastowych kroków, kiedy wszelka zwłoka mogłoby spowodować utratę informacji lub zatarcie albo zniszczenie dowodów przestępstwa (tzw. sytuacja niecierpiąca zwłoki). Sposób postępowania w takim przypadku został określony w art. 19 ust. 3 ustawy o Policji.

Komendant Główny Policji lub komendant wojewódzki Policji może zarządzić, po uzyskaniu pisemnej zgody Prokuratora Generalnego bądź właściwego prokuratora okręgowego kontrolę operacyjną, zwracając się jednocześnie do właściwego miejscowo sądu okręgowego z wnioskiem o wydanie postanowienia w tej sprawie. Z formalnego punktu widzenia zastosowanie tego trybu wymaga sporządzenia odrębnego wniosku, który jest określony w rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji⁵².

W razie nieudzielenia przez sąd zgody w terminie **pięciu** dni od dnia zarządzenia kontroli operacyjnej, organ zarządzający (KGP lub KWP) zobligowany jest wstrzymać kontrolę operacyjną oraz dokonać protokolarnego, komisyjnego zniszczenia materiałów zgromadzonych podczas jej stosowania.

Ustawa o Policji przewiduje także możliwości odstąpienia od trybu określonego w art. 19 ust. 1. Mają one bardzo istotne znaczenie z praktycznego punktu widzenia, gdyż pozwalają zaoszczędzić czas oraz w znaczny sposób upraszczają postępowanie Policji.

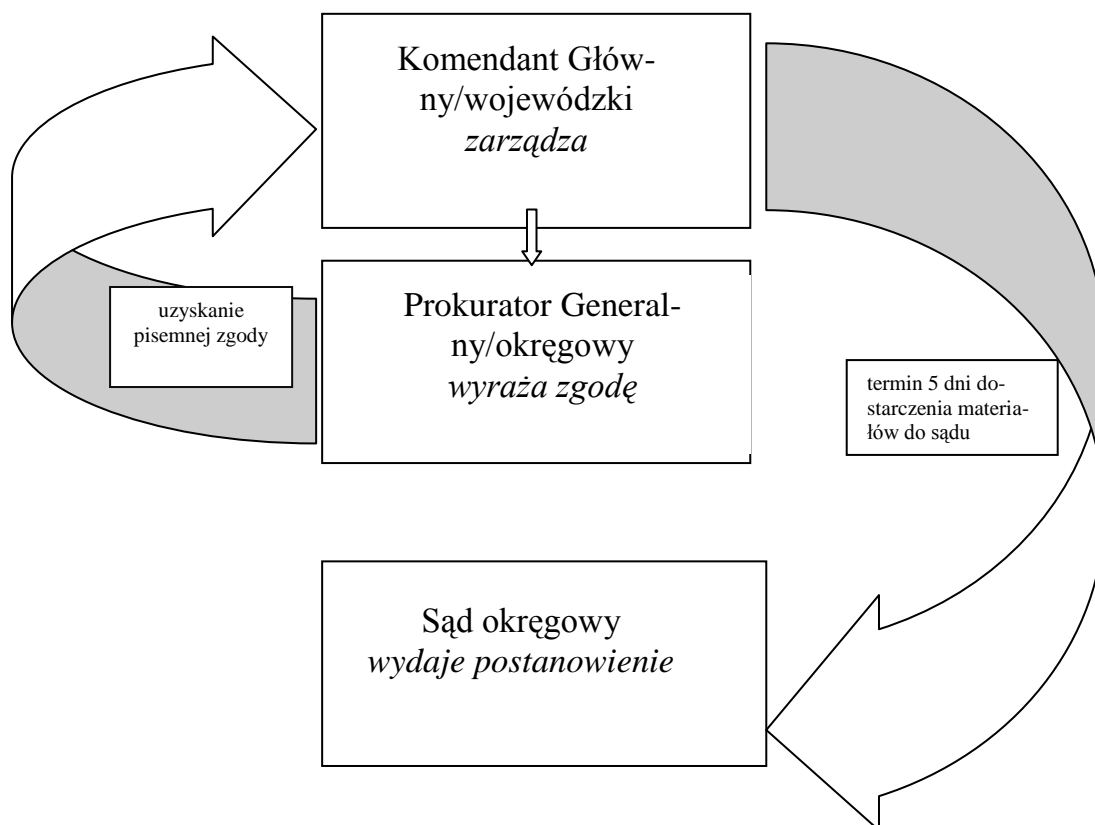
Procedury tej nie stosuje się w przypadku:

- 1) rejestracji, z wykorzystaniem środków technicznych, obrazu zdarzeń w miejscach publicznych, a w ramach czynności operacyjno - rozpoznawczych także i dźwięku towarzyszącemu tym zdarze-

⁵²Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 10 czerwca 2011 r. w sprawie sposobu dokumentowania prowadzonej przez Policję kontroli operacyjnej, przechowywania i przekazywania wniosków, zarządzeń i materiałów uzyskanych podczas stosowania tej kontroli, a także przetwarzania i niszczenia tych materiałów (Dz. U. nr 122 poz. 697).

- niom (art. 15 ust. 1 pkt 5a ustawy o Policji);
- 2) stosowania metody zakupu kontrolowanego lub kontrolowanego wręczenia/przyjęcia korzyści majątkowej (art. 19a ust. 6 ustawy o Policji);
  - 3) uzyskiwania danych identyfikacyjnych sieci telekomunikacyjnej lub zakończenia sieci, między którymi wykonano po-

łączenie oraz danych dotyczących uzyskania lub próby uzyskania połączenia między określonymi zakończeniami sieci, a także informacji związanych z okolicznościami i rodzajem wykonywanego połączenia (art. 20c ustawy o Policji).

Rys. 3. Procedura zarządzania kontroli operacyjnej w trybie art. 19 ust. 3 ustawy o Policji
Źródło: Opracowanie własne.

Ustawa o Policji przewiduje także możliwość odstąpienia od trybu określonego w art. 19 ust. 1. Mają one bardzo istotne znaczenie z praktycznego punktu widzenia, gdyż pozwalają zaoszczędzić czas oraz w znaczny sposób upraszczają postępowanie Policji.

Procedury tej nie stosuje się w przypadku:

- 1) rejestracji, z wykorzystaniem środków technicznych, obrazu zdarzeń w miejscach publicznych, a w ramach czynności operacyjno-rozpoznawczych także i dźwięku towarzyszącemu tym zdarze-

niom (art. 15 ust. 1 pkt 5a ustawy o Policji);

- 2) stosowania metody zakupu kontrolowanego lub kontrolowanego wręczenia/przyjęcia korzyści majątkowej (art. 19a ust. 6 ustawy o Policji);
- 3) uzyskiwania danych identyfikacyjnych sieci telekomunikacyjnej lub zakończenia sieci, między którymi wykonano połączenie oraz danych dotyczących uzyskania lub próby uzyskania połączenia między określonymi zakończeniami sieci, a także informacji związanych z okolicznościami i rodzajem wykony-

wanego połączenia (art. 20c ustawy o Policji).

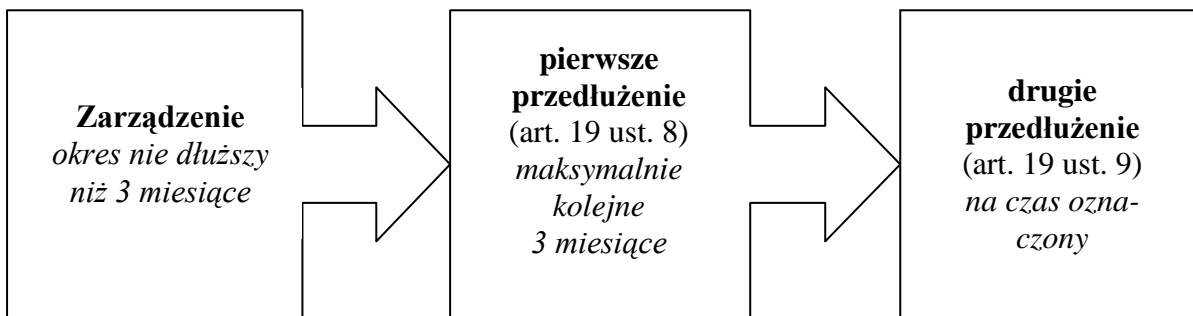
3. Czas stosowania kontroli operacyjnej

Art. 19 ust. 8 ustawy o Policji przewiduje, że kontrolę operacyjną zarządza się na okres nie dłuższy niż **trzy miesiące**. Jeżeli jednak w tym okresie nie ustały przyczyny stosowania zarządzonych czynności, Komendant Główny Policji lub komendant wojewódzki (Stołeczny) Policji mogą zwracać się, po uzyskaniu pisemnej zgody właściwego miejscowo prokuratora okręgowego, do sądu z wnioskiem o wydanie postanowienia o jednorazowe przedłużenie stosowanej kontroli operacyjnej na **kolejne trzy miesiące**. Wiedząc jednak, że sprawy operacyjne dotyczące sprawców najpoważniejszych przestępstw, czy też członków zorganizowanych grup przestępczych trwają często latami, przewidziano możliwość jeszcze dłuższego stosowania tej metody pracy operacyjnej. Dłuższy niż sześciomiesięczny okres stosowania kontroli operacyjnej jest możliwy jedynie wówczas, gdy podczas realizacji zarządzonych czynności

pojawiają się nowe okoliczności, istotne dla zapobieżenia lub wykrycia przestępstwa albo ustalenia sprawców i uzyskania dowodów przestępstwa. W takich wypadkach wyłącznie Komendant Główny Policji może zwrócić się z wnioskiem do Prokuratora Generalnego oraz, po uzyskaniu jego zgody, do właściwego miejscowo sądu okręgowego. W takim przypadku ustawodawca nie określił terminu, o jaki można przedłużyć czas stosowania kontroli operacyjnej. Praktyka dnia codziennego pokazuje, że mogą być to terminy 3-miesięczne, jak i 6-miesięczne.

Należy zaznaczyć, że stosowanie kontroli operacyjnej musi zostać przerwane niezwłocznie po ustaniu przyczyn jej zarządzania, najpóźniej z upływem okresu, na który została zarządzona postanowieniem sądu okręgowego.

Komendant Główny Policji lub komendant wojewódzki (Stołeczny) Policji informuje właściwego prokuratora okręgowego o wynikach kontroli operacyjnej po jej zakończeniu, a na jego żądanie również o przebiegu tej kontroli.

Rys. 4. Procedura przedłużania czasu stosowania kontroli operacyjnej.

Źródło: Opracowanie własne.

Dodatkowego komentarza wymaga kwestia obliczania terminów miesięcznych, gdyż jest to często przedmiotem pomyłek. Kontrola zarządzona na okres trzech miesięcy wymaga obliczania tego terminu wyłącznie w oparciu o kalendarz. Kontrola rozpoczęta w dniu 4 lutego kończy się 3 maja, a nie 4 maja. Należy podkreślić, że nie ma zatem tutaj zastosowania zasada obliczania terminów określona w art. 123

kpk.⁵³ Sprawa ta była przedmiotem analizy Prokuratury Generalnej, która jednoznacz-

⁵³ Art. 123. § 1 kpk. Do biegu terminu nie wlicza się dnia, od którego liczy się dany termin.

§ 2. Jeżeli termin jest oznaczony w tygodniach, miesiącach lub latach, koniec terminu przypada na ten dzień tygodnia lub miesiąca, który odpowiada początkowi terminu; jeżeli w danym miesiącu nie ma takiego dnia, koniec terminu przypada na ostatni dzień tego miesiąca.

nie opowiedziała się za wspomnianym wyżej rozwiązaniem.⁵⁴

4. Dokumentowanie kontroli operacyjnej

W myśl Rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 10 czerwca 2011 r. *w sprawie sposobu dokumentowania prowadzonej przez Policję kontroli operacyjnej, przechowywania i przekazywania wniosków, zarządzeń i materiałów uzyskanych podczas stosowania tej kontroli, a także przetwarzania i niszczenia tych materiałów* (Dz. U. nr 122, poz. 697), dokumentację kontroli operacyjnej stanowią:

- wniosek Komendanta Głównego Policji lub komendanta wojewódzkiego Policji do sądu okręgowego o zarządzenie lub przedłużenie kontroli operacyjnej,
- pisemna zgoda Prokuratora Generalnego lub prokuratora okręgowego na wystąpienie przez Komendanta Głównego Policji lub komendanta wojewódzkiego Policji z wnioskiem o zarządzenie lub przedłużenie przez sąd okręgowy kontroli;
- postanowienie sądu okręgowego o zarządzeniu lub przedłużeniu kontroli operacyjnej,
- zarządzenie kontroli operacyjnej przez Komendanta Głównego Policji lub komendanta wojewódzkiego Policji w przypadkach nie cierpiących zwłoki,
- wniosek Komendanta Głównego Policji lub komendanta wojewódzkiego Policji do Prokuratora Generalnego lub prokuratora okręgowego o wyrażenie zgody na zarządzenie kontroli operacyjnej w przypadkach nie cierpiących zwłoki,
- pisemna zgoda Prokuratora Generalnego lub prokuratora okręgowego na zarządzenie przez Komendanta Głównego Policji lub komendanta wojewódzkiego

Policji kontroli w przypadkach nie cierpiących zwłoki;

- postanowienie sądu okręgowego w przedmiocie kontynuowania kontroli zarządzonej przez Komendanta Głównego Policji lub komendanta wojewódzkiego Policji w przypadkach niecierpiących zwłoki;
- zażalenie Komendanta Głównego Policji lub komendanta wojewódzkiego Policji na postanowienie sądu okręgowego w przedmiocie kontroli;
- notatka urzędowa z przeprowadzonej kontroli operacyjnej sporządzana przez policjanta prowadzącego sprawę, w ramach której zarządzono kontrolę operacyjną⁵⁵,
- zarządzenie Komendanta Głównego Policji lub komendanta wojewódzkiego Policji o protokolarnym, komisyjnym zniszczeniu materiałów uzyskanych w trakcie kontroli;
- protokół komisyjnego zniszczenia materiałów zgromadzonych podczas stosowania kontroli operacyjnej.

Dokumentację kontroli operacyjnej stanowią także materiały zgromadzone podczas jej stosowania, a w szczególności:

- nośniki, na których utrwalone zostały treści rozmów telefonicznych lub innych przekazów informacji albo treści korespondencji lub zawartość przesyłek,
- kopie wykonane z nośników,
- dokumenty sporządzone na podstawie informacji utrwalonych na nośnikach (komunikaty).

Część dokumentów wytwarzanych na potrzeby kontroli operacyjnej dotyczy jej zarządzania, przedłużania i zakończenia. Druga część to dokumenty związane z bieżącą realizacją kontroli operacyjnej.

Materiały uzyskane w toku prowadzenia kontroli operacyjnej można podzielić na pierwotne i wtórne. Materiałami pierwot-

---

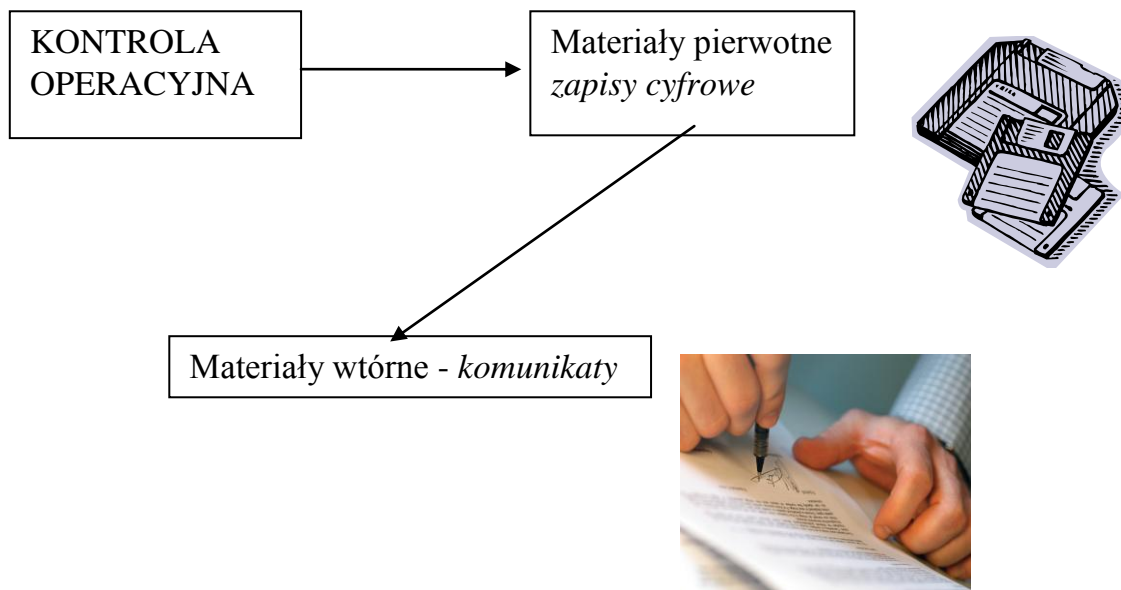
§ 3. Jeżeli koniec terminu przypada na dzień uznany przez ustawę za dzień wolny od pracy, czynność można wykonać następnego dnia.

⁵⁴ Pismo Zastępcy Prokuratora Generalnego Jerzego Szymańskiego PR-IV-820-10/09 z dnia 06 listopada 2009 r. (niepublikowane)

⁵⁵ Zasadnym jest sporządzanie notatki urzędowej z całości trwania kontroli operacyjnej, tj. np. jeżeli kontrola trwa 6 miesięcy to jedna notatka za ten okres.

nymi określa się nagrania, zapisy na elektronicznych nośnikach informacji. Powstają one w czasie rzeczywistym, ale wymagają

spisania ich treści w celach dowodowych. Te spisane wtórnie materiały noszą nazwę komunikatów.

Rys. 5. Rodzaje materiałów uzyskiwanych podczas stosowania kontroli operacyjnej.
Źródło: Opracowanie własne.

Materiały pierwotne (nagrania dźwięku, nagrania obrazu itp.) - **utrwalone na nośnikach elektronicznych** są rodzajem materiałów, jakie uzyskuje się w rzeczywistym czasie stosowania kontroli operacyjnej

Oceniając ich przydatność dla potrzeb operacyjnych lub procesowych, należy uwzględnić jedno zasadnicze kryterium – przedmiot sprawy, w jakiej została zarządzona kontrola operacyjna.

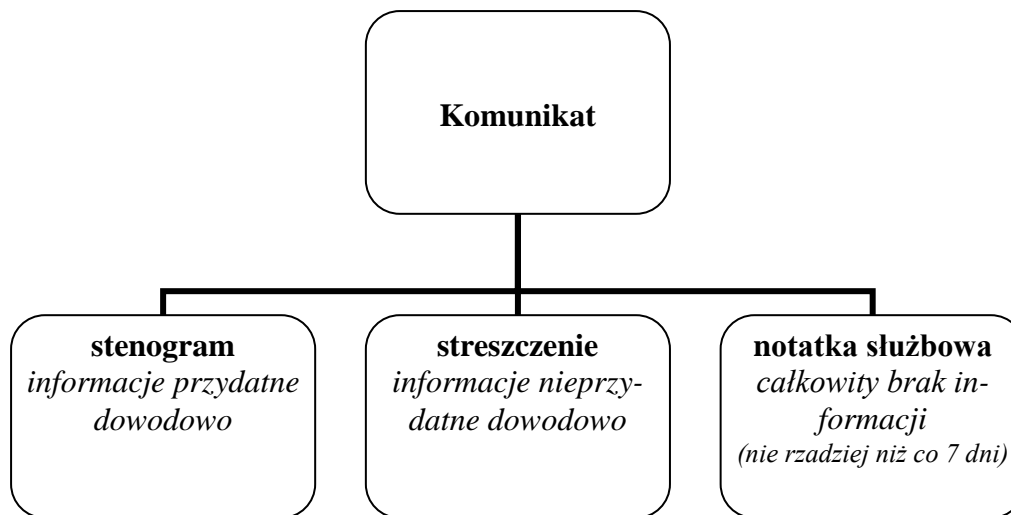
Materiały wtórne - komunikaty z kontroli operacyjnej przyjmują postać stenogramów, streszczeń, notatek służbowych.

Zgodnie z postanowieniem decyzji nr 774 Komendanta Głównego Policji, ste-

nogramy są wiernym odzwierciedleniem treści utrwalonych na nośnikach informacji. Sporządza się je w przypadku zarejestrowania informacji przydatnych dowodowo, które mogą zostać udostępnione na potrzeby postępowania przygotowawczego.

Streszczenia sporządza się w celu udokumentowania zachowania się podmiotów objętych kontrolą operacyjną, jeżeli w toku jej prowadzenia nie uzyskano informacji przydatnych dowodowo.

Całkowity brak przekazu informacji ze strony podmiotu objętego kontrolą operacyjną lub do tego podmiotu, dokumentuje się notatkami nie rzadziej niż co 7 dni.

Rys. 6. Rodzaje komunikatów.
Źródło: Opracowanie własne.

5. Wykorzystanie materiałów kontroli operacyjnej

W czasie stosowania kontroli operacyjnej policjant prowadzący sprawę operacyjną gromadzi wiele informacji, które mają różny charakter. Najogólniej mówiąc są to informacje:

- 1) **przydatne dowodowo** - kiedy nie ma wątpliwości co do faktu, że zawierają one dowody działalności przestępczej osoby, w stosunku do której zarządzono kontrolę operacyjną,
- 2) **nieprzydatne dowodowo** - nie zawierające danych przydatnych w procesie karnym,
- 3) **pozornie nieprzydatne dowodowo** - kiedy nie ma pewności co do faktu, że informacje posiadają znaczenie dowodowe.

O ile nie ma wątpliwości co do sposobu postępowania z pierwszymi dwoma rodzajami informacji (pierwsze należy przekazać prokuratorowi okręgowemu, a drugie komisyjnie zniszczyć), o tyle informacje pozornie nieprzydatne dowodowo wymagają dłuższego komentarza. Kiedy możemy mieć do czynienia z tego typu informacjami? Przestępcy w czasie swojej aktywnej działalności rzadko mówią wprost na temat

przestępstwa, w którym uczestniczą. Najczęstszym spotykanym rozwiązaniem stosowanym przez przestępców jest utworzenie swoistego metajęzyka, którym się posługują w rozmowach ze współnikami w procedurze przestępczym. Klasycznym przykładem jest grupa dilerów narkotykowych, gdzie właściwie zawsze używa się slangu, przy określaniu rodzajów narkotyków i handlu nimi. Ustalenie, że w rozmowie chodzi o narkotyk wymaga poznania tego metajęzyka.

Dla przykładu, w jednej z zarządzonych kontroli operacyjnych na terenie Gdańska dilerzy w stosunku do sprzedawanych przez siebie środków odurzających używali określenia „bilety do Bielska Białej”. W innej sprawie mówiono o „szarlotce”, „ubrankach dla dzieci”, „przypalonym cieście” itp.

O ile na etapie czynności operacyjno-rozpoznawczych nie rodzi to szczególnych problemów, o tyle, jeżeli informacje te mają się znaleźć w materiałach postępowania przygotowawczego należy udowodnić przed sądem, że użyte określenia znaczą coś zupełnie innego niż znaczą powszechnie. Znanym rozwiązaniem jest powoływanie biegłych, którzy wydają stosowne opinie w tej sprawie. Podobny problem może zrodzić się w przypadku posługiwania się przez przestępców obcymi językami. Nie

chodzi tutaj oczywiście o używanie języków obcych powszechnie używanych jak angielski, czy rosyjski. Problem zaczyna się w sytuacji, kiedy figurant posługuje się językiem romskim, jednym z języków azjatyckich, afrykańskich itp. W takim przypadku problem pojawia się już na etapie czynności operacyjno-rozpoznawczych, gdzie należy skorzystać z usług osoby niebędącej policjantem (tłumacz), która musi być dopuszczona do materiałów operacyjnych.

W przypadku upewnienia się, że zgromadzone materiały zawierają informacje przydatne dowodowo, czyli uzyskania materiałów pozwalających na wszczęcie postępowania karnego lub mających znaczenie dla toczącego się postępowania karnego, Komendant Główny Policji lub komendant wojewódzki Policji przekazuje właściwemu prokuratorowi, **o którym mowa w art. 19 ust 1., wszystkie** materiały zgromadzone podczas stosowania kontroli operacyjnej. Ustawodawca pozostawił dowolność w formie przekazania przedmiotowych materiałów. Uprawnionym do przekazania jest organ Policji.

Należy podkreślić, że w praktyce w zasadzie wyłącznie mamy do czynienia z sytuacją przesyłania materiałów pozwalających na wszczęcie nowego postępowania przygotowawczego. Wiąże się to bezpośrednio z uzyskiwaniem od sądu okręgowego tzw. zgody następczej (patrz pkt 6).

Obowiązujące przepisy określają sposób postępowania z takimi materiałami. Policja po odtajnieniu materiałów zawierających informacje przydatne dowodowo przesyła je do właściwego prokuratora okręgowego. W praktyce pojawiał się problem, w jaki sposób mają one trafić do prokuratora prowadzącego postępowanie przygotowawcze. Jest to przecież przeważnie prokurator rejonowy. Prokuratorzy prowadzący postępowania przygotowawcze mieli kłopot z oceną tych materiałów pod kątem legalności ich uzyskania. Nie uczestniczą oni wszak w procedurze zarządzania kontroli operacyjnej.

Przyjęto rozwiązanie, że przekazując materiały do prokuratury okręgowej poli-

cjant wykonuje dodatkową kopię trzeciego egzemplarza wniosku o zarządzanie kontroli operacyjnej (bez uzasadnienia) oraz kopię postanowienia sądu okręgowego, dołącza do nich wszystkie materiały przedmiotowej kontroli operacyjnej, które następnie wykorzystywane będą w procesie karnym⁵⁶. Dodać należy, że prokuratorzy nie mogą odsyłać tych materiałów w przypadku gdyby uznali, że część z nich nie nadaje się do postępowania przygotowawczego⁵⁷. W postępowaniu przed sądem, w odniesieniu do tych materiałów, stosuje się odpowiednio przepisy art. 393 § 1 zdanie pierwsze kodeksu postępowania karnego⁵⁸.

Osobie, wobec której kontrola operacyjna była stosowana, nie udostępnia się materiałów zgromadzonych podczas trwania tej kontroli. Przepis nie narusza uprawnień wynikających z art. 321 kodeksu postępowania karnego⁵⁹.

---

⁵⁶ Pismo Zastępcy Prokuratora Generalnego Jerzego Szymańskiego do prokuratorów apelacyjnych nr PR IV 801/10/09 z dnia 03 lipca 2009 r. (niepublikowane)

⁵⁷ Ibidem

⁵⁸ **Art. 393.** § 1. Wolno odczytywać na rozprawie protokoły oględzin, przeszukania i zatrzymania rzeczy, opinie biegłych, instytutów, zakładów lub instytucji, dane o karalności, wyniki wywiadu środowiskowego oraz wszelkie dokumenty urzędowe złożone w postępowaniu przygotowawczym lub sądowym albo w innym postępowaniu przewidzianym przez ustawę. Nie wolno jednak odczytywać notatek dotyczących czynności, z których wymagane jest sporządzenie protokołu.

§ 2. Wolno również odczytywać zawiadomienie o przestępstwie, chyba że zostało złożone do protokołu, o którym mowa w art. 304a.

⁵⁹ **Art. 321.** § 1. Jeżeli istnieją podstawy do zamknięcia śledztwa, na wniosek podejrzanego lub jego obrońcy o końcowe zaznajomienie z materiałami postępowania, prowadzący postępowanie powiadamia podejrzanego i obrońcę o terminie końcowego zaznajomienia, pouczając ich o prawie uprzedniego przejrzenia akt w terminie odpowiednim do wagi lub zawichości sprawy, określonym przez organ procesowy.

§ 2. Termin zaznajomienia podejrzanego z materiałami postępowania powinien być tak wyznaczony, aby od doręczenia zawiadomienia o nim podejrzanemu i jego obrońcy upłynęło co najmniej 7 dni.

§ 3. W czynnościach zaznajomienia podejrzanego z materiałami postępowania ma prawo uczestniczyć obrońca.

Odrębny problem rodzi się wraz z włączeniem tych materiałów do postępowania przygotowawczego. Zgodnie z postanowieniem art. 143 k.p.k.⁶⁰ czynność procesowa musi być zaprotokołowana. Komunikat zaś to nie protokół. W praktyce stosuje się rozwiązania, które nakazują sporządzanie również protokołów z odsłuchu materiałów kontroli operacyjnej. Nie jest to także praktyka powszechna.

Zgromadzone podczas stosowania kontroli operacyjnej materiały niezawierające dowodów pozwalających na wszczęcie postępowania karnego lub dowodów mających znaczenie dla toczącego się postępowania karnego podlegają niezwłocznemu,

---

§ 4. Nieusprawiedliwione niestawiennictwo podejrzanego lub jego obrońcy nie tamuje dalszego postępowania.

§ 5. W terminie 3 dni od daty zaznajomienia podejrzanego z materiałami postępowania strony mogą składać wnioski o uzupełnienie śledztwa. Przepis art. 315 § 2 stosuje się odpowiednio.

§ 6. Jeżeli nie zachodzi potrzeba uzupełnienia śledztwa, wydaje się postanowienie o jego zamknięciu i ogłasza się je lub o jego treści zawiadamia się podejrzanego oraz jego obrońcę.

⁶⁰ Art. 143. § 1. Spisania protokołu wymagają:

- 1) przyjęcie ustnego zawiadomienia o przestępstwie, wniosku o ściganie i jego cofnięcie,
- 2) przesłuchanie oskarżonego, świadka, biegłego i kuratora,
- 3) dokonanie oględzin,
- 4) dokonanie otwarcia zwłok oraz wyjęcie zwłok z grobu,
- 5) przeprowadzenie eksperymentu, konfrontacji oraz okazania,
- 6) przeszukanie osoby, miejsca, rzeczy i systemu informatycznego oraz zatrzymanie rzeczy i danych informatycznych,
- 7) otwarcie korespondencji i przesyłki oraz odtworzenie utrwalonych zapisów,
- 8) zaznajomienie podejrzanego z materiałami zbranymi w postępowaniu przygotowawczym,
- 9) przyjęcie poręczenia,
- 10) przebieg posiedzenia sądu, jeżeli stawią się na nim uprawnione osoby albo ich obecność jest obowiązkiem,
- 11) przebieg rozprawy.

§ 2. Z innych czynności spisuje się protokół, jeżeli przepis szczególny tego wymaga albo przeprowadzający czynność uzna to za potrzebne. W innych wypadkach można ograniczyć się do sporządzenia notatki urzędowej.

protokolarnemu i komisijnemu zniszczeniu. O wydaniu i wykonaniu zarządzenia dotyczącego zniszczenia materiałów organ Policji jest obowiązany do niezwłocznego poinformowania właściwego prokuratora. Zniszczenie materiałów zarządza organ Policji, który wnioskuje o zarządzenie kontroli operacyjnej.

6. Następca zgoda sądu okręgowego

W praktyce organów ścigania wykorzystujących materiały z kontroli operacyjnej, począwszy od 2007 r. zaczęto prezentować pogląd, że kontrola operacyjna niezależnie od jej rodzaju może być stosowana wyłącznie w stosunku do jednej osoby oraz może dotyczyć wyłącznie przestępstwa wskazanego we wniosku do sądu okręgowego. Ponadto przestępstwo to musi być wymienione w art. 19 ust. 1 ustawy o Policji. Nie można zatem wykorzystać procesowo materiałów dotyczących innych osób, choćby zawierały informacje o popełnionych przez nie przestępstwach, jak również materiałów zawierających informacje o innych przestępstwach popełnionych przez figuranta sprawy operacyjnej.

Ustawa z dnia 4 lutego 2011 roku o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw wprowadza instytucję tzw. zgody następczej, tj. sądowej zgody na wykorzystywanie dowodów pochodzących z kontroli procesowej lub operacyjnej, które wykraczały poza zakres postanowienia sądu zarządzającego tego rodzaju czynności i określa jednocześnie tryb jej uzyskiwania. Dotychczas bowiem sposób uzyskiwania zgody sądu na poszerzenie zakresu przedmiotowego lub podmiotowego kontroli oparty był na wskazaniach zawartych w orzecznictwie sądowym. Niezwykle miarodajne w tym zakresie jest postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 26 kwietnia 2007 r. sygn. I KZP 6/97, w którym wyrażono pogląd, że „użyte dowody pozwalające na wszczęcie postępowania karnego lub mające znaczenie dla toczącego się postępowania (art. 19 ust. 15 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji) to dowody popełnienia prze-

stępstw określonych w art. 19 ust. 1 tej ustawy. Uzyskane w czasie kontroli operacyjnej dowody popełnienia przestępstw – określonych w art. 19 ust. 1 ustawy o Policji – przez osobę inną niż objęta postanowieniem wydanym na podstawie art. 19 ust. 2 tej ustawy albo popełnionych wprawdzie przez osobę nim objętą, ale dotyczące przestępstw innych niż wskazane w tym postanowieniu, mogą być wykorzystane w postępowaniu przed sądem pod warunkiem, że w tym zakresie zostanie wyrażona następcza zgoda sądu na przeprowadzenie kontroli operacyjnej (art. 19 ust. 3 ustawy o Policji, stosowany odpowiednio). Należy stwierdzić, że nowelizacja ustawy w sposób kompleksowy reguluje procedurę uzyskiwania zgody następczej, przerywając tym samym dotychczasowe wątpliwości interpretacyjne.

Wprowadzany do ustawy ust. 15c umożliwia prokuratorowi wystąpienie o zgodę następczą w sytuacji, gdy utrwalone zapisy rozmów wskazują na fakt popełnienia przestępstwa, które nie było przedmiotem postanowienia sądu o zarządzeniu kontroli albo popełnienia takiego przestępstwa przez osobę, która nie była wymieniona w tym postanowieniu. Wniosek prokuratora o wyrażenie zgody przez sąd na wykorzystanie w postępowaniu dowodów utrwalonych w toku kontroli będzie mógł dotyczyć jedynie najpoważniejszych przestępstw wymienionych w dotychczasowym ich katalogu, zawartym w art. 237 § 3 k.p.k.

Ust. 15 c otrzymał brzmienie: *Jeżeli w wyniku stosowania kontroli operacyjnej uzyskano dowód popełnienia przestępstwa lub przestępstwa skarbowego, w stosunku do którego można zarządzić kontrolę operacyjną, popełnionego przez osobę, wobec której była stosowana kontrola operacyjna, innego niż objęte zarządzeniem kontroli operacyjnej, albo popełnionego przez inną osobę, o zgodzie na jego wykorzystanie w postępowaniu karnym orzeka postanowieniem sąd, który zarządził kontrolę opera-*

cyjną albo wyraził na nią zgodę w trybie określonym w ust. 3, na wniosek prokuratora, o którym mowa w ust. 1”.

Możliwość ubiegania się przez prokuratora o uzyskanie „zgody następczej” została ograniczona terminem **dwumiesięcznym**, który biegnie od **daty zakończenia kontroli**. Ustawodawca zawarł jednocześnie zalecenie, aby nastąpiło to **nie później niż w ciągu miesiąca** od dnia otrzymania materiałów zgromadzonych podczas stosowania kontroli operacyjnej, **przekazanych mu niezwłocznie przez organ Policji**. Wskazany w ustawie termin obliгуje prokuratora do bieżącej analizy utrwalonych rozmów oraz podejmowania, stosownie do sytuacji, nowych czynności procesowych. Sąd powinien wydać postanowienie w przedmiocie „zgody następczej” w terminie **14 dni** od dnia złożenia wniosku przez prokuratora.

Zasadnym przy przekazaniu przedmiotowych materiałów jest zrobienie na potrzeby prokuratora analizy kontroli operacyjnej, w której będą wskazane inne osoby lub przestępstwa. Pomimo tego, że nie nakłada takiej konieczności przepis prawa, z punktu widzenia praktyki ma to swoje uzasadnienie.

Kontrola operacyjna jest jedną z najbardziej skutecznych metod pracy operacyjnej, jakimi może posługiwać się Policja. Jej efekty mają bezpośrednie przełożenie na materiały procesowe uzyskiwane przez organy ścigania. Pozwala na zdobywanie informacji istotnych z punktu widzenia skuteczności działań wykrywczych nawet, gdy informacje te dotyczą tzw. elit politycznych, czy też dotyczących bezpieczeństwa policjantów zaangażowanych w realizację poszczególnych przedsięwzięć operacyjnych (por. afera starachowicka). Należy jednak podkreślić, że nie może ona zastępować innych metod pracy operacyjnej. Jest jedną z nich.

Jacek Czechowski

Wykładowca Zakładu Prawa Szkoły Policji w Pile

OPINIA PUBLICZNA, JAKO ELEMENT BUDOWANIA, NA POZIOMIE LOKALNYM, WIZERUNKU POLICJI

W społeczeństwach współczesnego świata zachowania ludzkie są określane nie tylko jako decyzje indywidualne, jako decyzje jednostki, lecz także, a może przede wszystkim przez opinię publiczną. W życiu codziennym termin *opinia publiczna* używany jest często dla oznaczania zbioru opinii większej liczby osób, bez bliższego określenia, jakie grupy ma się na myśli. Zainteresowanie opinią publiczną jest duże, dowodem na to jest niespotykany jak dotąd rozwój placówek badania opinii publicznej. Również rozwój środków masowego przekazu nie pozostaje bez znaczenia dla opinii publicznej, rozwój ten wzmacnia i nadal będzie wzmacniał jej rolę.

Rozwój demokracji we współczesnym świecie zakłada wzrost roli obywateli w akcie wyborczym, różnych głosowaniach, referendach, plebiscytach, rodzi zapotrzebowanie na rzetelną wiedzę, informację o stanie opinii publicznej oraz na metody wpływania na nią. Łatwo można się przekonać jak wiele instytucji, organizacji, osób, dąży do wpływania na opinię publiczną, jej kształtowanie i poglądy. Opinia publiczna obejmuje stany świadomości społecznej wielu grup, mimo że ich interesy mogą być rozbieżne albo nawet przeciwne. Ich opinia w określonych zagadnieniach i określonym momencie może być jednolita. Bardzo rzadko opinia publiczna ma charakter stały i jednolity. Każda grupa społeczna może posiadać swoją opinię dotyczącą różnych problemów i odpowiadającą im interesom.

Niezwykle ważnym jest badanie opinii publicznej, badacze mogą na podstawie danych empirycznych określać zmiany i tendencje występujące w opiniach. Tradycyjnie bada się popularność polityków, partii politycznych, decyzji politycznych, problemów prawnych, moralnych. Bada się różne aspekty życia w mieście, na wsi, warunki egzystencji grup i warstw społecznych i zawodowych itd. Bada się postawy wobec pracy, wyboru zawodu, warunków życia. Bada się bezrobotnych i grupy zawodowe. Badaniu poddaje się zjawiska z obszaru kultury, czytelnictwa książek, prasy, popularności tytułów.

Badania opinii publicznej służą rozwojowi demokracji, rozwijaniu tak bardzo potrzebnej kultury politycznej rządzących i rządzonych. Jedne z ważniejszych są badania opinii publicznej w zakresie przestępczości i zjawisk patologicznych. Stały wzrost oczekiwań społecznych w zakresie poprawy stanu bezpieczeństwa powoduje konieczność systematycznego doskonalenia prawa oraz dostosowywania rozwiązań organizacyjnych zapewniających wzrost skuteczności pracy Policji. Dlatego Policja wciąż pracuje nad kompleksowymi rozwiązaniami usprawniającymi pracę. Podstawowym wyznacznikiem wszelkich strategii w tym zakresie, są jej społeczne uwarunkowania, tzn. wzrost społecznego poczucia bezpieczeństwa oraz podniesienie poziomu zaufania społecznego realizowane poprzez usprawnienie zarządzania i funkcjonowania jednostek Policji, ograniczenie przestępczości oraz wzrost poziomu bezpieczeństwa i porządku publicznego.

W artykule podjęto próbę opisanie instrumentów opinii publicznej działających na poziomie tzw. małych ojczyzn. Najważniejsze to lokalne media, gdzie opisano zasady i praktykę współpracy mediów z Policją.

1. Rola opinii publicznej w funkcjonowaniu instytucji

1.1. Istota opinii publicznej

We współczesnym świecie praktycznie codziennie słyszymy o roli, jaką odgrywa opinia publiczna w przeróżnych sprawach. Różne osoby powołują się na opinię publiczną mającą być ważkim argumentem w dyskusjach, sporach czy stanowiskach. Sam termin *opinia publiczna* zdefiniowany został dopiero w XVIII wieku, ale niektóre źródła doszukują się wcześniejszego okresu wystąpienia tego terminu, jak np. u Cyce-rona – *publicam opinionem*.

Termin *opinia* (łac. *opinio*) oznacza: sąd, mniemanie, pogląd, przekonanie, zdanie, natomiast *publiczność* (od przymiotnika: publiczny, łac. *publicus*) to ludzie zgromadzeni przebywający w jakimś miejscu, zwykle w określonym celu, pewna zbiorowość, ogół ludzi; słuchacze, widzowie, uczestnicy. Mamy tu do czynienia z dwoma członami: opinia i publiczna. Na podstawie tych dwóch terminów – opinia, publiczność – możemy podjąć się zdefiniowania pojęcia *opinia publiczna*.

Tak w pojęciu potocznym jak i dziennikarskim opinia publiczna znaczy mniej więcej tyle, co „wielu ludzi”, „większość”, w odniesieniu do grupy osób mających podobne poglądy podzielających jakąś opinię. Tradycyjny podział wyróżnia dwa sposoby rozumienia terminu „opinia publiczna”: agregatowy i kolektywistyczny⁶¹. W pierwszym pojęciu opinia publiczna to zbiór indywidualnych opinii członków pewnej społeczności w jakimś temacie, dający się opisać za pomocą rozkładu poszczególnych opinii na ten temat, lub opinii najczęściej wyrażanej. Takie podejście do zagadnienia stanowi ramę pojęciową dla sondażu opinii publicznej.

Natomiast opinia publiczna w ujęciu kolektywistycznym, to opinia jednostek, które są związane systemem więzi społecz-

nych⁶². Opinia publiczna wyraża stanowisko narodów, warstw, klas i grup⁶³ nie tylko wobec zjawisk ekonomicznych, politycznych, kulturalnych, ale i personalistów z nimi związanych.

W opinii publicznej mamy do czynienia z pewnymi regułami, które pomagają w opisanu tego zjawiska, a którymi się ona kieruje:

- opinia publiczna jest zróżnicowana i zmienna w czasie - nie jest to zjawisko stałe,
- opinia publiczna nie jest sumą opinii jednostek – jest wypadkową tych opinii, pewną nową jakością, która rządzi się własnymi regułami,
- opinia publiczna może zawierać i bardzo często zawiera stereotypy, przesady, uprzedzenia, elementy wrogości,
- opinia publiczna mimo uprzedzeń odgrywa istotną rolę w demokracji, gdyż jest narzędziem kontroli społecznej,
- opinią publiczną można manipulować różnymi metodami i czynione jest to dość często i bardzo łatwo,
- relacje między opinią publiczną a mediami nie są ani proste, ani jednoznaczne i one też kierują się własnymi regułami – media mogą wyrazić opinię publiczną, ale też kierują się własnymi regułami,
- wadą jest fakt, że opinia publiczna wyraża opinie, poglądy dominujące w danej grupie społecznej czy społeczeństwa,
- media wywierają określony wpływ na kształtowanie opinii publicznej, wykorzystanie mediów jest niezależne od opinii publicznej i często opinia publiczna nie zgadza się z działaniami mediów,
- media powinny być odpowiedzialne – odpowiedzialność etyczna mediów i dziennikarzy,
- prawidłowy rozwój i wyraz opinii publicznej może być uniemożliwiony przez obiektywną i fałszywą informację,
- opinia publiczna może być sterowana przez świadomą propagandę.

⁶¹ W. P. Davison, *Public Opinion*, w: *International Encyclopedia of Communications*, t. 3, New York 1989, s. 386.

⁶² Encyklopedia socjologii, t. 3, Oficyna Naukowa 2000, s. 16.

⁶³ J. J. Wiatr, *Spółczesność*, Warszawa 1973, s. 79.

We wszystkich definicjach i użyciach terminu przyjmuje się, że przedmiotem opinii publicznej są kwestie publiczne: sprawy ważne społecznie, dotyczące interesu publicznego, czy interesujące dane społeczności.

Sam termin *opinia publiczna* jest używany w wielu znaczeniach, mówi się więc o trwałej i chwilowej opinii publicznej w danej sprawie. Zajmują się tym dziennikarze prowadzący sondaże, a także wyspecjalizowane placówki badawcze, badania opinii i upodobań konsumentów. Pierwsze badania opinii publicznej przeprowadzono w Stanach Zjednoczonych w połowie XIX wieku, a badania profesjonalne rozpoczęto w latach trzydziestych. W roku 1935 amerykański socjolog i publicysta Georg H. Gallup⁶⁴ założył Instytut Badania Opinii Publicznej obecnie nazwany jego nazwiskiem. Do dzisiaj ta renomowana w świecie instytucja oferuje fachowe i kompetentne pomiary i analizy ludzkich postaw, opinii i zachowań.

Co sprzyja, że wzrasta zainteresowanie opinią publiczną? Powodów jest wiele, ale przede wszystkim wchodzi tu w grę natura praktycznej. Każdy, kto chce rządzić, przewodzić innymi, prowadzić intratny interes musi zdać sobie sprawę z tego, że znajomość ich opinii i postaw jest do tego niezbędna. Przykładów jest wiele, różne instytucje, organizacje i osoby dążą do wpływania na opinię publiczną, na jej poglądy i kształtowanie. Gwałtownie rozwinęły się ilościowo i jakościowo instytucje kształtujące i wpływające na opinię, należą do nich między innymi radio, telewizja, prasa. Inny czynnik zainteresowania opinią publiczną to rozwój demokracji we współczesnym świecie, wzrost roli obywateli w różnych głosowaniach, plebiscytach, referendach, rodzi zapotrzebowanie na rzetelną wiedzę, informację o stanie opinii publicznej. Kolejną przyczyną wzrostu zainteresowania opinią publiczną jest upowszechnienie oświaty we wszystkich kra-

---

⁶⁴ Georg H. Gallup (1901-1984) – amerykański socjolog i publicysta, założyciel Instytutu Badania Opinii Publicznej swojego imienia.

jach rozwiniętych gospodarczo, rozwój szkolnictwa spowodował podniesienie się przeciętnego poziomu umysłowego obywateli. Ludzie bardziej wykształceni chętniej wypowiadają swoje opinie dotyczące szerokiej skali problemów. Niewykształceni wypowiadają swoje opinie o sprawach znajdujących się tuż obok nich, wykształceni - o sprawach swojego regionu, kraju, świata. Ważna jest opinia obywateli, gdy idzie o działalność legislacyjną oraz przy realizacji różnych przedsięwzięć organów władzy, gdy wymagane jest zrozumienie i współdziałanie ludzi. Znaczący wpływ na wzrost roli opinii publicznej ma intensyfikacja kontaktów międzynarodowych (turystyka, praca, interesy, kształcenie). Kontakty takie sprzyjają wymianie poglądów, wzbogacają spojrzenie obywateli na sprawy kraju, problemy międzynarodowe i ogólnoświatowe. Człowiek żyjący w społeczeństwie, nie może nie liczyć się z opinią publiczną, a siła tej ostatniej polega na obiektywnie istniejącej więzi pomiędzy społeczeństwem a jednostką. Współczesny etap życia społeczeństw i państw cechuje wzrost roli opinii publicznej. W państwach demokratycznych przywiązuje się większą rolę do opinii publicznej i jej kształtowania. W państwach autorytarnych opinia publiczna jest manipulowana i nie ma szans na odegranie większej roli. Reasumując powyższe fakty należy mocno podkreślić to, że rola opinii publicznej we współczesnym świecie jest olbrzymia i znacząca. Jest to fakt niezaprzeczalny, który musi być brany pod uwagę w życiu publicznym.

1.2. Policja na tle instytucji społecznych

Aby ustalić relacje pomiędzy Policją a instytucjami społecznymi, trzeba na początku zdefiniować pojęcie instytucji. Czym więc jest instytucja? Instytucja (łac. *institutio* = urządzenie) – to zakład o charakterze publicznym, zajmujący się określonym zakresem spraw, działający w jakiejś dziedzinie⁶⁵.

---

⁶⁵ Słownik Wyrazów Obcych – PWN, Warszawa 1980, str. 309.

Termin instytucja społeczna, wprowadzony do socjologii przez H. Spencera i szeroko stosowany w kilku różnych znaczeniach; najczęściej odnosi się do: bardzo trwałych elementów ładu społecznego (np. rodzina, własność, prawo), uregulowanych i usankcjonowanych form działalności (np. szkolnictwo, sądownictwo, nauka), uznanych i zrutyinizowanych sposobów rozwiązywania problemów współpracy i współżycia (np. małżeństwo, kredyt, arbitraż), pewnego rodzaju organizacji formalnych pełniących w społeczeństwie określone funkcje (np. szpital, więzienie, fabryka, urząd)⁶⁶.

W niniejszym artykule dokonano oceny współpracy Policji ze sformalizowanymi instytucjami funkcjonującymi na terenie powiatu, w obszarze wspólnej działalności mającej na celu poprawę bezpieczeństwa mieszkańców.

Reforma administracji publicznej realizowana od roku 1999, stworzyła nowe możliwości działania w zakresie bezpieczeństwa, zwłaszcza koordynacji działań na szczeblach województwa i powiatu. Starostowie otrzymali duże uprawnienia ustawowe w stosunku do administracji zespolonej, są zwierzchnikami inspekcji, służb i straży. Przyjęli uprawnienia wraz z zadaniami kierowania i uzgadniania działań w zakresie szeroko rozumianego bezpieczeństwa. Uprawnienia te znalazły swoją legitymizację w przepisach ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. – o samorządzie powiatowym.⁶⁷

Poprawa stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego jest jednym z podstawowych zadań administracji publicznej. Usytuowanie Policji w powiatowej administracji zespolonej pod zwierzchnictwem starosty, warunkuje konieczność jej współpracy z podmiotami pozapolicyjnymi. Taka forma współpracy, pozwala na skoordynowanie działań, mających na celu ograniczenie przestępczości, wzrost poczucia bezpieczeństwa mieszkańców powiatu oraz ogra-

niczenie zjawisk patologicznych. Współpraca międzyinstytucjonalna pozwala także na wypracowanie procedur współpracy i komunikacji między terenową administracją samorządową i zespolonych z nią organów, w tym Policji.

Współdziałanie międzyinstytucjonalne, pozwala na powstanie spójnych i skoordynowanych działań, mających m.in. na celu wypracowanie form komunikacji między terenową administracją samorządową i partnerskiej współpracy z mieszkańcami.

Współpraca Policji z innymi instytucjami odpowiedzialnymi za stan bezpieczeństwa i porządku publicznego na szczeblu powiatowym realizowana może być za pośrednictwem Komisji Bezpieczeństwa i Porządku. Współpraca międzyinstytucjonalna, może także znaleźć swój odpowiednik w powoływaniu i funkcjonowaniu podobnej instytucji na poziomie samorządów gminnych, np. „Zespołów ds. Poprawy Bezpieczeństwa i Porządku Publicznego w mieście ...” Znamienne w działaniu takich instytucji jest to, że oprócz przedstawicieli samorządu (radnych) i Policji, w pracach tych zespołów biorą też udział przedstawiciele np.: straży pożarnej, stacji sanitarno-epidemiologicznej, komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, spółdzielni mieszkaniowych, domów kultury, klubów sportowych, pedagodzy szkolni. Na roboczych spotkaniach opisywanych zespołów wypracowywane są wspólne wnioski do realizacji oraz dokona jest bieżąca analiza zagrożeń na lokalnym. Najistotniejsze jednak w działaniu tych zespołów jest to, że podejmują one skoordynowane działania wszystkich zaproszonych do współpracy podmiotów. W efekcie działania zmierzające do poprawy bezpieczeństwa nie są dublowane, a realizacja poszczególnych zadań traktowana jest kompleksowo.

Oczywiście to nie jedyna płaszczyzna współpracy Policji na poziomie lokalnym, inne przykłady to współpraca z:

- gminnymi komisjami rozwiązywania problemów alkoholowych. W skład tych komisji wchodzi policjanci. Z podkomisjami ds. uzależnień współpracują dziel-

⁶⁶ Wielka Encyklopedia PWN, Warszawa 2005, s. 124.

⁶⁷ Na podstawie art. 38a ust. 1, 5 i 6 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie powiatowym (Dz. U. nr 91, poz. 578 ze zm.).

- nicowi, którzy typują osoby, które powinny podjąć leczenie odwykowe,
- ośrodkami pomocy społecznej w poszczególnych gminach. Współpraca z tymi instytucjami koncentruje się głównie na płaszczyźnie realizacji zadań wynikających z programu „Niebieska Karta”⁶⁸,
  - komisjami do spraw porządku publicznego przy poszczególnych radach gmin. Współpraca polega na wypracowywaniu wspólnej strategii przeciwdziałania przestępczości dominującej na danym terenie.
  - dyrekcjami i pedagogami szkolnymi wszystkich placówek oświatowych, np. przy realizacji programów adresowanych do dzieci i młodzieży.

Można zatem uznać, że współczesna Policja na poziomie powiatowym i gminnym jest aktywna w działaniach na rzecz lokalnej społeczności.

Na uwagę zasługuje fakt, że Policja od lat realizuje zadania zawarte w strategicznej koncepcji Komendy Głównej Policji z 1991 roku⁶⁹. W strategii tej położono mocny akcent na konieczność istotnego rozszerzenia profilaktyki kryminalistycznej i kryminologicznej, m.in. poprzez inspirowanie organizowania przez społeczność lokalną działań samopomocowych, skuteczną realizację *public relations* oraz rozwój metod sprawdzania skuteczności realizowanych progra-

---

⁶⁸ W 1998 roku podjęto próbę stworzenia systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie angażując w ten problem wszystkie podmioty zainteresowane pomocą rodzinie. Wspólne wysiłki Komendy Głównej i Stołecznej Policji oraz Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych doprowadziły do opracowania w KGP Zarządzenia Nr 25/98 Komendanta Głównego Policji w sprawie interwencji policji wobec przemocy w rodzinie pod nazwą „Niebieska Karta”. Obecnie weszło w życie Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13.09.2011r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”.

⁶⁹ Pismo Zastępcy Komendanta Głównego Policji, l.dz. E-III-392/91 z dnia 20 lutego 1991r., koncepcja zapobiegania przestępczości oraz relacji policja a społeczeństwo, koncepcja systemu działań profilaktycznych KGP z dnia 28 stycznia 1991 r.

mów⁷⁰. W działaniach tych zalecano opieranie programów o badanie potrzeb i zagrożeń w społecznościach lokalnych. Stąd też Policja podejmuje działania koordynujące działania lokalnych instytucji i organizacji społecznych.

Wszystkie te działania można uznać za próbę rozwoju nowoczesnej kooperacji Policji ze społeczeństwem. Co prawda, nadal jeszcze raczej fragmentarycznej. Następuje jednak przemiana w działaniach Policji od całkowitej izolacji tej instytucji do otwarcia się na potrzeby mieszkańców, a stąd już jeden krok ku szeroko rozumianemu *public relations*.

1.3. Założenia strategii zapobiegania przestępczości

Policja od roku 1990 realizuje swoje ustawowe obowiązki w zakresie zwalczania przestępczości oraz poprawy stanu porządku i bezpieczeństwa na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Transformacja ustrojowa, swoboda ekonomiczna, głębokie przeobrażenia społeczne – to tylko niektóre wyznaczniki zaistniałych zmian mające wpływ na poziom i zakres wykonywanych przez Policję zadań. Stały wzrost oczekiwań społecznych w zakresie poprawy stanu bezpieczeństwa spowodował konieczność systematycznego doskonalenia prawa oraz dostosowywania rozwiązań organizacyjnych zapewniających wzrost skuteczności pracy Policji⁷¹.

W związku z tym w Komendzie Głównej Policji w Warszawie opracowano dokument pod nazwą: „Strategia Rozwoju Policji na lata 2005-2010”, który zawiera kompleksowe rozwiązania usprawniające pracę Policji, wzmacniające jej potencjał wykonawczy i umożliwiające znaczącą poprawę efektywności działania.

Chociaż każda organizacja ma swoje własne niepowtarzalne podejście do formułowania strategii, większość z nich jednak

---

⁷⁰ J. Czapska i H. Kury, *Mit represyjności albo o znaczeniu prewencji kryminalnej*, Zakamycze 2002, s. 553.

⁷¹ Strategia Rozwoju Policji na lata 2005-2010, KGP w Warszawie, s. 5.

wykorzystuje ogólne ramy składające się z czterech kroków: ustalenia celów strategicznych, analizowania otoczenia, analizowania organizacji i próby wzajemnego dopasowania organizacji i jej otoczenia⁷². Nie inaczej było w przypadku strategii budowanej przez Policję. Podstawowym wyznacznikiem tej strategii były (i są) jej społeczne uwarunkowania, tzn. wzrost społecznego poczucia bezpieczeństwa oraz podniesienie poziomu zaufania społecznego realizowane poprzez usprawnienie zarządzania i funkcjonowania jednostek Policji, ograniczenie przestępczości oraz wzrost poziomu bezpieczeństwa i porządku publicznego⁷³.

Natomiast przyjęte cele funkcjonalne były konkretyzacją celów strategicznych. Realizacja celów funkcjonalnych nastąpiła poprzez programy operacyjne komend wojewódzkich Policji, komend powiatowych, miejskich Policji oraz komisariatów specjalistycznych⁷⁴. Każdy program został tak skonstruowany, aby spełniać określone wymogi formalne (*dane w oparciu o Strategię Wielkopolskiej Policji*), a zatem:

- był zbiorem szczegółowych zadań służących realizacji konkretnych celów funkcjonalnych Strategii Policji,
- wskazywał konieczne środki (w tym w pierwszej kolejności środki finansowe i osobowe),
- określał czas trwania zarówno programu, jak i zadań,
- podlegał corocznej walidacji⁷⁵,
- definiował, oceniał i kontrolował potencjalne ryzyka mogące zakłócić realizację celów,
- wskazywał osoby odpowiedzialne za realizację programu, poszczególnych zadań oraz nadzór merytoryczny,

---

⁷² Ricky W. Griffin, *Podstawy zarządzania organizacjami*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2001, s. 238.

⁷³ Strategia Wielkopolskiej Policji na lata 2005-2010, KWP w Poznaniu, s. 6.

⁷⁴ Ibidem.

⁷⁵ Walidacja - działanie mające na celu potwierdzenie w sposób udokumentowany i zgodny z założeniami, że procedury, procesy, czynności i systemy rzeczywiście prowadzą do zaplanowanych wyników.

- wskazywał jednostki, komórki organizacyjne lub zespoły zadaniowe biorące udział w realizacji,
- zawierał konkretne mierniki i wskaźniki pozwalające ocenić postępy w realizacji projektu.

Prześledzimy to na przykładzie Komendy Wojewódzkiej Policji w Poznaniu, która opracowała katalog programów operacyjnych zgodnie z wnioskami wynikającymi z wcześniej przeprowadzonej analizy. Programy powyższe stały się podstawą do utworzenia strategii działania w komendach powiatowych Policji. W dokumentach tym zawarte zostały aktualne i oczekiwane do osiągnięcia mierniki, które miały za zadanie lepsze zobrazowanie efektywności realizowanych celów programowych. Aby na bieżąco monitorować stan realizacji programu, każdemu celowi strategicznemu i funkcjonalnemu przypisano miernik lub mierniki, pozwalające ocenić stopień osiągnięcia celów.

Przykład wybranego celu funkcjonalnego:

Cel: Kształtowanie właściwego wizerunku Policji,

Miernik: opinia publiczna,

*Poziom realizacji: wyniki badań opinii społecznej.*⁷⁶

Dane zebrane w toku monitoringu pozwoliły na śledzenie zaawansowania prac w zakresie poszczególnych zadań, co umożliwiałoby podejmowanie działań korygujących w przypadku braku postępów, bądź działań zapobiegawczych w przypadku wystąpienia trudności w trakcie realizacji zadań.

W wyniku realizacji Strategii, Policja oczekiwała między innymi:

- skutoczniejszego zwalczania przestępczości,
- skupienia działań Policji na identyfikowaniu i coraz lepszym spełnianiu potrzeb lokalnych społeczności.

---

⁷⁶ Strategia Wielkopolskiej Policji... op. cit. - s. 57.

- skupienia działania na uzyskaniu wspólnych korzystnych relacji z podmiotami zewnętrznymi,
- wykorzystując wiedzę, doświadczenie, informacje i dane z zewnątrz oraz przede wszystkim badania opinii społecznej, zaspokajania potrzeb w zakresie bezpieczeństwa i porządku publicznego, wyrażane przez obywateli⁷⁷.

Już zatem na etapie budowy Strategii działania Policji, ale również podczas realizacji wytyczonych w niej zadań, bardzo dużą wagę przywiązano do spełnienia potrzeb lokalnych społeczności. Służyć temu miały między innymi badania opinii publicznej lokalnych społeczności z uwzględnieniem jego spektrum.

1.4. Instrumenty opinii publicznej w powiecie

Opinia publiczna polega na ujawnianiu postaw, poglądów oraz przekonań określonego środowiska (np. lokalnej społeczności) wobec zachowania się członków tego środowiska. Komunikowanie społeczne ma interaktywny charakter. Oznacza to z jednej strony, że władze publiczne w sposób efektywny przekazują mieszkańcom informacje, z drugiej, że stworzone są kanały przekazu pozwalające mieszkańcom wyrażać opinie i poglądy⁷⁸. Aby dać możliwość „wypowiedzenia” swojej opinii, społeczność taka musi dysponować określonymi instrumentami, które pozwolą na realizację tego celu.

Jako, że artykuł ten dotyczy społeczności lokalnej, skoncentrujemy się na „przekaznikach” opinii publicznej, jakie mają do dyspozycji ich mieszkańcy. Zaczniemy od lokalnych mediów. Pamiętając, że nie zawsze media masowe przekazują opinię publiczną – często starając się ją kreować poprzez swoje działania, w warunkach „małych ojczyzn” są one niewątpliwie pierw-

szym i najważniejszym „przekaznikiem” opinii mieszkańców.

Najważniejszym jest lokalna prasa, która za cel główny powinna przyjąć wszechstronną i bieżącą informację o zdarzeniach lokalnych, kontrolę władz lokalnych, promowanie miejscowych inicjatyw oraz to, co istotne w naszych rozważaniach, pełnienie roli „trybuny społeczności lokalnej”.

Kolejnym przykładem są media o zasięgu makroregionalnym. W moim odczuciu – jako czytelnika, prasa ta ma dużo mniejsze znaczenie, z uwagi na to, że swoim zasięgiem obejmuje obszar wielu powiatów. Przez to lokalna społeczność znajduje w niej mniej informacji bezpośrednio na swój temat. Podobnie przedstawia się sytuacja z prasą o zasięgu wojewódzkim. Co prawda, w każdym numerze można znaleźć informacje lokalne. Jednak są to informacje odnoszące się do kilku powiatów. Na łamach tej prasy również zarezerwowano miejsce, w którym mieszkańcy mogą bezpośrednio wyrażać swoją opinię na temat bulwersujących ich spraw.

Ważnym instrumentem opinii publicznej są lokalne telewizje. Telewizje te przygotowują materiały do wielu programów emitowanych w sieciach kablowych obejmujących swoim zasięgiem często kilka powiatów. Podobnie jak w przypadku prasy lokalnej, telewizja regionalna prezentuje materiały i zajmuje się sprawami bliższymi „zwykłych ludzi”. Można tu znaleźć informacje z wydarzeń z terenu danego regionu. Prezentowane są także opinie mieszkańców na sprawy ważne dla lokalnej społeczności, poprzez organizowanie sondaży ulicznych, w których mieszkańcy mają możliwość bezpośredniego wyrażania swojej opinii w konkretnych sprawach. Istotnym ograniczeniem telewizji kablowej jest jej zasięg. Sieć kablowa nie dociera bowiem do mniejszych miejscowości.

Nie można również zapomnieć o mediach elektronicznych, o stronach internetowych. Oczywiście nie chodzi tu o oficjalne strony, np. urzędów administracji samorządowej, ale o nieoficjalne strony poszczególnych miast, tworzone zazwyczaj przez samych mieszkańców. Na stronach tych

⁷⁷ Strategia Wielkopolskiej Policji na lata 2005-2010, KWP w Poznaniu, ss. 44-45

⁷⁸ J. Hauser, *Komunikacja i partycypacja społeczna – Poradnik*, Kraków 1999, s.33

znaleźć można ciekawe artykuły na temat poszczególnych miejscowości, funkcjonują różnorodne fora dyskusyjne, gdzie komentowane są bieżące wydarzenia dotyczące lokalnych społeczności.

Nawet tak krótka charakterystyka zagadnienia wyraźnie ukazuje jak duża jest obecnie różnorodność instrumentów umożliwiających wyrażanie opinii publicznej – nawet w tak małych środowiskach.

2. Problem przestępczości w mediach lokalnych

2.1. Zasady i praktyka współpracy Policji z mediami

„Tu (na prowincji) ludzie stykają się ze sobą bezpośrednio, wiedzą i pragną wiedzieć o sobie więcej, biorą życie konkretniej, prościej i bardziej z uczciwej strony, kierują się bardziej zdrowym rozsądkiem, niż abstrakcyjnymi rozważaniami, przywiązani są do miejsca i lokalnych osobliwości, przedkładając sprawy lokalne, własne, ponad sprawy ogólnopolskie czy światowe...”⁷⁹. Powyższy cytat może stanowić motto działania lokalnych mediów. W sposób syntetyczny ukazuje nam, na czym w pierwszym rzędzie media te będą koncentrować swoją uwagę. Media lokalne jawią się w tej perspektywie jako istotny czynnik budowania więzi i tożsamości wspólnot lokalnych, gdyż przenoszą do odbiorców opinie, poglądy, uczucia współmieszkańców, wyzwalając w nich większe zainteresowanie otoczeniem. Sytuacja ta sprzyja lepszemu i głębszemu zrozumieniu miejscowych wydarzeń, zjawisk i procesów.

Środki masowego przekazu funkcjonujące w nowej, polskiej rzeczywistości wykształcają nową jakość medialną i nową jakość odbioru społecznego. Media odgrywają coraz większą rolę w życiu społecznym, gospodarczym, politycznym oraz opiniotwórczym. Na każdym kroku także mo-

żemy natknąć się na informacje o tematyce kryminalnej, gdzie niejako przy okazji prezentowany jest wizerunek Policji. Dziennikarze znajdują się na miejscu zdarzenia bardzo szybko. Czasem zdarza się, że nawet w tym samym czasie lub jeszcze przed przybyciem Policji na miejsce zdarzenia.

Policjanci zabezpieczający miejsce zdarzenia muszą liczyć się z tym faktem i umieć odpowiednio reagować na fotografowanie, filmowanie czy zadawanie pytań. Mówiąc krótko – muszą wiedzieć jak profesjonalnie udzielić stosownej i poprawnej informacji prasowej. Dowodzący na miejscu zdarzenia muszą być przygotowani do pierwszych i podstawowych informacji o tym, co się wydarzyło. To, w jaki sposób i przez kogo, ta pierwsza informacja zostanie przekazana, w dużym stopniu wpływa na ogólną ocenę pracy Policji. Kreowanie wizerunku i promocja Policji zależą zatem w dużej mierze od umiejętności współpracy z dziennikarzami. Można chyba zaryzykować tezę, że wizerunek Policji w odbiorze społecznym jest w dużej mierze kreowany przez środki masowego przekazu. Czytelnik prasy, słuchacz radiowy czy widz telewizyjny szukają potwierdzenia lub zaprzeczenia swojej subiektywnej oceny rzeczywistości. Media zaś przechylają szalę w którą stronę.

Na szczęście Policja zauważyła ten problem już wiele lat temu. Obecnie programy kształcenia policjantów są poszerzone o zagadnienia komunikacji społecznej. Programy te są tak zbudowane, aby wykształcić praktyczne umiejętności udzielania informacji środkom masowego przekazu. Część teoretyczna obejmuje najistotniejsze treści zagadnień prawa prasowego, zasady współpracy z mass mediami oraz reguły postępowania policjantów na miejscu zdarzenia pod kątem udzielania informacji. Część praktyczna jest maksymalnie rozbudowana tak, aby każdy policjant mógł poprawnie udzielić informacji prasowej. Przewidziana jest również dość duża elastyczność praktycznej części programu. Wykładowca śledząc na bieżąco sukcesy i błędy medialne Policji, ustosunkowuje się do nich razem ze słuchaczami. Jednocze-

⁷⁹ Cyt. za S. Orsini-Rosenberg, *Typ czytelników prasy w społeczeństwach kapitalistycznych*, „Przeгляд Socjologiczny” 1948, t.10, ss. 288-289

śnie uwzględnia aktualne tematy, które są postrzegane przez opinię publiczną jako najważniejsze⁸⁰.

Opracowano katalog zasad obowiązujących we wzajemnych relacjach Policji i mass mediów. Należą do nich:

1. Przyjazne i regularne kontakty robocze Policji z przedstawicielami mass mediów będące gwarancją eliminowania niedopowiedzeń, czy wręcz konfliktów.
2. W sytuacjach spektakularnych (kryzysowych) rzeczowe, pełne zaufania i otwartości, wzajemne traktowanie.
3. W sytuacjach trudnych Policja powinna odpowiednio wcześniej, wyczerpująco i zrozumiale informować przedstawicieli mediów o wydarzeniu.
4. Podczas nagłych wypadków, katastrof czy ciężkich przestępstw przedstawicielom mass mediów zwraca się uwagę – jeśli wymaga tego sytuacja – że zdrowie i życie mają pierwszeństwo nawet przed prawem do informacji. W takich sytuacjach informacji udziela rzecznik prasowy lub osoba przygotowana w granicach swoich kompetencji, kontaktując się z odpowiednimi służbami. Dziennikarze prezentują przebieg i tło przestępstwa, nie utrudniając pracy policjantom. Nie stwarzają przestępcom możliwości publicznej autoprezentacji czy podawania informacji służących przestępcom.
5. Dla przedstawicieli mass mediów relacjonujących określone wydarzenia Policja powinna przygotować wydzielone i możliwie blisko zdarzenia miejsce pracy. Przedstawiciele mass mediów powinni mieć możliwość konsultowania się z Policją lub prokuraturą. Rzecznik prasowy lub upoważniona do tego osoba koordynuje możliwość bezpośredniego udania się na miejsce przestępstwa czy katastrofy.
6. Fotografowanie i filmowanie w miejscach publicznych jest powszechnie dozwolone.
7. Policja powinna pomagać przedstawicielom mass mediów w zdobywaniu in-

---

⁸⁰ M. Stefański, U. Stufińska, *Współpraca Policji ze środkami masowego przekazu*, Słupsk 2002, s. 4-5.

formacji oraz informować o swoich przedsięwzięciach, jeżeli nie koliduje to z taktyką działania policyjnego⁸¹.

Obecnie zasady współpracy z mass mediami reguluje zarządzenie Komendanta Głównego Policji⁸². Policjanci znajdujący się w różnych sytuacjach zawodowych powinni wiedzieć, w jakim zakresie mogą się wypowiadać. Powyższe zarządzenie w sposób wyraźny wyznacza zasady koordynacji działalności prasowej na szczeblach Komendy Głównej Policji, komend wojewódzkich Policji oraz komend powiatowych (miejskich) Policji. Działalność prasowo-informacyjną w Policji prowadzi i za nią odpowiada Komendant Główny Policji, komendanci wojewódzcy Policji oraz komendanci powiatowi (miejski) Policji. Natomiast sama działalność prasowo-informacyjna jest realizowana za pośrednictwem rzecznika prasowego Komendanta Głównego Policji, rzeczników prasowych komendantów wojewódzkich Policji, oficerów prasowych w komendach powiatowych (miejskich) Policji oraz innych policjantów i pracowników Policji przygotowanych i upoważnionych do udzielania informacji⁸³. W zarządzeniu tym precyzyjnie ustalono także zakres koordynacji działalności prasowo-informacyjnej na poszczególnych szczeblach, począwszy od Komendy Głównej Policji, na komendach powiatowych (miejskich) kończąc⁸⁴. Określono również sposób przekazywania informacji i jej zakres⁸⁵.

2.2. Ocena efektywności współpracy z mediami

W latach 1993 -1996 trudno mówić o kreowaniu obrazu lokalnej Policji przez media regionalne. Współpraca ograniczała się bowiem do przekazywania informacji ze

---

⁸¹ Ibidem, s. 40

⁸² Zarządzenie nr 1204 Komendanta Głównego Policji z dnia 12.11.2007 w sprawie form i metod działalności prasowo informacyjnej w Policji.

⁸³ Tamże, § 2-3

⁸⁴ Tamże, § 4-6

⁸⁵ Tamże, § 7-10

zdarzeń. Mówiąc obrazowo oceniłbym ten czas słowami: „Jak już bardzo chcecie – to macie”. Efektem tego były lakoniczne informacje o zdarzeniach, do których nikt już nie wracał. W efekcie do mieszkańców docierały jedynie informacje, że gdzieś się kradnie, że do kogoś się włamano lub ktoś poniósł stratę. Zupełnie zaniedbano informację o tym, że wielu sprawców udało się ująć i osądzić.

W latach 1997-99 nastąpiła pewna zmiana w relacjach pomiędzy mediami a Policją. Najistotniejszą, w mojej ocenie, jest zmiana w prowadzonej przez Policję polityki informacyjnej. W tym czasie stroną bardziej aktywną, zabiegającą o współpracę zaczęła być Policja. Jednak współpracę tę Policja traktowała tylko jednopłaszczyznowo, chcąc wykorzystać media jako tubę propagandową do realizacji celów związanych z zapobieganiem przestępczości (prewencja kryminalna). Dlatego nadal trudno jest chyba mówić o kreowaniu wizerunku Policji przez lokalne media.

Jakościowa zmiana, zarówno na poziomie współpracy Policji z lokalnymi mediami, jak i przedstawianie pracy Policji i jej ocena przez media, nastąpiła na przełomie 1999/2000 roku. Większa konkurencyjność na rynku mediów, coraz bardziej widoczna kontrola poczynań Policji przez media, spowodowała stopniową zmianę prezentacji Policji jako firmy w mediach lokalnych. Od tego czasu widać wyraźnie, że to dziennikarze szukają tematów na artykuł, często niewygodnych dla Policji. Tę zmianę zauważono już wcześniej w Komendzie Głównej Policji. Stąd zapewne decyzja o stworzeniu stanowisk oficerów prasowych. Przyniosło to istotną zmianę w relacjach z mediami. Myślę, że nikogo już dzisiaj nie trzeba przekonywać o konieczności współpracy z mediami. Większość policjantów rozumiała już zasadę, że to Policja musi chcieć się promować w mediach, a nie „łaskawie” przekazywać informacje. Właśnie od tego, w jaki sposób lokalne jednostki prowadzą swoją działalność prasowo-informacyjną, zależy ocena Policji.

Odrębną kwestią, wartą omówienia, jest ocena współpracy z mediami przez przeło-

zonych w Policji. Częsty brak przygotowania (lub przygotowanie powierzchowne) komendantów jednostek Policji do współpracy z mediami powoduje pewne napięcia na linii przełożony – rzecznik prasowy (oficer prasowy). Nie należą jeszcze do rzadkości sytuacje, w których przełożony poleca swojemu rzecznikowi umieszczenie w mediach informacji na temat konkretnego zdarzenia. Najczęściej są to materiały prewencyjne mające bezpośredni związek z wystąpieniem lokalnego zagrożenia. Jednocześnie oczekuje niemal automatycznie, że taki materiał ukaże się w mediach. Nie przyjmuje do wiadomości, że każdy materiał, także ten „policyjny” musi się „przebić” do mediów. Doświadczenie uczy, że na biurko redaktora trafia codziennie średnio kilkanaście do kilkudziesięciu komunikatów i kilkanaście fotografii (w Niemczech średnio sto meldunków, z którego co setny może być opublikowany oraz dwanaście zdjęć, czyli 5000 rocznie, z których tylko niewielka część ma szansę na opublikowanie, natomiast amerykański „Life” podaje, że z oferty 6000 ilustrowanych informacji w jednym numerze wykorzystuje 100)⁸⁶. Oczywiście w lokalnych mediach te liczby są zdecydowanie mniejsze, co nie zmienia jednak faktu, że także tu informacja musi być na tyle interesująca, aby znalazła zainteresowanie redakcji. W takiej sytuacji etatowy rzecznik prasowy w jednostce to nie zbędny luksus, ale konieczność. Aby przygotować materiał na odpowiednim poziomie, trzeba mieć na to czas. Inaczej bowiem, materiał bardzo często jest mało porównujący, a temat potraktowany płytko, co spowoduje, że przepadnie w redakcjach jako mało atrakcyjny.

Innym poważnym błędem popełnianym przez samych rzeczników i ich przełożonych jest mierzenie efektywności współpracy z mediami liczbą materiałów prasowych, które ukazały się na temat danej jednostki. Jest to nadal najpowszechniejsza metoda kontroli efektów. Tymczasem coraz powszechniej akcentuje się w literaturze fa-

⁸⁶ Krystyna Wojcik, *Public Relations „od A do Z”, tom II*, ss. 501-502

chowej z zakresu PR, iż dowodem sukcesu informacyjnego w mediach nie jest ani liczba wydrukowanych wierszy, ani czas antenowy poświęcony dostarczonym materiałom, lecz rezonans społeczny wynikający z wartości treści dla odbiorców, kreatywność w wyrazie zewnętrznym tych treści oraz zamieszczenie ich w odpowiednim czasie, w dobrze wyselekcjonowanym medium⁸⁷.

---

⁸⁷ K. Wojcik, *Public Relatios „od A do Z”*, tom II, s.503

Marek Ratajczak

Starszy wykładowca Zakładu Interwencji Policyjnych
Szkoły Policji w Pile

OGÓLNA SPRAWNOŚĆ FIZYCZNA SŁUCHACZY KURSÓW SPECJALISTYCZNYCH Z ZAKRESU TAKTYKI I TECHNIK INTERWENCJI NA TLE SPRAWNOŚCI SŁUCHACZY KURSU ZAWODOWEGO PODSTAWOWEGO – PRÓBA DIAGNOZY

We wszystkich działaniach mających za cel doskonalenie sprawności psychofizycznej człowieka powinny się pojawić ćwiczenia o charakterze ogólnorozwojowym. Budują one sprawność ogólną, tworzącą bazę przyszłej sprawności specjalnej. Sprawnością fizyczną nazywamy „aktualną możliwość wykonania czynności ruchowych wymagających zaangażowania siły, szybkości, wytrzymałości, koordynacji ruchowej (zwinności), gibkości. Do oceny jej poziomu, niezależnie od testów ruchowych przeprowadza się ocenę właściwości psychofizycznych i cech budowy ciała”.⁸⁸ Tradycyjnie przyjmuje się, że sprawność możemy rozumieć jako ogólną, ukierunkowaną i specjalną.

Sprawność ogólna to „zdolność do wykonania czynności ruchowych utylitarnych, potrzebnych człowiekowi do poruszania się w otaczającym go środowisku, bez większych trudności. Być sprawnym fizycznie, tzn. poruszać się swobodnie, umieć biegać, umieć pokonywać najprostsze przeszkody terenowe bez większych trudności, umieć podnosić i przenosić ciężary niewymagające specjalnego przygotowania siłowego, czyli po prostu posiadać dobrą koordynację fizyczną potrzebną do pracy i wypoczynku fizycznego.

Stopień sprawności fizycznej określa się prostymi testami opracowanymi dla pewnych populacji.”² Wysoka sprawność ogólna funkcjonariuszy Policji powinna być

elementem na stałe wpisanym w charakter tej grupy zawodowej.

Słuchacze kursów specjalistycznych z zakresu taktyki i technik interwencji są to funkcjonariusze, którzy realizują albo są przewidywani do prowadzenia w swoich jednostkach macierzystych doskonalenia zawodowego z techniki i taktyki interwencji. Celem kursu ma być przygotowanie tych policjantów do samodzielnego prowadzenia zajęć praktycznych i egzaminowania funkcjonariuszy Policji w czasie testów sprawności fizycznej, technik obezwładniania osób, taktyki i technik interwencji i umiejętności posługiwania się pałą służbową. Uczestnik tego kursu musi mieć ukończone wcześniej szkolenie zawodowe podstawowe, posiadać aktualne badania lekarskie, posiadać aktualne zaświadczenie o zdanej teście sprawności fizycznej. Słuchacz musi zaliczyć postępowanie kwalifikacyjne sprawdzające określone umiejętności praktyczne kształcone na szkoleniu zawodowym podstawowym.

W bieżącym roku kalendarzowym w Szkole Policji w Pile został przeprowadzony jeden taki kurs specjalistyczny. Czas trwania kursu wynosi 4 tygodnie, liczba godzin lekcyjnych - 8 godzin dziennie, liczebność grupy szkoleniowej nie może być większa niż 16 osób.

Na samym początku szkolenia został przeprowadzony test sprawności fizycznej znany wszystkim funkcjonariuszom – składa się z 4 prób określonych i opisanych w zarządzeniu regulującym ocenianie sprawności fizycznej policjantów oraz w programie kursu podstawowego (SZP).

Ocenie została poddana siła mięśni brzucha (liczba skłonów tułowia w ciągu

⁸⁸ Mała encyklopedia sportu, Sport i Turystyka, Warszawa 1986

²Jerzy Talaga A-Z Sprawności Fizycznej. Atlas Ćwiczeń Oficyna Ypsilon sp. z o.o., Warszawa 1995

30 sekund), szybkość oraz zwinność (bieg ze zmianą kierunku), siła eksplozywna ramię (rzut piłką lekarską) oraz wytrzymałość (bieg na 800/1000 m). W badanej grupie (16 osób), aż pięć osób uzyskało ocenę negatywną (1) nie zaliczając testu, w tym cztery osoby nie zaliczyły po jednej próbie, a jedna osoba aż 2 prób – daje to wynik 31,25% ocen negatywnych. Oznacza to, że prawie co trzeci słuchacz nie wykazał się minimum w zakresie ogólnej sprawności. Pozostała grupa 11 osób uzyskała średnią ocenę dobrą (4), średnia ocen zaś całej grup to 3. Wskazuje to na niski poziom ogólnej sprawności fizycznej badanych policjantów będących na kursie specjalistycznym w zakresie taktyki i technik interwencji. Wyniki te można porównać do badań przeprowadzonych na próbie 181 słuchaczy kursu zawodowego podstawowego, gdzie aż 30,38% nie zaliczyło testu, a pozostałe osoby uzyskały średnią 3 (były to osoby tuż po przejściu procedury doboru do Policji).

Można zatem wnioskować o niskim poziomie sprawności ogólnej zarówno nowo przyjętych funkcjonariuszy, jak i części osób, które są przewidywane do wykonywania odpowiedzialnych zadań związanych z samodzielnym prowadzeniem zajęć w jednostkach Policji, a także przeprowadza-

nia egzaminów w zakresie sprawności fizycznej oraz taktyki i technik interwencji.

Uważam, że jeśli taki stan rzeczy znalazłby potwierdzenie w prowadzonych w przyszłości badaniach, to wymagałoby to zdecydowanych działań w dziedzinie propagowania oraz organizowania doskonalenia zawodowego, również w zakresie ogólnej sprawności fizycznej. Należałoby także zwrócić uwagę na systematyczne doksztalcanie osób odpowiedzialnych za prowadzenie zajęć oraz egzaminowanie policjantów w zakresie szeroko rozumianej sprawności fizycznej i taktyki interwencji.

Bibliografia

- Zarządzenie nr 418 Komendanta Głównego Policji z dnia 15 kwietnia 2011r. w sprawie zakresu oraz szczegółowych warunków, trybu przeprowadzania oraz zasad oceniania sprawności fizycznej policjantów.
- Program realizacji Jednostek Modułowych (SZPJM10) - program szkolenia zawodowego podstawowego w Policji.
- Program kursu specjalistycznego w zakresie taktyki i technik interwencji.

Michał Safjański, Janusz Gołębiewski

Zespół dw. z Przystępczością Narkotykową Wydziału Kryminalnego Biura Kryminalnego Komendy Głównej Policji

PRZESTĘPCZOŚĆ NARKOTYKOWA – PRODUKCJA NARKOTYKÓW Z LEKÓW ZAWIERAJĄCYCH PSEUDOEFEDRYNĘ.

Wraz z rozwojem zjawiska obrotu i zażywania różnego rodzaju środków o działaniu psychoaktywnym można także zauważyć zainteresowanie środowisk związanych z przestępczością narkotykową nielegalnym obrotem oraz wykorzystaniem różnego rodzaju środków farmaceutycznych, zarówno reglamentowanych, jak i kwalifikowanych jako tzw. OTC pozostających w wolnej sprzedaży.

Przykładem nielegalnego wykorzystania środków dostępnych bez żadnych ograniczeń w aptekach i punktach aptecznych są leki zawierające w swoim składzie pseudoefedrynę. Łącznie w Polsce dostępnych było w 2010 roku 24 rodzaje takich produktów. Z posiadanych przez Biuro Kryminalne informacji wynika, że wykorzystanie leków zawierających pseudoefedrynę było zjawiskiem masowym. W zakresie tym nie było prowadzonych oficjalnych statystyk. W zdecydowanej większości przypadków przetwarzanie leków odbywało się w celu uzyskania substancji psychoaktywnej na własny użytek.

Wzmoczone zainteresowanie tego rodzaju produktami ma miejsce także w państwach graniczących z Polską, szczególnie w Czechach, gdzie jednak jest reglamentowana ich dystrybucja. Powoduje to, że Polska, a szczególnie województwa południowe stały się miejscem zaopatrywania we wspomniane farmaceutyki. Dane odnoszące się tylko do trzech najbardziej znanych produktów zawierających w swoim składzie pseudoefedrynę ukazują, że głównymi regionami Rzeczypospolitej Polskiej wykazującymi nasiloną ich sprzedaż są 4 południowo-zachodnie województwa przygraniczne: dolnośląskie, śląskie, małopolskie i lubuskie (w skali kraju generują 83% ilościowej sprzedaży ww. produktów leczni-

czych). Duże nasilenie problemu występuje w województwie dolnośląskim (757 tys. opakowań w 2009 r. oraz 1 332 tys. opakowań w okresie od stycznia do września 2010 r.).⁸⁹

Substancjami psychoaktywnymi używanymi w wyniku procesu ich przetwarzania są **metaamfetamina** oraz **metkatynon**. Większość przypadków przetwarzania wiąże się z uzyskaniem metkatynonu, do produkcji którego wystarczą przedmioty codziennego użytku, a produkcja nie wymaga specjalnych pomieszczeń. Produkcja metaamfetaminy jest procesem relatywnie bardziej skomplikowanym i mniej efektywnym. Wymaga większej wiedzy fachowej i większej liczby odczynników oraz urządzeń. Charakteryzuje się niewielką wydajnością (według producentów średnia wydajność z 6 opakowań leku wynosi ok. 2 gramy metaamfetaminy)⁹⁰, stąd koszty zakupu leków powodują nieopłacalność procederu w skali hurtowej. Małą wydajność tego typu działania potwierdza także ujawniony w Zgorzelcu w listopadzie 2010 r. przypadek przetwarzania leków zawierających pseudoefedrynę w celu otrzymania metaamfetaminy.

Zaznaczyć należy, że do chwili obecnej na terenie Polski nie ujawniono żadnego przypadku dużego laboratorium, w którym otrzymywałoby metaamfetaminę na bazie leków zawierających pseudoefedrynę. Podobnych informacji nie uzyskano także ze strony policji czeskiej, z którą od roku 2009

⁸⁹ Uzasadnienie do projektu z dnia 15.03.2011 r. Ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii zamieszczonego na stronie http://www.mz.gov.pl/wwwfiles/ma_struktura/docs/projekt_przecznarko_17032011.pdf

⁹⁰ <http://talk.hyperreal.info/metamfetamina-acataru-t29678.html>

przewodzący współpracę funkcjonariusze komend wojewódzkich z Opola, Wrocławia i Katowic. W wyniku prowadzonej współpracy nie uzyskano, żadnych materiałów dotyczących zlikwidowanych „dużych laboratoriów” produkujących metaamfetaminę, na podstawie których można by określić rzeczywistą skalę produkcji.

Powyższe potwierdza informacje, że otrzymywana w ten sposób metaamfetamina przeznaczona jest na własny użytek, ewentualnie do dystrybucji lokalnej.

Metody otrzymywania metkatynonu oraz metaamfetaminy na bazie pseudoefedryny znajdującej się w lekach można odnaleźć na portalach o tematyce zażywania i produkcji narkotyków, gdzie sami „producenty” opisują je oraz zamieszczają zdjęcia z tego procesu.

Opis produkcji metkatynonu zamieszczony przez użytkownika ksionc

1. Kupujesz sudafed i nadmanganian potasu w tabletkach (+ ocet i strzykawka 5ml, oraz strzykawka 50ml) 2. Mielisz wszystkie tabletki sudafedu, oraz 3 tabletki nadmanganianu w jeb...y pył. 3. Strzykawką 50 odmierzasz 40ml letniej przegotowanej wody, i wlewasz to do szklanki. 4. Strzykawką 5 odmierzasz 3ml octu, który dolewasz do szklanki. 5. Zmielone tabletki wsypujesz do szklanki i przez chwile dobrze mieszasz. Roztwór odstawiasz dopóki wszystko nie przereaguje, tzn. aż na dno nie osiadzie się taki czarny syf. Trwa to ze 2-2,5 h. 6. Przygotuj szklankę. Do strzykawki 50 wkładasz kłębek waty, którą tłoczkiem trochę ugniatasz. Wyjmujesz tłok, wlewasz roztwór, wkładasz i powoli naciskasz tłok, filtrujesz roztwór do szklanki. W szklance masz marcepan gotowy do picia.⁹¹

Opis produkcji metaamfetaminy zamieszczony przez użytkownika orlan.

W ampule wykonanej ze szkła boro-

krzemowego (zdjęcie nr 1) na 500ml z zaworem rotaflo umieszczono 72 tabletki Acataru acti tabs (6 opakowań) zawierających łącznie 4320mg (21mmoli) chlorowodoru (+) pseudoefedryny (201.5g/mol) łączna masa tabletek 9.9g. Dodano 4.5g (160mmol) fosforu (P=31g/mol) po czym 19.8 g (156mmol) jodu (I2=254g/mol) a następnie 5ml wody (wodę należy dodawać na końcu ze względu na możliwą gwałtowną reakcję). Szybko zakręcono zawór rotaflo i wstawiono to termostatu wykonanego z frytownicy (zdjęcie nr 2) (np. firmy Severin) napełnionej olejem rzepakowym. Ampulę wygrzewano w 140°C przez 24 h.

Następnie ampulę ochłodzono i odkręcono zawór spuszczać gazowy HI do naczynia z wodą. Ostrożnie dolano 50 -100ml wody do środka ampuli szczególnie uważając na białe kryształy energicznie reagujące z wodą gromadzące się na w górnej jej czę-

⁹¹ <http://talk.hyperreal.info/metkatynon-tek-ogolny-t16067-48.html> (zachowana oryginalna pisownia bez wulgaryzmów)

ści. Po dokładnym wymieszaniu jej zawartość wiano ostrożnie do zimnego roztworu 30 -50 g NaOH w 500ml destylowanej lub gotowanej H₂O. Następnie oddestylowano 200ml wody z metaamfetaminą przy użyciu zestawu do destylacji prostej. Destylat zawierającą metaamfetaminę ekstrahowano 5x po 30 ml eteru naftowego lub benzyny ekstrakcyjnej oddzielając górna warstwę. Połączone ekstrakty benzynowe wysuszono bezwodnym NaSO₄ i po odsączeniu go nasycono suchym chlorowodorem. Wydajność ok. 2g (50%) białego chlorowodoru (+) metaamfetaminy. Chlorowodorek otrzymany tą metodą zawiera niewielką ilość 1-5% chlorowodoru racemicznej pseudoefedryny. Alternatywna metoda otrzymywana chlorowodoru Destylat zawierający metaamfetaminę zobojętniono do pH 7. Roztwór odparowano do sucha w zlewce na łaźni olejowej (frytkownicy) w 140 st C. Wydajność i czystość zbliżona do metody z ekstrakcją.

W przypadku zastosowania czystego chlorowodoru (-)efedryny (201.5g/mol) - 1.9g, P - 0.95g, I2 - 3,8g, H₂O - 1ml otrzymano 1,45g 83% wyd. teor. chlorowodoru (+) metaamfetaminy (185.5g/mol)

0. Ampuła to tzw. naczynie Schlenka o grubych ściankach ok. 2 - 3 mm dostępne w zakładach szklarskich lub firmach produkujących lub sprzedających szkło chemiczne np. LABIT w Polsce.

1. Ampułę z frytownicą dobrze jest umieścić w jakiejś osłonie np w starej szafie na wypadek wybuchu. Ciśnienie w niej panujące nie jest duże ok 2-5at w czasie grzania.

2. Frytownica to po prostu urządzenie do robienia frytek dostępne w każdym AGD

3. Użyto oleju rzepakowego, bo najmniej śmierdzi jeszcze lepszy byłby silikonowy ale ten jest droższy. Olej słonecznikowy, smalec Planta lub olej parafinowy z apteki są gorsze od oleju rzepakowego. Zamiast

oleju rzepakowego można również zastosować tradycyjną parafinę z tradycyjnych świec.

4. Otrzymany tak chlorowodorek jest drobnokrystaliczny do palenia należy go przekrystalizować najlepiej z wody destylowanej przez powolne odparowanie w zlewce na łaźni olejowej nastawionej na ok. 100 C lub mniej o ile chcemy mieć większe kryształy. Większe kryształy lepiej dyfundują dając mniejsze straty.

5. Zamiast Acataru możemy użyć Sudafed, Cirrus lub Disophrol. Ten ostatni zawiera siarczan pseudoefedryny. Jon SO₄ redukuje się w warunkach reakcji do H₂S co będzie podwyższać ciśnienie w ampule. Z Sudafedu należy zmyć brązową otoczkę ilość jodu fosforu i wody należy przeliczyć na całą masę tabletki aczkolwiek najlepiej wyekstrahować pseudoefedrynę. Użycie Cirrusa jako całych tabletek daje mierne efekty.

6. METODE TE PODAŁEM PO TO ABYŚCIE NIE ROBILI TEGO NIGDY W BUTELKACH PLASTIKOWYCH BO ZOSTANIECIE KALEKAMI O ILE W OGÓLE PRZEŻYJCIE WYBUCH!⁹²

Przytoczone opisy są tylko wybranymi sprawdzonymi metodami otrzymywania substancji psychoaktywnych. Na portalach o tej tematyce można ujawnić szereg innych metod. Zostały one zaprezentowane jako materiał poglądowy potwierdzający niezbyt skomplikowany etap produkcji oraz mający na celu uświadomienie, z jakiego rodzaju narzędziami można spotkać się w trakcie działań na miejscu przetwarzania produktów zawierających pseudoefedrynę.

Pseudoefedryna (podobnie jak efedryna) działa w sposób zbliżony do amfetaminy, a więc jest stymulantem Ośrodkowego Układu Nerwowego (OUN). Do działań niepożądanych zalicza się między innymi bezsenność, bóle głowy, nudności, drgawki, tachykardię, podwyższone ciśnienie tętni-

⁹² <http://talk.hyperreal.info/metamfetamina-acataru-t29678.html> (zachowano oryginalną pisownię)

cze. Pseudoefedryna działa pobudzająco na OUN, a także zmniejsza łaknienie. Może powodować także uzależnienie psychiczne.⁹³ Na podstawie analizy treści zawartych na portalu hyperreal.info przez „konsumentów” substancji uzyskiwanych na bazie pseudoefedryny wnioskuje się, że np. zażywanie metkatynonu bardzo często traktowane jest zastępczo i związane jest z ograniczoną dostępnością w danej chwili innego rodzaju narkotyków (dotyczy w dużej części osób uzależnionych). Jednak silne właściwości uzależniające metkatynonu powodujące zażywanie coraz większych dawek – co powoduje konieczność przetworzenia dziennie kilku opakowań leku, czyni fakt odurzania się tymi substancjami „nieekonomicznym”.

W celu przeciwdziałania wykorzystaniu pseudoefedryny zawartej w produktach leczniczych do celów związanych z produkcją substancji psychoaktywnych opracowano projekt ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii. Projekt wzorem innych krajów, m.in. Czech, Niemiec wprowadzałby reglamentację opisanych produktów. Zaproponowana zmiana ma na celu ograniczenie możliwości zakupu produktów leczniczych, w jednorazowej transakcji sprzedaży, do 720 mg pseudoefedryny w postaci soli w produkcie lub produktach leczniczych. Zaproponowana zmiana nie będzie przeszkodą dla osób zapotrzebowujących się w produkty lecznicze w celach leczenia infekcji górnych dróg oddechowych. Będzie natomiast przeciwdziałać kupowaniu przez niektóre osoby produktów leczniczych w ilościach hurtowych w celu pozamedycznego wykorzystania pseudoefedryny.⁹⁴

Gwarantem przestrzegania unormowań zawartych w projekcie ustawy ma być przepis karny traktujący o tym, że “Kto, wbrew przepisowi art. 41 ust. 4a, w ramach jednorazowej transakcji sprzedaży wydaje

z apteki lub punktu aptecznego produkty lecznicze zawierające w swoim składzie pseudoefedrynę, posiadające, zgodnie z art. 23a ustawy z dnia 6 września 2001 r. – Prawo farmaceutyczne, kategorię dostępności „wydawane bez przepisu lekarza - OTC”, w opakowaniu albo opakowaniach dopuszczonych do obrotu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej zawierających łącznie więcej niż 720 mg pseudoefedryny, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.”⁹⁵

Procesu legislacji związanego z przyjęciem ustawy nie udało zakończyć się w trakcie ubiegłej kadencji Sejmu. Wydaje się jednak, że z uwagi na bardzo istotną kwestię, która ma to uregulować, proces ten zostanie szybką ścieżką procedowany w obecnej kadencji.

⁹³ Uzasadnienie do projektu z dnia 15.03.2011 r. Ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii zamieszczonego na stronie http://www.mz.gov.pl/wwwfiles/ma_struktura/docs/projekt_przecznarko_17032011.pdf

⁹⁴ Tamże.

⁹⁵ Projekt z dnia 15.03.2011 r. Ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii zamieszczonego na stronie http://www.mz.gov.pl/wwwfiles/ma_struktura/docs/projekt_przecznarko_17032011.pdf

Ewa Mańka

Wykładowca Zakładu Prawa Szkoły Policji w Pile

WYBRANE ZAGADNIENIA PSYCHOLOGII ŚLEDCZEJ

Celem tego artykułu jest przybliżenie policjantom służby kryminalnej dorobku psychologii śledczej oraz możliwości wykorzystania jej w procesie wykrywczym, a zwłaszcza istoty, celu i efektów profilowania.

1. Zadania psychologii śledczej

Psychologia śledcza wyodrębniła się z dziedziny psychologii sądowej, w latach 80. XX wieku. Terminu tego, użył jako pierwszy, profesor psychologii Uniwersytetu w Liverpoolu **Dawid Canter**. Psychologia śledcza zajmuje się wykorzystaniem wiedzy psychologicznej dla celów postępowania przygotowawczego. W zakresie psychologii śledczej mieszczą się trzy obszary zagadnień [por. Gierowski, 2002]:

- 1) psychologiczne zasady prowadzenia dochodzenia lub śledztwa - uzyskiwanie informacji od osób podejrzanych i świadków, stosowanie odpowiednich strategii śledczych - psychologia zeznań,
- 2) wiedza o zachowaniach przestępczych, teorie wyjaśniające związek między osobowością sprawcy a popełnionym czynem - procesy motywacyjne, uwarunkowania agresji, wpływ mechanizmów działania w grupie,
- 3) metodologia i analiza danych odnoszących się do określonego przestępstwa – profilowanie psychologiczne.

Podstawą profilowania jest następujące założenie metodologiczne [Gierowski, 2002 s. 14]:

- ▶ W każdym działaniu, także w zachowaniu przestępczym, człowiek przejawia

swoje indywidualne cechy, które odzwierciedlają się często w efektach i śladach jego działania.

- ▶ Na podstawie sposobu działania i pozostawionych śladów, można wnioskować o indywidualnych właściwościach psychofizycznych sprawcy, w tym szczególnie o jego osobowości i procesach motywacyjnych.

2. Profilowanie a typowanie sprawcy

Profilowanie - to proces lub próba identyfikacji i opisu wartości określonych wymiarów, czy cech osobowościowych, psychopatologicznych itp. sprawcy.

Według pionierów profilowania takich jak: Ault, Canter, Edelbacher, Ressler, **profilowanie to dochodzenie do krótkiej, dynamicznej charakterystyki, zwięzłej ujmującej najważniejsze cechy nieznanego sprawcy i przejawy jego działania** [Gierowski, 2002 s. 14].

- ▶ **PROFIL**- to efekt profilowania,
- ▶ **TYPOWANIE** - to proces dopasowywania stworzonego profilu do danej populacji, wytypowanie z niej osób, które do profilu pasują, uwzględniając cechy i wymiary bardzo rzadkie i ich natężenie oraz niepowtarzalny układ tych wymiarów - wyjątkową konfigurację wymiarów.

Należy podkreślić, że profil nie będzie wskazywał konkretnej osoby, lecz grupę osób, które do niego pasują. Ekspertyza sądowa, której przedmiotem jest profil poszukiwanego sprawcy, nie będzie mogła mieć charakteru konkretnego dowodu potwierdzającego sprawstwo określonego

człowieka. Ma natomiast olbrzymią wagę w planowaniu i podejmowaniu tych działań operacyjnych, które zmierzają do wykrycia i wskazania poszukiwanego sprawcy, a także ujawnienia i zabezpieczenia dowodów w konkretnej sprawie. Dopiero podjęte czynności śledcze odnośnie grupy ludzi, których udało się wytypować przy pomocy profilu, mogą doprowadzić do konkretnego przestępcy [Gierowski, 2002 s.15].

R.M. Holms i S.T. Holms uważają, że **podstawowym celem profilowania jest nie tylko społeczna i psychologiczna ocena sprawcy, ale także psychologiczna ocena przedmiotów należących do podejrzanego sprawcy oraz sugerowanie najlepszych strategii przesłuchania go.** Informacje zawarte w profilu mają pomóc zawęzić zakres prowadzonego śledztwa i przyspieszyć rozwiązanie sprawy [Gierowski, Jaśkiewicz - Obydzińska, Najda 2008 s.238].

3. Modele profilowania

3.1. Profilowanie amerykańskie oparte jest na **tworzeniu bazy danych** obejmującej m.in. cechy sprawcy, miejsca zdarzenia, wyniki ekspertyz, informacje z wywiadów ze skazanymi, doświadczenia ze śledztw, do której wprowadza się **przypadki wykrytych i niewykrytych zabójstw i innych przestępstw o znacznym nasileniu przemocy.** Kolejne przestępstwa porównuje się z tymi, z bazy danych i na tej podstawie określa przypuszczalny typ sprawcy.

Opiera się na wnioskowaniu dedukcyjnym, rozumowaniu zdroworozsądkowym. Profilujący wyciąga wnioski z zasad ogólnych, doświadczenia życiowego, np. zaplanowana i dobrze zorganizowana zbrodnia nasuwa hipotezę, że mógł jej dokonać sprawca dobrze zorganizowany i planujący. Najważniejsze znaczenie mają informacje pochodzące bezpośrednio z miejsca zdarzenia [Gierowski, Jaśkiewicz- Obydzińska, Najda 2008, s.234].

Obecnie wiodącą pozycję w psychologii śledczej, zwłaszcza w sprawach profilowania psychologicznego zajmują Stany

Zjednoczone. Badaniami w tym zakresie zajmuje się głównie Akademia FBI [Gierowski, Jaśkiewicz-Obydzińska, Najda 2008].

W 1978 r. Wydział Badań nad Zachowaniem Akademii FBI w Quantico wprowadził Program Profilowania Psychologicznego, opracowany przy pomocy psychologów, którzy uczestniczyli w pracy Policji, interpretując zachowania sprawców pod kątem ustalenia motywów działania. W 1984 w FBI utworzono Centrum Analizy Przestępstw Brutalnych, udzielające konsultacji Policji w całym kraju, specjalizujące się w sprawach zabójstw seryjnych na tle seksualnym. Agenci FBI prowadzili wywiady z seryjnymi zabójcami, analizowali akta spraw skazanych sprawców w celu zidentyfikowania najważniejszych cech sprawców, ich motywacji oraz specyficznych zachowań, wykorzystując te informacje do tworzenia baz danych i utworzenia systemu identyfikacji sprawców zabójstw seryjnych. Już w latach 80. w badaniach nad użytecznością profilowania psychologicznego (Sekcja Rozwoju i Badań Naukowych Wydziału Szkoleniowego FBI) na podstawie analiz 192 spraw, okazało się, że sprawcy zostali zidentyfikowani w 88 przypadkach, co stanowiło 46% tych spraw, a sporządzony profil psychologiczny okazał się użyteczny z następujących powodów [Gierowski 2002, 2008]:

- nadał właściwy kierunek śledztwu,
- pomógł w lokalizacji podejrzanych,
- pomógł zidentyfikować sprawców,
- tylko w 15% przypadków był bezużyteczny.

Czteroetapowy schemat typowania przyjęty przez FBI składa się z następujących etapów [Gierowski 2002, 2008]:

- 1) gromadzenie danych o zdarzeniu
- 2) klasyfikacja przestępstwa
- 3) rekonstrukcja przestępstwa /odtworzenie przebiegu zdarzenia /
- 4) sporządzenie **profilu**

Według R.K. RESSLERA w **profilowaniu sprawcy wyróżnić należy 7 kro-**

ków [Gierowski, Jaśkiewicz- Obydzińska, Najda 2008, s.233]:

- 1) ocena samego aktu przestępczego,
- 2) ocena i analiza szczegółów miejsca zdarzenia,
- 3) opis i wieloaspektowa analiza ofiary,
- 4) ocena raportów policyjnych,
- 5) ocena protokołu sekcji zwłok i innych badań medyczno-sądowych,
- 6) opracowanie profilu z najważniejszymi cechami charakteryzującymi sprawcę,
- 7) sugestie dla prowadzących śledztwo sformułowane na podstawie skonstruowanego profilu.

Praca specjalisty przygotowującego profil kryminalny, podobna jest do pracy lekarza stawiającego diagnozę i ustalającego plan leczenia. Profiler zbiera i ocenia dane, rekonstruuje sytuację, stawia określone hipotezy, buduje profil i testuje go w praktyce, przyjmuje i analizuje rezultaty i poddaje je kolejnej ocenie. Proces tworzenia profilu kryminalnego w modelu FBI stanowi 6 etapów i zawiera 2 filtry kontrolne [Gradoń 2010, s.166-174]:

Etap I - Zbieranie danych dla celów profilowania

Stanowią informacje o miejscu przestępstwa (fizyczny materiał dowodowy, struktura materiału dowodowego, położenie ciała, użyta broń), informacje wiktymologiczne o ofierze (środowisko społeczne, nawyki, zwyczaje, środowisko rodzinne, czas, kiedy po raz ostatni była widziana żywa, wiek, stan fizyczny, sytuacja zawodowa), szczegółowe informacje kryminalistyczne (określenie przyczyny i czasu śmierci, opis zadanych ran i obrażeń, pełna analiza toksykologiczna, dane z sekcji zwłok i badań laboratoryjnych), informacje z raportów policyjnych, dokumentacja fotograficzna.

Etap II - Organizacja i integrowanie danych dla celów dalszego procesu decyzyjnego

- 1) określenie typu i „stylu” zabójstwa według sześciu kategorii:

- a) zabójstwo pojedyncze - 1 zdarzenie, 1 ofiara, 1 miejsce,
  - b) zabójstwo podwójne - 1 zdarzenie, 2 ofiary, 1 miejsce,
  - c) zabójstwo potrójne - 1 zdarzenie, 3 ofiary, 1 miejsce,
  - d) zabójstwo masowe - 1 zdarzenie, 4 ofiary lub więcej, 1 miejsce:
    - klasyczne (brak związku między zabójcą a ofiarami),
    - w rodzinie (związek między sprawcą a ofiarami),
    - masowe zabójstwo/samobójstwo (sprawca popełnia samobójstwo po zamordowaniu ofiar).
  - e) zabójstwo typu spree - 1 zdarzenie rozciągnięte czasie, 2 ofiary lub więcej, 2 miejsca zdarzenia lub więcej, brak okresu wyciszenia między zabójstwami,
  - f) zabójstwo seryjne - 3 zdarzenia lub więcej, 3 ofiary lub więcej, 3 miejsca zdarzenia lub więcej, okres wyciszenia między zabójstwami [Gradoń, 2010 s.168].
- 2) ustalenie głównego zamiaru sprawcy:
    - a) czyn dokonany w ramach „zawodowej działalności przestępczej” stanowiącej zawód i źródło utrzymania sprawcy, zamiar finansowy
    - b) zamiar o charakterze emocjonalnym, np. z zemsty, w samoobronie,
    - c) zamiar o charakterze seksualnym.
  - 3) ustalenie stopnia zagrożenia dla ofiary - poziom ryzyka,
  - 4) ustalenie stopnia zagrożenia dla sprawcy - poziom ryzyka,
  - 5) ustalenie potencjału eskalacji działań sprawcy,
  - 6) ustalenie czynników związanych z czasem, którym dysponuje sprawca,
  - 7) ustalenie czynników związanych z lokalizacją miejsca.

Etap III - Ocena przestępstwa

Obejmuje: rekonstrukcję przestępstwa (przebieg, stopień planowania, stopień organizacji techniki opanowania ofiary), klasyfikacja przestępstwa według kategorii zorganizowane/niezorganizowane, inscenizacja/celowe przebudowanie miejsca

zbrodni dla zmylenia Policji/, ustalenie motywacji sprawcy, ustalenie dynamiki miejsca zbrodni.

Etap IV - Budowanie profilu kryminalnego

Profil budowany jest w oparciu o doświadczenie zawodowe profilerów i jego ocenę faktów i zdarzeń, natomiast stwierdzenia znajdujące się w profilu uznawane są za hipotezy. Według instrukcji FBI, profil powinien zawierać następujące elementy:

- 1) informacje ogólne o sprawcy (inteligencja, wykształcenie, doświadczenie wojskowe, sytuacja zawodowa, życiowa, zdolności interpersonalne, stosunki z innymi osobami),
- 2) charakterystyka fizyczna sprawcy (pochodzenie etniczne, wiek, wzrost, waga, budowa ciała),
- 3) nawyki sprawcy (przewidywania odnośnie stopnia zorganizowania sprawcy, używanie alkoholu i narkotyków, hobby i zainteresowania),
- 4) poglądy i wartości wyznawane przez sprawcę (na temat kobiet ich roli i pozycji społecznej, stosunki rodzinne, poglądy polityczne, podejście do spraw seksualnych),
- 5) przewidywania na temat zachowania sprawcy przed i po dokonaniu przestępstwa (nietypowe zachowania, przewidywalne czynniki stresowe będące impulsem do dokonania zbrodni, sugestie na temat zachowań po dokonaniu przestępstwa, np. nadmierne spożycie alkoholu, gwałtowne postępowanie)
- 6) sugestie i rekomendacje dla organów ścigania odnoszące się do:
  - sprowokowania sprawcy do określonego działania, co może mieć znaczenie wykrywcze, np. informacje w mediach,
  - przygotowania i przeprowadzenia zatrzymania podejrzanego uwzględniając jego stan psychiczny i zachowanie, użycie specjalnych środków, zastosowanie zasadzki,
  - przesłuchania podejrzanego (taktyki i technik).

I Filtr kontrolny - sprawdzenie profilu

Sporządzony profil musi być zbieżny z:

- rekonstrukcją przestępstwa,
- całością materiału dowodowego z miejsca zbrodni i protokołem sekcji zwłok,
- klasyfikacją danych w etapie II,
- zestawem sugestii i rekomendacji dla dalszego postępowania.

Po stwierdzeniu niekompletności zbudowanego profilu z wcześniejszymi ustaleniami, dokonuje się jego modyfikacji.

Etap V - Praca dochodzeniowo-śledcza

Profil w formie pisemnej przekazuje się organowi prowadzącemu śledztwo, który uwzględnia sugestie do dalszego postępowania oraz dokonuje typowania osób, które odpowiadają sylwetce psychofizycznej nieznanego sprawcy określone w profilu.

II Filtr kontrolny - nowe dowody, kolejna modyfikacja profilu

Etap VI - Aresztowanie podejrzanego

Na tym etapie porównuje się sylwetkę psychofizyczną podejrzanego z sugestiami zawartymi w profilu, Jeżeli podejrzanym przyznaje się do popełnienia przestępstwa, konieczne jest przeprowadzenie z nim wywiadu, który służy jako ostateczna metoda weryfikacji hipotez postawionych w profilu.

Brent Turvey opracował własną metodę profilowania, którą nazwał **Analizą Śladów Behawioralnych**. Profilowanie powinno się opierać na drobiazgowej analizie materiału dowodowego - śladów fizycznych i behawioralnych oraz wnioskowaniu dedukcyjnym, czyli **wyprowadzaniu wniosków na temat charakterystyki osobowościowej sprawcy z przesłanek w postaci zabezpieczonych i rozpoznanych śladów** [Gradoń, 2010, s. 200].

Model ten składa się z następujących komponentów - etapów [Gradoń, 2010, s.202-206]:

Komponent I - analiza śladów kryminalistycznych i behawioralnych pod kątem rekonstrukcji interakcji między ofiarą a sprawcą.

Komponent II - analiza wiktymologiczna cech ofiary i ocena ryzyka.

Komponent III - analiza cech miejsca zbrodni:

- 1) typu miejsca (punkt pierwszego kontaktu, pierwszorzędne, drugorzędne i pośrednie miejsce zbrodni),
- 2) sposobu zbliżenia się sprawcy do ofiary,
- 3) metody ataku (pokonania, obezwładniania, unieszkodliwiania ofiary).

Komponent IV - charakterystyka nieznanego sprawcy przestępstwa.

W odróżnieniu od przedstawicieli innych szkół profilowania kryminalnego, Turvey uważa, że za pomocą wnioskowania dedukcyjnego można ustalić tylko cztery cechy sprawcy, które mogą mieć znaczenie dochodzeniowo-śledcze, są to:

- 1) znajomość określonych technik przestępczych,
- 2) stopień znajomości ofiary, np. używanie imienia ofiary, brak śladów wtargnięcia siłą do mieszkania itp.,
- 3) stopień znajomości miejsca przestępstwa,
- 4) posiadanie przez sprawcę specjalistycznych umiejętności i znajomość nietypowych metod (nieдоступnych przeciętnym osobom).

Profilowania dedukcyjnego nie można wykorzystać do wskazania konkretnej osoby jako sprawcy przedmiotowego przestępstwa, jednakże ma ono zastosowanie do formułowania sugestii na temat określonego typu osoby, mającej określone cechy psychologiczne i emocjonalne. Ponadto znaczenie procesowe mogą mieć następujące informacje, których zaprezentowanie jest rolą profilerów [Gradoń, 2010, s. 205-206]:

- 1) rozpoznanie materiału dowodowego - analiza dowodów, zaprezentowanie

struktury i ciągu przyczynowo-skutkowego wydarzeń w czasie przestępstwa, wyjaśnienie natury interakcji między ofiarą i sprawcą,

- 2) rozpoznanie i opisanie *modus operandi*, „podpisów” i motywów działania sprawcy, np. cechy wspólne kilku przestępstw dokonanych przez jednego sprawcę,
- 3) rozpoznanie stanu psychicznego sprawcy,
- 4) ocena stopnia premedytacji i złych intencji oskarżonego (dla sądu),
- 5) ocena zachowań sadystycznych sprawcy - wskazanie przed sądem czynów, które można nazwać mianem **tortur** - definiowanych jako zadawanie bólu fizycznego, forma kary - metoda wymuszenia posłuszeństwa lub sposób zaspokojenia sprawcy.

Zdaniem tego autora, efektywnymi praktykami w tworzeniu profili nieznanymi sprawców przestępstw mogą być, poza nielicznymi przypadkami, tylko osoby o wieloletnim doświadczeniu policyjnym i doskonałym przygotowaniu kryminalistycznym [Gradoń, 2010, s. 206].

3.2. Profilowanie brytyjskie reprezentowane przez Centrum Psychologii Śledczej pod kierownictwem Dawida Cantera, opiera się na analizie statystycznej przestępstwa, ofiary, cech charakterystycznych sprawcy. Analiza statystyczna obejmuje badanie związków między właściwościami sprawcy, ofiary a pewnymi cechami miejsca zdarzenia. **Punktem wyjścia są informacje zebrane ze spraw wykrytych.** Opiera się na wnioskowaniu indukcyjnym [Gierowski, Jaśkiewicz-Obydzińska, Najda 2008].

Canter zauważył, że osoba budująca profil nieznanego sprawcy musi opierać się na bardzo ograniczonym materiale dowodowym, nie mając możliwości obserwowania przebiegu zdarzeń i zachowania samego przestępcy podczas tych zdarzeń. **Niemżliwe jest także poznanie myśli i stanu psychicznego sprawcy podczas dokonywania przestępstw, a więc podstawą do**

budowy profilu mogą być tylko zewnętrzne przejawy jego działania [Gradoń 2010, s. 207].

Fundamentem proponowanego przez niego modelu profilowania są dwie hipotezy:

- 1) **hipoteza spójności działania sprawcy** - regularność w sposobie dokonywania przestępstw przez sprawcę wynikająca z cech osobowych sprawcy, a nie z okoliczności, w których doszło do przestępstwa, wychwycenie „**spójności w działaniu**” (np. dokonywanie przestępstw na określonym obszarze) powinno pozwolić na powiązanie sprawcy z serią przestępstw,
- 2) **hipoteza swoistości przestępstwa - stopień specjalizacji sprawcy w dokonywaniu konkretnych typów przestępstw.**

Opisane powyżej zmienne: spójność działania sprawcy oraz swoistość przestępstwa oraz **teoria relacji międzyludzkich Cantera**, według której **przestępstwa powinno się określać jako formy związków interpersonalnych, w których daje się zauważyć szczególne sposoby traktowania innych osób przez sprawcę** (traktowanie ofiary jak przedmiotu, osoby, „pojazdu - środka transportu” dla pragnień, oczekiwań i przestępcy), pozwolą opisać związek między cechami osobowości sprawcy przestępstwa a jego działaniem, zachowaniem [Gradoń, 2010, s. 210].

3.3. Profilowanie geograficzne

Metoda opracowana i wykorzystywana przez kanadyjską Policję w Vancouver, pierwszy profil stworzono w 1990 r., wykorzystując analizy informacji brutalnych, **seryjnych przestępstw.**

Metoda opiera się na tzw. **przestrzennym zachowaniu przestępcy oraz na poszukiwaniu związków i zależności pomiędzy różnymi miejscami popełnienia przestępstwa** (preferencje sprawcy w zakresie terenu, na którym działa: lokalizacja, odległość, struktura terenu, punkty zaczerpienia, np. poprzednie miejsca zamieszka-

nia, szkoły, praca, miejsca często odwiedzane przez sprawcę, miejsca zamieszkania rodziny, przyjaciół).

Wykorzystuje program analityczny tzw. geograficzną lokalizację przestępcy, po wprowadzeniu informacji o kolejnych miejscach przestępstw, powstaje **rozkład prawdopodobieństwa zamieszkania lub zatrudnienia przestępcy - tzw. powierzchni zagrożenia**, a następnie rozkład ten nakładany jest na mapę okolicy, w której przestępstwa dokonano tworząc **geoprofil.**

Profilowanie geograficzne nie wymaga konieczności stworzenia profilu psychologicznego, choć stworzony profil także jest przydatny. Przygotowanie profilu geograficznego wymaga natomiast szczegółowej analizy akt sprawy, dokumentacji fotograficznej z miejsca zdarzenia, rozmów z policjantami, analitykami, obecności na miejscu zdarzenia, analizy statystyk przestępczości w okolicy miejsca zdarzenia, analizy miejsca czynu i tempa poruszania się sprawcy wykorzystując możliwe środki transportu [Gierowski 2002, s. 24-26].

Zdaniem autora tego modelu profilowania - D.K. Rossmo, praktycznym celem tej metody jest dostarczenie organom ścigania informacji o prawdopodobieństwie zamieszkania sprawcy w określonym miejscu, przez co śledztwo i podejmowane w jego ramach czynności operacyjne mogą być skoncentrowane w tych obszarach, gdzie aktywność przestępcy jest najbardziej prawdopodobna [Gierowski, Jaśkiewicz-Obydzińska, Najda 2008, s. 236].

W śledztwie, profilowanie geograficzne może pojawić się jako jeden z następujących etapów [Gierowski 2002, s. 25]:

- 1) pojawienie się serii przestępstw,
- 2) tradycyjne techniki śledcze,
- 3) analiza porównawcza pod kątem seryjności przestępstw,
- 4) opracowanie profilu psychologicznego,
- 5) profilowanie geograficzne,
- 6) nowe strategie śledcze.

Rossmo, opierając się na danych statystycznych i pracach m.in. Paula i Patricii Brantingham oraz Rhodesa i Conly'ego,

opracował swój system profilowania geograficznego, wychodząc z następujących założeń [Gradoń, 2010, s. 220]:

- 1) do większości przestępstw dochodzi w relatywnie małej odległości od miejsca zamieszkania sprawcy,
- 2) liczba przestępstw zmniejsza się wraz ze wzrostem odległości od miejsca zamieszkania sprawcy,
- 3) młodociani przestępcy są mniej mobilni od dorosłych sprawców,
- 4) wzorce i styl przemieszczania się sprawców i pokonywanie przez nich odległości różnią się, zależnie od typu przestępstwa.

Szczególne znaczenie dla opracowania profilu geograficznego mają następujące czynniki:

- typ miejsca zdarzenia - miejsce spotkania ofiary, ataku, zabójstwa, porzucenia zwłok
- „kulisy celu ataku” - struktura przestrzenna i wynikające z niej możliwości działania dla sprawcy,
- styl „łowiecki” sprawcy – metody wyszukiwania ofiar i metody ataku,
- siatka dróg,
- lokalizacja przystanków autobusowych i stacji kolejowych,
- granice fizyczne i psychologiczne miejsca zdarzenia,
- struktura administracyjna i wykorzystanie terenu,
- demografia okolicy,
- działalność rutynowa ofiar.

Profilowanie geograficzne może mieć następujące zastosowanie [Gradoń, 2010, s. 226]:

- do szeregowania potencjalnych sprawców z punktu widzenia ich istotności dla prowadzonego postępowania,
- dla dyslokacji sił policyjnych - kierowanie patroli w określone miejsca, przygotowanie blokad dróg,
- dla optymalizacji zdobywania informacji w konkretnych okolicach (konkretne osiedla, dzielnice),

- do uszczegółowienia pytań do policyjnych i zewnętrznych baz danych - załączenie kryteriów wyszukiwania,
- do priorytetyzacji danych adresowych przy przeszukiwaniu administracyjnych baz danych.

3.4. Profilowanie Instytutu Ekspertyz Sądowych

Model profilowania stworzony w Zakładzie Psychologii Sądowej Instytutu Ekspertyz Sądowych w Krakowie ma **charakter eklektyczny**. Wykorzystuje model profilowania opracowany przez specjalistów FBI oraz wyniki badań własnych pracowników IES, finansowanych przez Komitet Badań Naukowych.

W odróżnieniu od innych modeli, kładzie szczególny nacisk na psychologiczną analizę danych, a zwłaszcza **rolę procesu motywacyjnego sprawcy**.

Składa się z następujących etapów [Gierowski 2002 s. 185-228]:

- I - wstępna analiza danych,**
- II - typologiczna analiza danych,**
- III - rekonstrukcja zdarzenia,**
- IV - ocena procesu motywacyjnego sprawcy,**
- V - charakterystyka sprawcy.**

ETAP I - Wstępna analiza danych

Profilujący musi zapoznać się szczegółowo z danymi zawartymi w aktach sprawy, które mogą wskazywać na sposób działania sprawcy.

Najważniejsze źródła danych:

- zgłoszenia o popełnieniu przestępstwa,
- oględziny miejsca zdarzenia,
- ekspertyzy i wyniki badań laboratoryjnych,
- eksperymenty śledcze,
- oględziny przedmiotów i miejsc,
- protokoły oględzin i sekcji zwłok,
- protokoły zeznań świadków,
- dokumentacja fotograficzna,
- dane etniczne, rasowe, warunki socjalne,
- położenie geograficzne.

Wstępna analiza danych obejmuje:

1) **dane dotyczące miejsca:**

Położenie geograficzne miejsca zdarzenia, opis miejsca: kontaktu sprawcy ofiarą, napadu, przetrzymywania, zabójstwa, porzucenia / ukrycia zwłok; otoczenie miejsca zdarzenia – inne zabudowania, potencjalni świadkowie, drogi ucieczki; pozostawione ślady np. daktyloskopijne, traseologiczne, biologiczne, mikroślady; pobrane próbki do badań; penetracja pomieszczeń; straty - kradzieże, zniszczenia, podpalenia, zabite zwierzęta; narzędzia zbrodni, przedmioty przyniesione przez sprawcę i pozostawione na miejscu; napisy, rysunki wykonane przez sprawcę na szybach, lustrach, ciele ofiary, przesłanki wskazujące na użycie pojazdu; sąsiedztwo - odległość od najbliższego sąsiada, status ludzi w tej okolicy, przestępczość, obyczaj.

2) **dane dotyczące ofiary - dane wikty-mologiczne:**

Profilujący, nie znając sprawcy, poprzez dokładną analizę danych o ofierze, może zdobyć niektóre istotne informacje o sprawcy. **Istotne są następujące informacje o ofierze:** płeć, wiek, stan cywilny, miejsca zamieszkania, miejsca pracy, zawód, wykształcenie, karalność, biografia, rodzina, środowisko społeczne, role społeczne, tryb życia, majątek, osoby znaczące, właściwości psychiczne, zwyczaje, wrogość, opinie w otoczeniu, problemy, nałogi, osobowość, rozwój seksualny i partnerzy, upodobania, orientacje psychoseksualne, dewiacje, cechy fizyczne, wygląd zewnętrzny, blizny, tatuaże, stan zdrowia, ułomności, wyniki sekcji, badania medyczne, czas zgonu, przyczyna zgonu, obrażenia, okoliczności kiedy widziana była po raz ostatni, środki bezpieczeństwa podejmowane przez ofiarę, miejsca pobytu przed śmiercią - „mapa podróży”, czynności wykonywane przed i w chwili zdarzenia, położenie ciała, typ broni, przedmioty nie należące do ofiary - więzy, pętle, wstążki, przedmioty umieszczone w ciele.

3) **dane dotyczące czasu:**

umiejscowienie w czasie: godzina, dzień tygodnia, doba, miesiąc, pora roku; **czas trwania zdarzenia:** czas, jaki sprawca poświęcił na dotarcie do miejsca, czas wykonywanych czynności na miejscu zdarzenia, czas zadawania ran, dodatkowych aktów z ciałem, czas na ukrycie zwłok, zacieranie śladów, na opuszczenie miejsca, wpływ czasu od poważnych ciosów do zgonu, czas od zgonu do odkrycia zwłok, całkowity czas zdarzenia.

4) **wstępne ustalenia śledztwa** (ogłędziny, sąsiedztwo, ekspertyzy, dokumentacja fotograficzna, zeznania świadków, informacje od osoby zgłaszającej).

ETAP II - Typologiczna analiza danych

Do najważniejszych ustaleń podejmowanych podczas klasyfikacji danych należą ustalenia:

- 1) typu zabójstwa (pojedyncze, podwójne, potrójne, „szaleńcze” seryjne),
- 2) stopień ryzyka ponoszonego przez sprawcę w analizowanym zdarzeniu, a także stopień ryzyka ofiary (im wyższy poziom ryzyka ofiary, tym niższy sprawcy i odwrotnie),
- 3) etapy zdarzenia (wstępny - przygotowanie, zasadniczy, końcowy - zatarcie śladów oddalenie z miejsca zdarzenia),
- 4) eskalacja zachowań agresywnych i lub seksualnych wobec ofiary (poziom: niski, średni, wysoki),
- 5) lokalizacja (ustalenie miejsca napadu, miejsca dysponowania ofiarą - ukrycia, miejsce spowodowania śmierci, miejsce położenia zwłok),
- 6) ustalenie głównej motywacji - to najważniejszy, najbardziej istotny powód, dla którego sprawca podjął decyzję o pozbawieniu życia ofiary oraz motywacji współwystępującej, np. dodatkowo motywacja: ekonomiczno-rabunkowa, seksualna, urojeniowa, emocjonalna - krzywda / uraz, działanie z zagrożenia, z chęci zemsty.

ETAP III - rekonstrukcja zdarzenia

To kwalifikacja prawna, rekonstrukcja zdarzenia, wybór ofiary, strategię panowania nad ofiarą, przesłanki wskazujące na planowanie i inscenizowanie działania przez sprawcę, dynamika zdarzenia, z uwzględnieniem procesu motywacyjnego sprawcy.

1. Etapy zdarzenia

Wnioskowanie o strukturze osobowości sprawcy musi być poprzedzone próbą rekonstrukcji całego zdarzenia.

W przypadku zabójstwa można wyodrębnić najczęściej 5 jego etapów, liczba tych etapów w niektórych przypadkach może wzrosnąć, ponieważ przebieg zdarzenia zależy od szeregu okoliczności, takich jak: zachowanie sprawcy i ofiary, ich emocje, zakres wyobraźni, indywidualne fantazje, zakłócenia, nieprzewidziane okoliczności.

Wymienia się następujące etapy zabójstwa [Szaszkiewicz, 2002, s.206-212]:

I etap: przed zabójstwem

Kształtuje się stopniowo w ciągu całego życia, zmierzając do wytworzenia mechanizmów osobowościowych predysponujących do dokonania zabójstwa. Istotne znaczenie mają:

- a) czynniki stresujące, urazy, frustracje, sytuacje trudne, traumatyczne przeżycia z dzieciństwa,
- b) czynniki wyzwalające decyzję o zabójstwie - bodziec wyzwalający u sprawcy negatywne emocje, rażąco nieproporcjonalne do sytuacji, np. drobne niepowodzenie, sprzeczka, pogardliwy komunikat osoby bliskiej.

II etap: akt zabójstwa

Atak sprawcy, poprzedza **decyzja** dotycząca 4 aspektów, decyzja ta może zapaść błyskawicznie lub może być rozciągnięta w czasie, obejmując:

- a) wybór ofiary – KOGO?
- b) dobór narzędzi przestępstwa – CZYM?
- c) wybór miejsca zdarzenia - GDZIE?
- d) wybór metody i sposobu zabójstwa - JAK?

Analizując powyższe elementy można stawiać kolejne hipotezy o właściwościach psychicznych nieznanego sprawcy.

III etap: dysponowanie ciałem ofiary

Po dokonaniu zabójstwa sprawca staje przed dylematem, co zrobić z ciałem ofiary, wskaźnikiem tego są następujące zachowania:

- a) wykorzystanie ciała po śmierci - do praktyk np. seksualnych, rytualnych, kanibalistycznych i innych,
- b) przetransportowanie ciała, ukrycie lub pozostawienie na miejscu zabójstwa,
- c) wykorzystanie ciała jako elementu „gry” z Policją, np. kaleczenie ofiary w celu wywołania przerażenia i szoku, ułożenie w zaskakującej lub poniżającej pozycji, aby uzyskać efekt zaskoczenia.

IV etap: zachowanie sprawcy bezpośrednio po zabójstwie

W odczuciu sprawcy, zabójcy na tle seksualnym, poprzez akt zabójstwa miały zostać zaspokojone jego sfrustrowane potrzeby i popędy, tymczasem zazwyczaj po zabójstwie sprawcy przeżywają rażącą dysproporcję między wyidealizowanymi fantazjami a brutalną, daleką od ideałów, rzeczywistością [Szaszkiewicz 2002, s. 209].

Przejawem tego etapu mogą być następujące zachowania i reakcje sprawcy:

- a) emocje negatywne związane z rozbieżnością między fantazją a rzeczywistością, np. rozczarowanie, złość, poczucie winy, wrogość do innych, stany depresyjne, wściekłość, chęć odwetu i inne,
- b) podtrzymywanie fantazji przez kontynuację zabijania - zabójstwa seryjne,
- c) zainteresowanie postępami śledztwa (śledzenie wiadomości w prasie, telewizji, internecie) w celu podtrzymania ekscytacji związanej ze zdarzeniem, zabezpieczenia przed zdemaskowaniem,
- d) obserwowanie odkrycia ciała - ekscytacja,
- e) zainteresowanie pogrzebem, odwiedzi-ny grobu, miejsca zabójstwa lub miejsc z nim związanych.

V etap: późniejsze zachowanie sprawcy

Może przejawiać się w różnych formach:

- a) odwiedzanie miejsca zabójstwa, np. potrzeba podtrzymania ekscytacji, element „gry”, poczucie winy,
- b) próba uczestniczenia w śledztwie – sprawcy mogą udawać świadków, osoby informujące, chcą pomagać policjantom,
- c) przechowywanie „pamiątek / trofeów” - drobnych przedmiotów, cennych dla ofiar, np. listy, zdjęcia lub bez znaczenia dla ofiar, ale wywołujących wspomnienia u sprawcy, np. guzik od ubrania,
- d) gromadzenie kolekcji przedmiotów związanych z zabójstwem i kontrolą ofiary, np. kajdanki, taśmy, broń, łańcuchy, narzędzia tortur,
- e) śledzenie relacji w mediach i zbieranie materiałów o podobnych sprawach – tworzenia poczucia własnej wyjątkowości, wielkości, porównywania z innymi zabójcami, korygowania swoich działań,
- f) prowadzenia zapisków w dzienniczkach, pamiętnikach, analizując własne przeżycia,
- g) nadużywanie alkoholu lub / i / narkotyków - obniżanie napięcia wynikającego z wiedzy o sobie - „jestem zabójcą” i szoku związanego z zabiciem człowieka; dla otoczenia może być widoczna wyraźna zmiana zachowania w tym aspekcie,
- h) wzmożone przejawy religijności - potrzeba odkupienia grzechu w gorliwej aktywności religijnej z powodu poczucia winy.

2. Odtworzenie dynamicznego przebiegu zdarzenia

Celem tego etapu jest odtworzenie przez profilującego możliwie pełnego obrazu wydarzeń związanych z zabójstwem tak, aby spojrzeć na to zdarzenie w sposób całościowy.

Najistotniejszymi aspektami przebiegu zdarzenia są:

- a) sekwencja zdarzeń (układy zachowań następujących po sobie, ciągi),
- b) mechanizm obrażeń (tortur) i śmierci – może wskazywać na przejawy zachowań sprawcy, jego stanu emocjonalnego, kontroli nad reakcjami, panowanie nad sytuacją, poziom napięcia, skłonności sadystyczne,
- c) przemieszczanie się po terenie zdarzenia i kolejność czynności,
- d) sprawcy i ofiary.

3. Analiza przejawów zachowania sprawcy.

Na etapie rekonstrukcji zdarzenia, porównuje się także przejawy zachowań sprawcy z zachowaniami typowymi dla sprawców, znanych z literatury, badań, własnej praktyki zawodowej, posługując się poniższymi kryteriami [Szaskiewicz 2002, s. 213-220]:

- 1) wyboru ofiary, np. wiek, płeć, wygląd, zamożność,
- 2) strategię panowania nad ofiarą, np. zmuszanie do określonych wypowiedzi, zachowań, wiązanie, kneblowanie, zamknięcie, krzyk groźby, obelgi, szantaż, bicie, kaleczenie, tortury,
- 3) planowanie zbrodni (działanie spontaniczne, chaotyczne, czy zaplanowane, aż do planowania alibi, zacierania śladów),
- 4) inscenizowanie okoliczności przed zdarzeniem, np. udawanie poszkodowanego, przebranie za listonosza, inkasenta, przygotowanie pomieszczenia do przetrzymywania ofiary- garażu, szopy, piwnicy),
- 5) narzędzia przestępstwa i sposób posługiwania się nimi (doraźne znalezione na miejscu zdarzenia lub przyniesione do tego celu),
- 6) personalizacja sprawcy - to zespół takich zachowań podczas zdarzenia, które nie mają bezpośredniego związku z zabójstwem i motywacją jego popełnienia, wykraczające poza czynności związane z dokonaniem zabójstwa, będące prze-

- jawem indywidualnych potrzeb, upodobań, słabości i ograniczeń sprawcy,
- 7) personalizacja ofiary - to zespół zachowań sprawcy, polegający na dążeniu do nadawania ofierze cech, których nie posiada, np. zmuszanie do włożenia peruki, jakiegoś stroju, nakazywanie pewnych treści wypowiedzi, zachowań, zmiany uczesania, obcięcie włosów, aby upodobnić ofiarę do postaci z własnych wyobrażeń,
  - 8) depersonalizacja ofiary - to dążenie sprawcy do pozbawienia ofiary pewnych cech, np. kaleczenie twarzy, niszczenie rysów twarzy, tak aby nie była podobna do siebie,
  - 9) „podpis”, „karta wizytowa”- to powtarzalne przejawy personalizacji sprawcy seryjnego bez znaczenia dla samego aktu zabójstwa, np. wybór podobnych do siebie domów, w których sprawca dokonywał zabójstw,
  - 10) układanie ofiary w pozycjach poniżających, np. eksponując narządy płciowe,
  - 11) mutylacja - kaleczenie ciała przez wyćcinanie narządów przed lub po śmierci ofiary,
  - 12) zabieranie „pamiątek/ trofeów”- elementów biżuterii białej, przedmiotów osobistych, lub całkiem przypadkowych, które służą do ponownego ożywienia wspomnień i doznań zadawania przemocy ofierze,
  - 13) przejawy symboliczne i rytualne, np. symboliczne znaki, napisy na ciele ofiary, na ścianach, lustrach, sposób ułożenia ciała w litery, znaki, symbole,
  - 14) zakrywanie twarzy, zakrywanie ciała,
  - 15) „nadzabijanie”- to zadawanie obrażeń w liczbie wykraczającej poza potrzebę zabójstwa, uśmiercenia ofiary, a potrzebne do rozładowania wysokiego pobudzenia emocjonalnego,
  - 16) emocjonalne „zadośćuczynienie” (zachowania bezsensowne i irracjonalne, tj. mycie ofiary, czesanie, ułożenie zwłok jak do snu, złożenie rąk jak do trumny, okrywanie ciała, podkładanie poduszki pod głowę, postawienie przy zwłokach napoju, jedzenia, przebranie w inny, czysty strój),
  - 17) pozorowanie po zdarzeniu, inscenizowanie miejsca zdarzenia po zabójstwie dokonywane jest najczęściej z następujących powodów:
    - a) w celu ochrony dobrego imienia ofiary lub jej rodziny przez osoby bliskie ofierze, np. chęć utrzymania w tajemnicy tendencji homoseksualnych ofiary,
    - b) w celu wprowadzenia w błąd Policji, co do istoty zdarzenia i motywacji zabójcy, np. pozorowanie napadu rabunkowego, tła seksualnego, gdy napad spowodowany był wybuchem emocjonalnym i konfliktem rodzinnym,
  - 18) przestępstwo indywidualne/ grupowe - określenie, czy zbrodnie popełnił jeden sprawca czy kilku, jaka motywacja wynikała z mechanizmów działania grupy społecznej i ról grupowych
  - 19) *modus operandi* - to sposób działania sprawcy mający na celu skuteczne zrealizowanie zabójstwa, pozwala na stawianie hipotez o sprawcy – jego poziomie intelektualnym, procesach poznawczych, stanie emocjonalnym, potrzebach, motywacji, upodobaniach, dewiacjach, środowisku, z jakiego się wywodzi.

MODUS OPERANDI - JAK? CZYM?

To szczególnie charakterystyczny i powtarzalny sposób zachowania się sprawcy, który odzwierciedla indywidualne jego cechy, właściwości i możliwości, bywa dynamiczny, ponieważ sprawca z każdym czynem przestępczym uczy się, zdobywa większą wprawę, nowe doświadczenia i udoskonala sposób działania, nabiera wypracowania i pewności siebie.

Pełni 3 funkcje:

- 1) zapewnia powodzenie przestępstwa,
- 2) ma chronić tożsamość sprawcy,
- 3) ma umożliwić ucieczkę z miejsca przestępstwa.

ETAP IV - ocena procesu motywacyjnego sprawcy

Każde zabójstwo stanowi efekt niepowartarzalnego, skomplikowanego i niejednorodnego układu uwarunkowań wewnętrznych - psychologicznych i zewnętrznych - sytuacyjnych.

Proces motywacyjny to złożone zjawisko regulacyjne sterujące czynnościami człowieka w taki sposób, aby doprowadziły one do określonego celu. **W analizie procesu motywacyjnego można wyróżnić kierunek tego procesu, nasilenie, poziom regulacji czynności, mechanizmy obronne uruchamiane przez sprawcę oraz stopień samokontroli sprawcy.** [Gierowski, 1989]

Polimotywowalność oznacza, że każde nasze zachowanie powodowane jest wieloma czynnikami motywacyjnymi, a efekt naszego działania jest wynikiem wypadkowej wielu czynników, działających z różną siłą. [Szaskiewicz 2002, s. 222]

Dla przykładu, dodatkowymi czynnikami motywującymi w zabójstwach dokonywanych z motywacji seksualnej mogą być:

- potrzeba dominacji,
- poczucie zagrożenia,
- poczucie krzywdy,
- motywy erotyczne,
- zazdrość i zawiść,
- lęk.

Tło motywacyjne - jest to stan kondycji biofizycznej i psychicznej sprawcy w powiązaniu z sytuacją społeczną, w jakiej znajdował się w chwili popełnienia zbrodni. [Szaskiewicz 2002, s. 224]

ETAP V - charakterystyka sprawcy

To ostateczny efekt procesu profilowania, który obejmuje krótką charakterystykę nieznanego sprawcy zabójstwa, a w tym:

- 1) dane demograficzne (środowisko, miejsce zamieszkania, pracy, tryb życia, zajęcie, zawód, stan majątkowy, rodzina),
- 2) cechy psychiczne sprawcy:
  - a) cechy intelektualne (poziom inteligencji, zaburzenia i deficyty funkcji

poznawczych, sprawność zmysłów, zasób słownika, umiejętność nawiązywania kontaktów),

- b) emocjonalne i popędowe (emocje wiodące, ich nasilenie, poziom kontroli emocji, zmienność, poziom niepokoju, lęku, agresji, poziom kontroli popędów),
  - c) seksualne (orientacja psychoseksualna, siła popędu seksualnego, zaburzenia, upodobania, zwyczaje),
  - d) psychofizyczne (poziom sprawności psychoruchowej, predyspozycje, umiejętności psychoruchowe, wygład, ułomności, wytrwałość, poziom męczliwości, szybkość działania),
- 3) motywacja działania (rodzaj, nasilenie, kierunek, mechanizmy obronne, poziom samokontroli, motywy wiodące i współwystępujące),
  - 4) zachowania i zwyczaje (nałogi, upodobania, skłonności)
  - 5) skłonności przestępcze (ocena poziomu asocjalności, przewidywanie zachowań przestępczych w przyszłości, wprawa w zachowania przestępcze, przybory i narzędzia przestępcze).

4. Rola i zadania psychologów policyjnych – współpraca z policjantami pionu kryminalnego.

Na podstawie Zarządzenia nr 1041 Komendanta Głównego Policji z dnia 28 września 2007 r. w sprawie szczegółowych zasad organizacji i zakresu działania komend, komisariatów i innych jednostek organizacyjnych Policji, psychologowie policyjni realizują swoje zadania w ramach trzech specjalizacji (§ 21 pkt 1):

- 1) opieki psychologicznej i psychoedukacji (OPIP),
- 2) psychologii zarządzania zasobami ludzkimi (ZZL),
- 3) psychologii policyjnej stosowanej (PPS).

Zarządzenie nr 428 Komendanta Głównego Policji z dnia 17 kwietnia 2009 r. w sprawie form i metod wykonywania niektórych służbowych zadań przez psycho-

logów pełniących służbę lub zatrudnionych w jednostkach organizacyjnych Policji, szczególnie precyzuje zadania nałożone na psychologów w ramach wyżej wymienionych specjalizacji.

Zadania, w obszarze najmłodszej specjalizacji - **psychologii policyjnej stosowanej** (§ 13 pkt 1), są wykonywane przez psychologów policyjnych będących policjantami i obejmują **udzielanie pomocy policjantom w czynnościach operacyjno-rozpoznawczych i dochodzeniowo - śledczych**, w tym:

- 1) dokonywanie psychologicznej analizy materiałów operacyjnych i procesowych,
- 2) udział w opracowaniu taktyki czynności operacyjno-rozpoznawczych i dochodzeniowo - śledczych,
- 3) sporządzanie profili psychologicznych nieznanymi sprawców przestępstw i rysopisów psychologicznych figurantów,
- 4) wspomaganie realizacji czynności operacyjno-rozpoznawczych i dochodzeniowo - śledczych.

W obszarze czynności dochodzeniowo-śledczych, psycholog policyjny może udzielać pomocy policjantom w zadaniach takich jak:

- 1) określanie strategii śledczych,
- 2) opracowywanie taktyki czynności procesowych,
- 3) pozyskiwanie informacji odnoszących się do danego przestępstwa lub czynu karalnego za pomocą rozmowy psychologicznej i wywiadu psychologicznego,
- 4) analiza przestępczości (natury, zakresu, rozwoju przestępczości w nawiązaniu do przestrzeni geograficznej, czasu, strategii zwalczania przestępczości),
- 5) analiza porównawcza spraw,
- 6) analiza profilu ogólnego (próba ustalenia cech charakterystycznych osób popełniających ten sam rodzaj czynów, ich szczególne predyspozycje),
- 7) analiza profilu szczególnego (sporządzanie profili psychologicznych nieznanymi sprawców przestępstw),
- 8) analiza grup przestępczych (uporządkowanie dostępnych danych psycholo-

gicznych o grupie przestępczej w celu określenia jej struktury, zakresu działalności i roli każdego z jej członków),

- 9) sporządzanie portretów psychologicznych osób zaginionych.

W zakresie czynności operacyjno-rozpoznawczych, zadania realizowane przez psychologów mogą być pomocne w:

- 1) wspomaganie planowania przedsięwzięcia werbunkowego w zakresie danych psychologicznych, np. sporządzanie portretów psychologicznych figurantów,
- 2) opracowywaniu taktyki rozmowy werbunkowej,
- 3) opracowywaniu wskazówek do prowadzenia osobowego źródła informacji.

Wobec psychologów policyjnych, stawiane są coraz wyższe oczekiwania, z roku na rok rośnie potrzeba wykorzystania wiedzy specjalistycznej z dziedziny psychologii, w toku wykonywania czynności służbowych przez policjantów.

Policjanci służby kryminalnej, oczekują od psychologów policyjnych współpracy w zakresie:

- 1) wspomaganie procesu wykrywczego przestępstw o złożonym lub powtarzającym się *modus operandi*,
- 2) wspomaganie procesu wykrywczego przestępstw po wyczerpaniu możliwości ustalenia stanu faktycznego przez stosowane dotychczas metody,
- 3) profilowania sprawców przestępstw.

Do tworzenia psychologicznych profili nieznanymi sprawców przestępstw i portretów osób pozostających w zainteresowaniu Policji psychologowie policyjni specjalizujący się w psychologii policyjnej stosowanej, wykorzystują wiedzę kliniczną oraz własne doświadczenia zawodowe. Ta metoda profilowania jest odgałęzieniem stosowanego na świecie profilowania kryminalnego. W profilowaniu psychologicznym psychologowie budują spójny, całościowy obraz psychologicznego funkcjonowania osoby, co ułatwia wyjaśnienie czynów po-

pełnianych przez nią i pozwala na bardziej trafne typowanie osób mogących mieć związek z przestępstwem. Psychologowie policyjni, wykorzystując wiedzę kliniczną, przekładają ją na praktykę psychologiczno-kryminalistyczną. Stąd szczególnie ważnym elementem jest dobra współpraca psychologów z policjantami pionu kryminalnego, a zwłaszcza z technikami kryminalistyki. Przykładem już istniejącej współpracy jest opracowany przez psychologów policyjnych program doskonalenia lokalnego dla techników kryminalistyki: „Ślad psychologiczny – kierunek na sprawcę”. Psychologowie policyjni w KWP/KSP prowadzą lokalne doskonalenie dla techników kryminalistyki w formie warsztatów, dających okazję do wymiany wiedzy z dziedziny kryminalistyki i psychologii, rozpoczynając od drugiego kwartału 2011 roku, ponieważ czynności realizowane przez techników na miejscu zdarzenia są istotną częścią materiału przekazywanego psychologom do analizy, np. w sytuacji tworzenia profilu nieznanego sprawcy lub weryfikacji wersji śledczych. Proponowane w programie warsztatów dla techników kryminalistyki treści szkoleniowe zawierają się także w Priorytecie Komendanta Głównego na lata 2010-2012 pod nazwą „Podniesienie jakości czynności prowadzonych na miejscu przestępstwa i wykroczenia”.

Psycholog, uczestniczący w procesie wykryczym, poszukuje odpowiedzi na następujące pytania:

- Co się stało na miejscu przestępstwa?
- Jakiego typu osoba mogła popełnić taki czyn?
- Jakie są najbardziej prawdopodobne cechy osobowości tej osoby?
- Jakimi cechami i zachowaniem charakteryzuje się sprawca przestępstwa i w jakim kręgu osób należy go szukać?
- Czy sprawcą przestępstw jest ta sama osoba (grupa)?
- Który sprawca wykonywał i jakie czynności sprawcze?
- Jaki los spotkał osobę zaginioną (dobrowolne oddalenie czy ofiara przestępstwa)?

- Czy zdarzenie kryminalne miało charakter zamachu samobójczego, czy zabójstwa?

Efektom poszukiwania odpowiedzi na te pytania jest szereg cennych informacji poszerzających wiedzę i porządkujących dane o zdarzeniu, opracowany profil psychologiczny sprawcy, a także istotne wskazówki dla organów ścigania, będące impulsem do dalszych działań. Charakterystyka nieznanego sprawcy sporządzona przez psychologa policyjnego obejmuje następujące elementy:

- 1) dane dotyczące przedmiotu sprawy:
  - a) miejsce zdarzenia,
  - b) okoliczności ujawnienia zwłok,
  - c) sposób zadawania ran i przyczyn śmierci,
  - d) poziom ryzyka sprawcy,
  - e) poziom ryzyka ofiary,
- 2) dane dotyczące ofiary - analiza wikty-mologiczna,
- 3) dane dotyczące przebiegu zdarzenia,
- 4) dane dotyczące procesu motywacyjnego sprawcy,
- 5) dane dotyczące przejawów działania sprawców,
- 6) profil nieznanego sprawcy.

Profil kryminalny - obejmuje określenie: liczby sprawców, wieku, płci, rasy, wyglądu zewnętrznego, kondycji fizycznej, wykształcenia, zawodu, historii prac, doświadczeń zawodowych, statusu materialnego, stanu cywilnego i sytuacji rodzinnej, przeszłości kryminalnej, zainteresowań, przynależności do organizacji i klubów, wskazówek dla organów ścigania.

Profil psychologiczny - oprócz wymienionych wyżej określa także cechy intelektu, emocjonalności, stylu społecznego, sumienia, istotne fakty biograficzne, cechy środowiska rodzinnego, stan zdrowia fizycznego i psychicznego, uzależnienia od substancji psychoaktywnych, sposób poruszania się w otoczeniu oraz wnioski i hipotezy związane z cechami psychiki i zachowania sprawcy.

7. Wskazówki dla organów ścigania

Psychologiczne charakterystyki sprawców sporządzane są zwykle do przestępstw o największym ciężarze gatunkowym takich jak: zabójstwa, zgwałcenia, uprowadzenia dla okupu, wymuszenia, podpalenia.

Profilowanie psychologiczne kładzie nacisk na wykonanie rekonstrukcji zdarzenia i **wykluczenie informacji z podobnych spraw i podobnych sprawców**. Informacje są wydedukowane z behawioralnej rekonstrukcji sceny zbrodni, **pojedynczego sprawcy**. Cechy osobowości sprawcy są wydedukowane ze śladów: zostawionych w scenie zbrodni oraz z wikty-mologii ofiary.

Profilowanie psychologiczne jest bardzo pracochłonne, może je wykonać jedynie psycholog z odpowiednim doświadczeniem, wiedzą i umiejętnościami, opierając się na zebranych materiale dowodowym oraz kryteriach diagnostycznych zaburzeń (DSM – IV – TR i (lub) ICD – 10), które wykorzystuje się w diagnostyce psychologicznej.

„Ważne jest wszystko: miejsce, czas, broń, ofiara, okrucieństwo ataku i stopień zaplanowania zbrodni. Każdy z tych elementów mówi coś o osobie sprawcy. Wszystko tkwi w szczegółach. Przypomina to układanie kilku puzzli naraz. Jedna rozsypanka ujawnia co się stało, druga pokazuje w jaki sposób to nastąpiło, trzecia daje informacje o ofierze, a czwarta wskazuje możliwe motywacje mordercy. Po ułożeniu obrazka każdy z nich staje się z kolei ważnym elementem następnej, o wiele większej układanki, która umożliwi stworzenie psychologicznej charakterystyki sprawcy.” [Britton 2010, s. 123]

Podsumowując należy podkreślić, że profilowanie może mieć szerokie zastosowanie w procesie wykryczym, a udział psychologa posiadającego wiedzę specjalistyczną i doświadczenie kliniczne, który dostarcza analizy psychologicznej, może stanowić impuls do dalszych działań dla organów ścigania oraz znacząco poprawiać efektywność wykonywanych czynności

dochodzeniowo-śledczych i operacyjno-rozpoznawczych.

Zdaniem Gradoń [2010, s. 252] system profilowania nieznanymi sprawców przestępstw musi być całkowicie zintegrowany, powinien opierać się na trzech wzajemnie uzupełniających się i jednakowo ważnych elementach - profilowaniu kryminalnym, profilowaniu geograficznym i analizie kryminalnej. Kluczową rolę obok analityków kryminalnych - powinni tu odgrywać funkcjonariusze wydziału psychologów policyjnych - eksperci komórki psychologii policyjnej stosowanej, których należy obligatoryjnie powoływać do współpracy na możliwie najwcześniejszym etapie postępowania.

Bibliografia

- Gierowski J.K., Jaśkiewicz - Obydzińska T./ red. / 2002 Zabójcy i ich ofiary. Psychologiczne podstawy profilowania nieznanymi sprawców zabójstw. Kraków: Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych.
- Gradoń K. / 2010 /Zabójstwo wielokrotne. Profilowanie kryminalne. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Wójcikiewicz J. / red. / 2002. Ekspertyza sądowa. Kraków: Zakamycze.
- Gierowski J.K., Jaśkiewicz-Obydzińska T.,Najda M./2008/. Psychologia w postępowaniu karnym. Warszawa: Wydawnictwo Lexis-Nexis.
- Jarszak B., Klein A. Analiza behawioralna studium przypadku. W : E. Szafrńska, A. Szoltek. / red. /2008 .Psychologia na rzecz bezpieczeństwa publicznego. Szczytno: WSPol.
- Gierowski, J. K. / 1989 / Motywacja zabójstw. Wydawnictwo: AM Kraków.
- Britton P./ 2010/ Profil mordercy. Kraków: Znak.
- Zarządzenie nr 428/09 Komendanta Głównego Policji z dnia 17 kwietnia 2009 r. w sprawie form i metod wyko-

nywania niektórych służbowych zadań przez psychologów pełniących służbę lub zatrudnionych w jednostkach organizacyjnych Policji. (Dz. Urz. KGP 09.6.30).

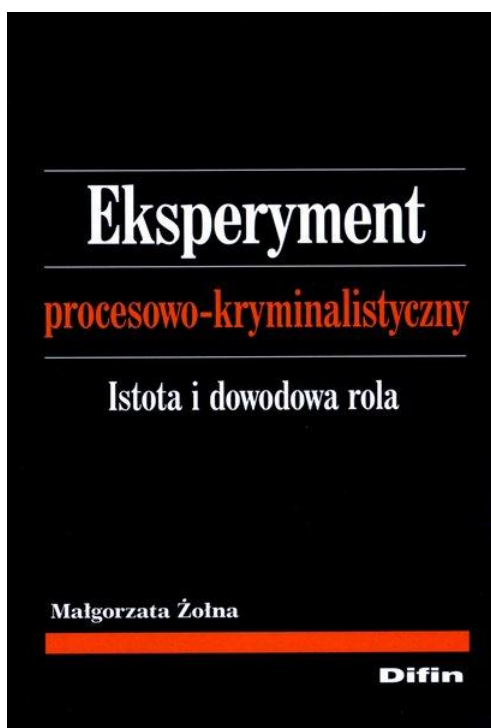
- Zarządzenie Nr 1041 Komendanta Głównego Policji z dnia 28 września 2007r. w sprawie szczegółowych zasad organizacji i zakresu działania komend, komisariatów i innych jednostek orga-

nizacyjnych Policji (Dz. Urz. KGP 07.18.135).

- Szaszkiewicz M./ 2002/ Model opracowywania charakterystyki psychofizycznej nieznanego sprawcy zabójstwa. W: Gierowski J.K., Jaśkiewicz-Obydzińska T./ red. /Zabójcy i ich ofiary. Psychologiczne podstawy profilowania nieznanymi sprawców zabójstw. Kraków: Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych.

Małgorzata Żolna, Eksperyment procesowo-kryminalistyczny. Istota i dowodowa rola, Difin, Warszawa 2011, ss. 260.

Krajowa literatura kryminalistyczna wzbogaciła się o nową pozycję wydawniczą poświęconą tematyce – jak sama autorka zauważa – mało docenianej i zbyt rzadko stosowanej w praktyce organów ścigania – eksperymentu procesowo - kryminalistycznego. Małgorzata Żolna w pozycji „Eksperyment procesowo-kryminalistyczny. Istota i dowodowa rola” w sposób dalece udany i wyczerpujący porusza tytułowe zagadnienie, zarówno z perspektywy teoretycznych rozważań, jak i z uwzględnieniem problemów natury praktycznej.

Erudycyjne wywody i praktyczne wskazówki dotyczące eksperymentu procesowo-kryminalistycznego w omawianej książce skonfrontowane zostały z przeanalizowaną na aktach postępowań przygotowawczych i sądowych praktyką procesową, jak się wydaje, przede wszystkim w celu podkreślenia dowodowej roli eksperymentu. Autorka wyraźnie chce zerwać z prze-

ważającą w literaturze przedmiotu zanizoną oceną wartości eksperymentu jako czynności przeprowadzanej w ramach prowadzonego postępowania.

Właśnie – zdaniem piszącego – rozdział piąty omawianej pozycji, odnoszący eksperyment do innych czynności procesowo-kryminalistycznych, zdaje się być najciekawszym w lekturze. Z jednej strony M. Żolna dość wnikliwie przedstawia różnice pomiędzy eksperymentem a innymi czynnościami: oględzin, wizji lokalnej, okazania, przesłuchania i ekspertyzy, w obrębie realizowanych celów, miejsca i czasu wykonywania czynności oraz podmiotu przeprowadzającego czynności. Z drugiej zaś strony stara się za autorem klasycznej już pozycji „Eksperyment jako dowód w procesie karnym” Stefanem Rybarczykiem w przedstawianych różnicach wydobyć rolę eksperymentu jako czynności dowodowej, w praktyce i teorii dotychczas spłycanego i marginalizowanego. Z tego też powodu w dyskursie naukowym przywoływanej pozycji pojawia się między innymi ostry sprzeciw wobec poglądów zaprezentowanych w policyjnych opracowaniach tematu. W pierwszej kolejności autorka wyraźnie nie zgadza się na proponowane przez wykładowcę Szkoły Policji w Pile A. Wróblewską utożsamianie na mocy art. 211 k.p.k. eksperymentu z wizją lokalną. Dalej M. Żolna podkreśla, że także rozwiązania zawarte w Zarządzeniu nr 1426 Komendanta Głównego Policji z dnia 23 grudnia 2004 r. w sprawie metodyki wykonywania czynności dochodzeniowo-śledczych przez służby policyjne wyznaczone do wykrywania przestępstw i ścigania ich sprawców nie ułatwiają rozpoznania istoty eksperymentu, zwłaszcza w stosunku do celów i warunków przeprowadzania wizji lokalnej. Podobnie, choć już na słabszym poziomie krytyki, autorka wyraźnie rozróżnia

odmienne cele i okoliczności eksperymentu w stosunku do oględzin, szczególnej formy przesłuchania i ekspertyzy kryminalistycznej (z możliwym swoistym jej elementem eksperymentu rzeczoznawczego). Całość tego ciekawego rozdziału zamyka prezentacja wartości dowodowej wyników eksperymentu, cennie ubrana w orzecznictwo sądowe.

Omawiana pozycja książkowa, stanowiąca przeredagowany tekst dysertacji doktorskiej, w sposób szeroki i szczegółowy omawia teoretyczne zagadnienia eksperymentu, nie tylko z perspektywy postępowania karnego, ale także cywilnego, administracyjnego, w sprawach o wykroczenia czy karno-skarbowego, odnosząc się także do pojęcia eksperymentu jako metody badawczej w naukach przyrodniczych i ścisłych. Godny uwagi jest także rys historyczny omawiający „życie” tej instytucji w polskim prawie.

Dla praktyków (policjantów i prokuratorów) najcenniejsze jawią się te stronic książki, które w sposób uporządkowany i wnikliwy wskazują na zespół teoretyczno-praktycznych zagadnień eksperymentu procesowo-kryminalistycznego. Autorka nie zapomina więc o wskazaniu przesłanek eksperymentu, omówieniu przygotowań eksperymentu, uwzględniając określenie jego celu, rodzaju, czasu i miejsca przeprowadzania eksperymentu, wskazania osób biorących udział w eksperymencie, przygotowania przedmiotów oraz środków technicznych niezbędnych przy przeprowadzaniu eksperymentu, opracowaniu planu czynności czy wreszcie realizacji czynności eksperymentu. Co ważne, uwagi zawarte w tej części książki, nie są tylko gołosłownymi teorematami, ale stanowią świetne wskazówki natury praktycznej, mogącej stanowić o sukcesie zastosowanej czynności procesowo-kryminalistycznej. Spośród wyżej wymienionych wątków omawianych przez M. Żołą najpraktyczniejsze obejmują kwestie czasu i miejsca eksperymentu, a przede wszystkim jednak uczestników eksperymentu, mogących obejmować różne postacie prowadzonego postępowania przygotowawczego (policjant, prokurator, sędzia,

oskarżony, świadek, osoba przybrana, biegły, specjalista).

Odrębną uwagę autorka pozycji „Eksperyment procesowo-kryminalistyczny. Istota i dowodowa rola” poświęciła czynności dokumentowania eksperymentu. Najogólniej można powiedzieć, że z jednej strony pochyła się nad protokołem eksperymentu, zaś z drugiej - nad dokumentacją audiowizualną. Nie licząc zagadnień dotyczących formalnej strony protokołu, co akurat biorąc pod uwagę literę kodeksu postępowania karnego, nie niesie jakichkolwiek problemów, niezwykle trafnym podejściem M. Żołą jest wskazanie tych koniecznych elementów treściowych protokołu, które w sposób zdecydowanie wyraźny udokumentują nie tylko dokładny przebieg, ale i swoistą niepowtarzalność tej czynności procesowej (z czym należy się zgodzić wbrew – przywoływanym przez autorkę - kontropiniom innych kryminalistów). Wyjątkowo dużo miejsca M. Żoła w tej części książki poświęca oddzielnie dokumentacji fotograficznej, fotografii i zapisom obrazu i dźwięku. Wydaje się, że pomimo bogactwa poruszanych kwestii, te strony pozycji wydawniczej jakby wymykały się porządkowi naukowemu. Przywoływane, skądinąd ciekawe, niekiedy nowatorskie pomysły wykorzystania fotografii cyfrowej w sprzężeniu z GPS, skanerów 3D, oprogramowania komputerowego dla grafiki 2D i 3D, nie zostają w sposób odpowiedni (czytaj w miarę wyczerpujący) odniesione do wymagań procesowych oraz wypracowanych i obowiązujących w praktyce zasad prowadzenia czynności techniczno-kryminalistycznych. Należy jednak podkreślić, że autorka wykazała się inwencją i otwartością przy omawianiu dokumentacji uzupełniającej eksperymentu procesowo-kryminalistycznego, zapominając jednak, że wiele z przywoływanych rozwiązań technicznych to już nie tylko obrazowanie, ale i potężny oręż badawczy, który nie może w żadnych czynnościach procesowych występować tylko w charakterze eksperymentalnym (w pojęciu nauk przyrodniczych czy ścisłych).

Ciekawą i aktualną wiedzę na temat praktycznego wykorzystania eksperymentu procesowo-kryminalistycznego M. Żoła przedstawia w oparciu o własne, oryginalne badania aktowe. Przebadła ona komplety dokumentów ponad dwóch tysięcy spraw z wokand Sądu Rejonowego w Toruniu i Sądu Okręgowego w Bydgoszczy. Spośród nich tylko 77 spraw w toku prowadzenia wykorzystała instytucję eksperymentu procesowo-kryminalistycznego. Prawie wszystkie czynności odbywały się na etapie postępowania przygotowawczego, a większość z nich realizowali policjanci, a nie prokuratorzy czy sędziowie. Wszystkie bez wyjątku zostały zainicjowane przez organ prowadzący postępowanie, w przeważającej mierze z podstawą mającą wyjaśnić inne (różne niż sprawdzenie widoczności, możliwości percepcji innych bodźców i możli-

wości wystąpienia określonych zjawisk). Te i inne szczegółowe spostrzeżenia analityczne pozwalają stwierdzić Małgorzacie Żołnej, że eksperyment procesowo - kryminalistyczny jest stanowczo rzadko wykonywany, a w praktyce nastęcza sporo problemów.

Całość książki, udanej, dopracowanej z punktu widzenia zagadnień teoretycznych, w większości poruszanych zagadnień wnikliwej pod kątem celów i zadań praktycznych, zdecydowanie wskazuje, że eksperyment procesowo-kryminalistyczny powinien być bardziej doceniony przez praktyków na każdym szczeblu procesu, a tym samym częściej stosowany w praktyce śledczej i sądowej.

Leszek Koźmiński